

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)

Θουκυδίδου Ιστορίαι «Πλαταϊκά»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Κωνσταντίνας-Ζωής Σταθοπούλου

Πτυχιούχου Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,

2014

Επιβλέπων Καθηγητής:

Κωνσταντινόπουλος Βασίλειος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες:

Βολονάκη Ελένη, Μόνιμη Επίκουρος Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ευσταθίου Αθανάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιονίου

Καλαμάτα, Μάρτιος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
2. Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ	6
2.1 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ	8
2.2 ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ	10
2.3 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΟΤΗΤΑΣ.....	12
2.4 ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ.....	14
Α.ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΗΣ	14
Β.ΑΝΤΙΣΤΙΞΗ.....	15
Γ.ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	16
Δ.ΑΝΑΧΡΟΝΙΕΣ	17
2.5 ΥΦΟΣ.....	20
3. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ: ΤΑ ΑΙΤΙΑ	24
4. ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ	27
4.1 ΟΙ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ ...	28
4.2 ΠΙΣΤΟΤΗΤΑ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ.....	30
4.3 ΘΕΜΑΤΑ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ	32
4.4 Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΛΟΓΙΩΝ.....	34
4.5 Η ΕΦΑΡΜΟΡΗ ΤΗΣ REALPOLITIK Ή ΤΗΣ MACHTPOLITIK ΣΤΙΣ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ.....	36
5. «ΤΑ ΠΛΑΤΑΪΚΑ»	37
5.1 Β΄ ΒΙΒΛΙΟ.....	37
5.1.1 ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ (§2-6)...	37
5.1.2 ΕΝΑΡΞΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΑΙΑΣ (§71-78)....	42

5.2 Γ' ΒΙΒΛΙΟ	46
5.2.1 ΑΠΟΔΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ (§20-24)	46
5.2.2 Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΑΙΑΣ (§52)	49
5.2.3 Η ΔΙΚΗ (§53-68) [ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ (§53-59, §61-67)].....	50
5.2.3.1 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΕΩΝ	51
Α. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§53-54,1).....	51
Β. ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΕΩΝ (§54.2-55)	53
Γ. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ (§56). 55	
Δ. ΑΙΤΙΟΛΟΓΩΝΤΑΣ ΤΟ ΩΦΕΛΙΜΟ (§57).....	57
Ε. Η ΝΟΥΘΕΣΙΑ (§58-59.2).....	58
ΣΤ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§59.3-4).....	60
5.2.3.2 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ	61
Α. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§61.1)	61
Β. ΑΠΟΛΟΓΙΑ (§61.2-66)	61
Γ. ΠΑΡΑΙΝΕΣΗ (§67.1-5).....	69
Δ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§67.6-7)	71
6. ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ.....	72
6.1 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΛΕΩΝΑ (§37-40)	76
Α. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§37)	76
Β. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (§38-40.6)	77
Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§40.7).....	80
6.2 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΔΙΟΔΟΤΟΥ (§41-48).....	81
Α. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§41-42).....	81
Β. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (§43-47)	83
Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§48).....	85

7. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ.....	87
8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	88
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εργασία αυτή διαπραγματεύεται την ιστορία μιας μικρή πόλης της Πλάταιας που δέχθηκε εισβολή σε καιρό ειρήνης από τους Θηβαίους. Ένα σημαντικό γεγονός αφού για τον Θουκυδίδη αποτελεί το σημείο εκκίνησης του Πελοποννησιακού πολέμου. Σκοπός της είναι να ακολουθήσουμε τα γεγονότα που οδήγησαν στην πολιορκία της και πως έφτασαν στην παράδοση τους. Μέσα από την εξιστόρηση των γεγονότων θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το κείμενο τόσο ερμηνευτικά όσο και υφολογικά.

Κυρίαρχος θα είναι ο ερμηνευτικός σχολιασμός με στόχο την ανάδειξη των προσωπικών στοιχείων του Θουκυδίδη αλλά και η αντιπαραβολή διαφορετικών απόψεων ανάμεσα στους μελετητές του. Πριν αρχίσουμε με την εξιστόρηση των γεγονότων υπάρχει ένα εισαγωγικό σημείωμα για τον Θουκυδίδη και κάποια βασικά στοιχεία για τη ζωή και το έργο του. Ακόμη θα γίνει αναφορά στον τρόπο γραφής των δημηγοριών. Επίσης θα υπάρξει μια επιγραμματική παρουσίαση των αιτιών του πελοποννησιακού πολέμου.

Η Romilly χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ότι η ιστορία του Θουκυδίδη είναι μία αντιλογία σε κίνηση¹. Αυτή την ιστορία θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε στο κομμάτι όμως που αφορά τη μικρή αυτή πόλη, την Πλάταια και κατά πόσο μπορεί να ενεργεί ελεύθερα μια υποτελής πόλη². Θα αρχίσουμε με την ανάλυση του πρώτου μέρους των Πλαταικών που έχει να κάνει με την εισβολή των Θηβαίων στην πόλη. Στην συνέχεια οδηγούμαστε στη πολιορκία και τα εκεί γεγονότα. Κατά τη διάρκεια της οποίας σκέφτονται ένα σχέδιο για απόδραση. Θα εξετάσουμε κατά πόσο επιτυχημένο είναι το σχέδιο και αν φέρει τα αποτελέσματα που είχαν προγραμματίσει και αν όχι γιατί. Αυτά αφορούν και το κυρίως περιγραφικό μέρος της ιστορίας. Ωστε να οδηγηθούμε στο τέλος στις δημηγορίες του Θουκυδίδη, οι οποίες ειπώθηκαν στη δίκη.

Μαζί με τις δημηγορίες για την Πλάταια θα εξετάσουμε και τις δημηγορίες που αφορούν την Μυτιλήνη. Καθώς και η πτώση της Μυτιλήνης αλλά και της Πλάταιας συνέβησαν περίπου την ίδια εποχή.

---

1 Romilly (1988) 55

2 Hornblower (2006) 729

2. Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ο Θουκυδίδης (460-398 π.Χ) έρχεται μετά τον Ηρόδοτο και γίνεται ο θεμελιωτής της επιστημονικής ιστοριογραφίας. Δεν ενδιαφέρεται για υπερφυσικές δυνάμεις. Για αυτόν ο άνθρωπος είναι η αιτία όλων των γεγονότων. Δεν παραλείπει να αναφέρει και τον απρόβλεπτο παράγοντα που δεν είναι εύκολος να υπολογιστεί³. Η τύχη αν και όχι κύριο στοιχείο είχε κάποιες φορές καθοριστικό παράγοντα αφού δεν μπορούσε να ελεγχτεί. Στις δημηγορίες του βρίσκουμε κυρίως τέτοιες αναφορές⁴. Αναζητά την αλήθεια. Κάνει έρευνα για να την εντοπίσει. Δεν έχει όμως τις αυταπάτες ότι ακόμα και οι αυτόπτες μάρτυρες θα τα θυμούνται όλα επακριβώς ή ότι και ο ίδιος θα μπορέσει να τα ξαναθυμηθεί όλα όπως τα άκουσε. Ωστόσο μας διαβεβαιώνει ότι θα γράψει την γενική ιδέα «ξύμπασα γνώμη». Στο δεύτερο στοιχείο που στηρίχτηκε η μέθοδος γραφής του ήταν το λογικό επιχείρημα «είκότος» επηρεασμένος από την σοφιστική⁵.

Σχεδόν ποτέ δεν δίνει την προσωπική του άποψη για γεγονότα, μόνο στις δημηγορίες υπάρχει χώρος γι' αυτό⁶. Υπάρχει μια αντιμαχία με αυτούς που αντιμετωπίζουν καθαρά ιστορικά τον Θουκυδίδη και με αυτούς που το εξετάζουν από μία πιο λογοτεχνική ματιά. Οι πρώτοι πιστεύουν ότι κάνει ότι μπορεί για να παραμείνει πιστός στα γεγονότα και οι δεύτεροι δίνουν περισσότερο έμφαση σε αυτά που αρμόζουν να ειπώθηκαν⁷. Ο Πρωταγόρας πρέπει να ήταν μέρος της πρώτης του εκπαίδευσης επειδή είναι αρκετά έντονη η σύλληψη ιδεών κατά ζεύγη και σε αντίθεση. Οι δημηγορίες του είναι μεγάλες διότι ένας ευφυής παρατηρητής ήξερε να δίνει το βαθύτερο νόημα των γεγονότων της εποχής του. Βέβαια η έκταση τους οφείλεται και στη άνθηση της ρητορείας⁸.

Η χρονολόγηση της ιστορία του βασίζεται στη διάκριση των ετών του πολέμου, τα οποία έπειτα τα χωρίζει σε καλοκαίρι και χειμώνα. Τροποποιεί, δηλαδή, την χρονολόγηση των Αθηναίων⁹.

---

3 Κωνσταντινόπουλος (2013) 33

4 Finley (2010) 317

5 Κωνσταντινόπουλος (2013) 53-57

6 Finley (2010) 80

7 Hornblower (2003) 12

8 Finley (2010) 55, 73

9 Κωνσταντινόπουλος (2013) 64-65

Ο Θουκυδίδης ήταν ένας Αθηναίος του 5^{ου} αιώνα γαλουχημένος στην αναζήτηση του γενικού στην οποία πρόσθεσε και αντικειμενικά στοιχεία. Ο σκοπός της ιστορίας του είναι να καταστήσει τους μελλοντικούς πολιτικούς ικανούς να αναζητούν τα αληθινά γεγονότα.

Συνολικά η ιστορία του αποτελείται από οχτώ βιβλία. Ο στόχος του ήταν να μας πληροφορήσει για τα είκοσι επτά χρόνια του πελοποννησιακού πολέμου. Ωστόσο η αφήγηση σταματάει απότομα στο εικοστό πρώτο έτος. Μάλλον δεν κατάφερε να το ολοκληρώσει λόγω πρόωρου θανάτου¹⁰.

---

10 Finley (2010) 28, 66, 81

2.1 ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ

Ο Θουκυδίδης δεν έδωσε τίτλο ούτε διαίρεσε σε βιβλία το έργο του. Οι αρχαίοι γραμματικοί ήταν αυτοί που το χώρισαν σε οχτώ βιβλία και έδωσαν τον τίτλο *Θουκυδίδου Ιστορία* ή *Συγγραφή*. Μοναδικό αντικείμενο έρευνας είναι η εξιστόρηση του Πελοποννησιακού πολέμου. Θα εξετάσει μόνο από πολιτική άποψη τις καταστάσεις, θα συγγράψει δηλαδή καθαρή πολιτική ιστορία.

Το πρώτο βιβλίο περιλαμβάνει μερικά σημαντικά κεφάλαια όπως την Αρχαιολογία (§1-19), το Μεθοδολογικό κεφάλαιο (§22), την Πεντηκονταετία (§89-118). Ακόμα υπάρχει ο πρώτος λόγος του Περικλή όπου προτείνετε και το στρατηγικό πλάνο. Οι διηγήσεις για τον Πausanία και τον Θεμιστοκλή είναι αρκετά σημαντικές. Καθώς ο θαλασσοκρατικό δόγμα του Θεμιστοκλή υιοθετήθηκε και υλοποιήθηκε από τον Περικλή.

Στο δεύτερο βιβλίο καταλαμβάνουν χώρο τα Πλαταιικά, όπως και ο Επιτάφιος λόγος του Περικλή (§35-46) αλλά και η νεκρολογία του Περικλή (§65). Επίσης έχουμε δύο παρεκβάσεις: του κράτους των Οδρυσών (§97) και του Μακεδονικού κράτους (§99).

Τα πολεμικά γεγονότα του 4^{ου} έως και του 6^{ου} χρόνου περιλαμβάνονται στο τρίτο βιβλίο. Οι δημηγορίες του Κλέωνα και του Διοδότου για την τιμωρία των Μυτιληναίων καθώς και οι δημηγορίες των Πλαταιέων και των Λακεδαιμονίων για την προαποφασισμένη τιμωρία των Πλαταιέων είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτες. Τέλος και η Παθολογία του πολέμου αποτελεί ένα αξιοπρόσεκτο κεφάλαιο.

Στο επόμενο βιβλίο περιλαμβάνονται τα γεγονότα από τον 7ο ως και τον 9ο αιώνα με σημείο αναφοράς τις εξελίξεις στην Πύλο και την αιχμαλωσία Λακεδαιμονίων οπλιτών (424). Κάτι πρωτάκουστο και ανάρμοστο για τα δεδομένα της σπαρτιατικής αγωγής. Επίσης περιέχει την εκστρατεία του Βρασίδα στη Χαλκιδική. Επίσης το δεύτερο προοίμιο (§26) το οποίο ο Θουκυδίδης έγραψε μετά το τέλος του πολέμου (404) θεωρώντας έτσι ότι η Νικίειος Ειρήνη ήταν μια μικρή ανάπαυλα ενός και του ίδιου πολέμου.

Στο πέμπτο βιβλίο τοποθετείται ο Διάλογος των Μηλίων (§84-116), όπου περιγράφεται πως μια δύναμη που ξεκίνησε ως ελευθερώτρια κατέληξε σε δύναμη ωμής επιβολής του συμφέροντός της.

Στο έκτο και έβδομο βιβλίο έχουμε την καταγραφή της Σικελικής εκστρατείας και την τραγική κατάληξη του εκστρατευτικού σώματος. Γενικά εξιστορούνται τα γεγονότα του 18^{ου} και 19^{ου} έτους του πολέμου και η τρίτη φάση, ο Δεκελεικός πόλεμος.

Στο τελευταίο βιβλίο υπάρχουν τα γεγονότα από τον 21^ο χρόνο του πολέμου, με την κατάλυση της δημοκρατίας της Αθήνας. Ο Αλκιβιάδης γίνεται στρατηγός της Αθήνας και περιγράφεται και η ναυμαχία στις Κυνό Κεφαλές με νικητή τον Θρασύβουλο. Σε αυτό το σημείο διακόπτεται και το έργο του ιστορικού, αφού δεν κατάφερε μάλλον να ολοκληρώσει το έργο του¹¹.

---

¹¹ Κωνσταντινόπουλος (2013) 86-89

2.2 ΤΟ ΘΟΥΚΥΔΙΔΕΙΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η σύνθεση και η ενότητα του έργου του Θουκυδίδη έχει αποτελέσει σημείο έρευνας και συζήτησης έως τα μέσα του 2ου αιώνα. Το κύριο θέμα συζήτησης ήταν αν ο Θουκυδίδης συνέγραψε το έργο του μετά το 404 π.Χ. ή ξεκίνησε από την αρχή να δημιουργεί το έργο του. Όλες αυτές οι συζητήσεις και οι διαφορετικές απόψεις είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν διαφορετικές «σχολές» μέσα στους ιστορικούς.

Ο πρώτος που έθεσε το θουκυδίδειο ερώτημα ήταν ο W. Ulrich, ο οποίος ήταν και ο θεμελιωτής της «Αναλυτικής Τάσης». Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη το έργο θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος τελειώνει περίπου στα μέσα του 4^{ου} αιώνα και καταπιάνεται με τον Αρχιδάμειο πόλεμο ως την Ειρήνη του Νικία (421 π.Χ) ενώ το δεύτερο μέρος ξεκινάει από τα μέσα του 4^{ου} βιβλίου ως το όγδοο που συγγράφηκε μετά το τέλος του πολέμου (404 π.Χ). Ο Ulrich υποστηρίζει ότι στο δεύτερο μέρος το λεγόμενο ως «Δεύτερο προοίμιο» αναφέρεται και το τέλος του πολέμου κάτι το οποίο μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το έγραψε μετά το τέλος του. Ωστόσο και στο πρώτο μέρος υπάρχουν κάποιες μικρές αναφορές που μας οδηγούν στην σκέψη ότι ο ιστορικός μπορεί να το επεξεργαζόταν μετά το τέλος του πολέμου.

Την παραπάνω αντίληψη υιοθετεί και ο Schadewaldt με την παρατήρηση ότι η επεξεργασία των πρώτων βιβλίων μετά το 404 π.Χ. προδίδει στάδια πνευματικής εξέλιξης του Θουκυδίδη που από την αυστηρή έρευνα προχωρεί στην κατανόηση της ιστορίας και τη μετάδοση αυτής της κατανόησης στους άλλους. Άρα η αναθεώρηση των τεσσάρων πρώτων βιβλίων είχε σκοπό να δικαιολογήσει την περικλεική πολιτική και κατά κύριο λόγο να παραδοθεί στους μεταγενέστερους η πραγματική και πιστή εικόνα της Αθήνας.

Ο Schwartz ανακαλύπτει αντιφάσεις και διπλές διατυπώσεις που ο εκδότης του θουκυδιδικού έργου προσπάθησε να διορθώσει. Γι' αυτόν στο έργο μπορούμε να διακρίνουμε ευδιάκριτά στρώματα σύνθεσης που παραπέμπουν σε μια πνευματική εξέλιξη του Θουκυδίδη.

Το 1937 έρχεται στο φως η ενωτική τάση με εκπρόσωπο τον Patzer, ο οποίος θεωρεί ότι το έργο στην ουσία του καθορίστηκε μετά τη καταστροφή του 404 π.Χ.. Επίσης πιστεύει ότι θα ήταν αδύνατον να υπάρξει ένα αρχικό σχεδιάγραμμα για το δεκαετή πόλεμο αλλά και αν υπήρχε θα είχε αφομοιωθεί και ενσωματωθεί από την μεταγενέστερη επεξεργασία. Αυτά τα συμπεράσματα αμφισβήτησε ο Schadewaldt αφού δύσκολα γίνεται αποδεκτό ότι ο ιστορικός δεν άρχισε να γράφει με το ξεκίνημα του πολέμου ή ότι μετά το 421 π.Χ. δεν θα προσπαθούσε να συγγράψει την ιστορία του αρχιδαμείου πολέμου με την υποψία μιας κατοπινότερης συνέχειας του.

Επίσης και ο Finley θεωρείται υποστηρικτής της ενωτικής θεωρίας. Υποστηρίζει ότι το έργο του ιστορικού δεν είναι άθροισμα σχεδιασμάτων με προσθήκες και παρεμβολές που ανακαινίζουν τη μορφή και το περιεχόμενο το αλλά ένα ενιαίο έργο σχεδιασμένο με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια.

Η πρόσφατη γερμανική έρευνα έχει μια ιδιαίτερα επιφυλακτική στάση. Ο Fritz αναφέρει ότι δεν μπορούμε να χρονολογήσουμε με σαφήνεια αποσπάσματα από το έργο του ιστορικού. Ακόμα είναι πιστός στην άποψη ότι δεν μπορεί να έχει αλλάξει την αρχική του τοποθέτηση κατά την πορεία του πολέμου αλλά και μετά τη λήξη του. Επιπροσθέτως ο Willi (2003) υποστηρίζει ότι ο ιστορικός ήταν αδύνατον να συντάξει το πρώτο σχέδιο του έργου πριν την εξορία του, ωστόσο πρέπει να είχε αρχίσει να κρατά σημειώσεις, υλικό και πληροφορίες με το που ξεκίνησε ο πόλεμος.

Στις νεότερες θεωρήσεις επικρατεί η ενωτική τάση δηλαδή η άποψη ότι η συγγραφή του συνολικού έργου έγινε μετά το 404 π.Χ. χωρίς, ωστόσο, η αγγλοσαξονική σχολή να ενστερνίζεται αυτή τη θεωρία. Πάντως δεν πρέπει να αμφισβητείται ότι κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας παλιό υλικό αναθεωρήθηκε ή απομακρύνθηκε αλλά και κάποια γεγονότα απέκτησαν νέα σημασία. Ωστόσο όλα αυτά επιβεβαιώνουν με ένα τρόπο την συνοχή του έργου του¹².

---

¹² Κωνσταντινόπουλος (2013) 116-8, Ρεγκάκος (2009) 163-170

2.3 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ

Ο Θουκυδίδης είναι αυτός που κάνει το αποφασιστικό βήμα στη μη χρήση υπερφυσικών δυνάμεων για την εξήγηση των γεγονότων. Προσπαθεί να εντοπίσει την αρχή της αιτίας των γεγονότων αποκλειστικά στον άνθρωπο.

Ακόμα και η αρχή της τυχαιότητας βλέπεται από μια πιο ορθολογιστική ματιά. Με αποτέλεσμα η τύχη να απομακρύνει την μεταφυσική της διάσταση, μένοντας απλά ένας απρόβλεπτος παράγοντας που δεν μπορεί να υπολογιστεί από τον ανθρώπινο νου. Έτσι η ιστορία θα εμφανιστεί σαν απότοκος των ανθρώπινων πράξεων, οι οποίες όμως θα πρέπει να αναλυθούν για να δούμε ποιοι ήταν ακριβώς οι λόγοι που τις κίνησαν.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν την ιστοριογραφία στη πιο αναβαθμισμένη έκδοσή της. Δεν είναι μόνο μια καταγραφή παρελθοντικών πράξεων αλλά βελτιώνεται ακόμα παραπάνω στοχεύοντας σε μια πιο λεπτομερή αναζήτηση των αιτιών ακόμη και σε αυτών που δεν φαίνονται με τη πρώτη ματιά. Για να καταφέρει ο ιστορικός να καταλήξει σε ακριβή συμπεράσματα χωρίζει τα αίτια σε πραγματικά και αφορμές.

Το πόσο σημαντική ήταν η παραπάνω διάκριση φαίνεται από τη διακρίβωση των αιτιών του Πελοποννησιακού πολέμου, που τοποθετούν τον ιστορικό στους πρωτοπόρους αναλυτές των διεθνών σχέσεων. Η διατύπωση πως η αύξηση της αθηναϊκής δύναμης¹³ που προκαλούσε φόβο στους Λακεδαιμόνιους αποτελούσε την πραγματική αιτία και όχι τα Ποτιδαιατικά και τα Κερκυραϊκά που απλά αποτέλεσαν τις αφορμές, προβάλλει για πρώτη φορά μια σπουδαία διεθνολογική αρχή, την αρχή της ισορροπίας των δυνάμεων. Από αυτήν έπεται η αρχή της άνισης ανάπτυξης. Επίσης η αρχή του πολιτικού ρεαλισμού¹⁴ θα μπορούσαμε να πούμε ότι εισηγήθηκε από τον ιστορικό με την διαπίστωσή του για την επιβολή του ισχυρότερου στις διεθνείς σχέσεις.

Πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά κίνητρα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ιστορική εξέλιξη μέσα από συγκεκριμένες εκδηλώσεις (π.χ στάσεις, εκστρατείες). Αντιθέτως η ανάδειξη προσωπικοτήτων στην εξέλιξη των γεγονότων

---

¹³ Πλατιάς (2000) 62

¹⁴ Ο.π 25

(Περικλής, Νικίας, Αλκιβιάδης) δεν λειτουργεί με τον τρόπο της απόλυτης ευθύνης όπως στο Ηρόδοτο, αφού η δράση περιστρέφεται ανάμεσα σε ένα περίπλοκο παιχνίδι δυνάμεων στο οποίο τα πρόσωπα συμμετέχουν κιόλας.

Ο Θουκυδίδης προσπαθεί συνέχεια να φωτίζει τα κίνητρα των ανθρώπινων πράξεων σε όλες τις πτυχές τους και να προσδιορίζει τη μεταξύ τους σχέση. Αποφεύγει την διατύπωση προσωπικών κρίσεων αφού το αντίθετο θα στερούσε την αντικειμενικότητα στο έργο του. Με αυτό τον τρόπο κατάφερε να θεμελιώσει την επιστημονική ιστοριογραφία.

Με την αρνητική κριτική που ασκεί στους προγενέστερους ποιητές και λογογράφους υποστηρίζοντας ότι παραποιήθηκαν γεγονότα είτε μέσω της μεταφοράς από τον ένα άνθρωπο στον άλλον είτε μέσω της επιδιωκόμενης διηγηματικής απόλαυσης. Ο ιστορικός είναι απόλυτος για την αποφυγή προσωπικών κρίσεων, το οποίο συμφωνεί με τη πρόθεσή του για αντικειμενικότητα.

Ωστόσο σε μερικά σημεία παρατηρούνται κάποιες παρεκβάσεις, όπως η κοινωνιολογική ανάλυση των συνεπειών του εμφυλίου πολέμου στη Κέρκυρα, η Παθολογία του πολέμου ή οι επιπτώσεις του λοιμού. Σε αυτά τα σημεία ο Θουκυδίδης προσπαθεί να αναδείξει το φιλοσοφικό και κοινωνικό χαρακτήρα της ιστοριογραφίας και από αυτό να παράγει το συμπέρασμα από το μερικό στο συνολικό και από το ειδικό στο γενικό. Με απότοκο να μεταδώσει τις γνώσεις για την ανθρώπινη φύση¹⁵.

---

¹⁵ Κωνσταντινόπουλος (2013) 32-35

2.4 ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ

Η χρήση αφηγηματικών σχημάτων, που απορρέουν από τη ‘σχεδόν αρχιτεκτονική ποιότητα του μυαλού του Θουκυδίδη’, είναι μια αφηγηματική μέθοδος που εφαρμόζεται με σκοπό την έμμεση νοηματοδότηση του κειμένου. Μαζί με την τεχνική της διάρθρωσης του αφηγηματικού χρόνου που ανήκει στη χαρακτηριστική μέθοδο της έμμεσης ερμηνείας των γεγονότων εκ μέρους του Θουκυδίδη ή σε αυτό που ο Karl Reinhardt έχει αποκαλέσει ‘το μη ειπωμένο’ (das “Nicht-Gesagte”), που ‘υπάρχει τόσο απτά μέσα στο έργο που κανείς βρίσκεται ξανά και ξανά αναγκασμένος να συμπληρώσει αυτό που λέγεται με αυτό που δεν λέγεται’ (‘so zum Greifen dicht, so spürbar in das Werk hineinreichte, so dab man sich immer wieder gezwungen sieht, das, was gesagt wird, aus dem Nicht-Gesagten zu ergänzen’). Η χρήση αφηγηματικών σχημάτων μπορεί να χωριστεί σε διάφορες κατηγορίες: αλληλεπίδραση λόγων και αφήγησης, αντίστιξη, εσωτερικές παραπομπές και προοικονομία.

Α. ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΗΓΗΣ

Η πιο συνήθης μορφή αφηγηματικού σχήματος είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ λόγων και έργων που απαντά σε ολόκληρο το έργο. Είναι στενά συνδεδεμένη με την εσωτερική εστίαση από την άποψη ότι και οι δύο τεχνικές βασίζονται στην συναγωγή των κινήτρων από τα ίδια τα γεγονότα (στην περίπτωση των δημηγοριών από κίνητρα που θεωρείται ότι δηλώνονται ρητά και στην περίπτωση της εσωτερικής εστίασης από υπονοούμενα κίνητρα). Οι λόγοι και τα έργα ‘σχηματίζουν μια αρραγή ενότητα’, είναι αλληλένδετα, καθώς ‘αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοενισχύονται’: ξεχωριστοί λόγοι ή ομάδες λόγων προοικονομούν μεταγενέστερες επιμέρους εξελίξεις ή ολόκληρες χρονικές περιόδους (παράδειγμα αποτελούν οι λόγοι του Αρχίδαμου ή του Φορμίωνα στα χωρία 2.11 και 2.89 ή η τριάδα λόγων πριν από τη Σικελική εκστρατεία) και, αντιστρόφως, οι λόγοι επιβεβαιώνονται στη συνέχεια της αφήγησης, εν μέρει ή πλήρως, από τα ίδια τα έργα.

B. ΑΝΤΙΣΤΙΞΗ

Στο επίπεδο της σύνθεσης του έργου η χρήση αφηγηματικών σχημάτων εμφανίζεται ως αντίστιξη που ‘αναγκάζει τον αναγνώστη να ερμηνεύσει μεμονωμένα συμβάντα υπό το φως άλλων με τα οποία αυτά είναι στενά συνδεδεμένα’. Η αντίστιξη αυτού του είδους χρησιμεύει πρωτίστως στη δημιουργία δραματικής ειρωνείας, που τονίζει κυρίως την αντίθεση ανάμεσα στην πρόθεση και την υλοποίησή της, ανάμεσα στο σχέδιο και την πραγματικότητα - ένα βασικό συστατικό στοιχείο της τραγικής θεώρησης της ιστορίας από τον Θουκυδίδη, όπως έχει δείξει ο Stahl.

Το πιο διάσημο παράδειγμα είναι ασφαλώς η αντίστιξη του Διαλόγου των Μηλίων και της Σικελικής εκστρατείας. Η ‘παρατακτική’ σύνδεση των δύο αθηναϊκών επιχειρήσεων είναι χαρακτηριστική: “Η πολιορκία έγινε στενότερη. Έγινε και κάποια προδοσία και οι Μήλιοι αναγκάστηκαν να παραδοθούν στην διάκριση των Αθηναίων, οι οποίοι σκότωσαν όλους τους ενηλικούς Μηλίους που έπιασαν και υποδούλωσαν τα γυναικόπαιδα. Αργότερα, έστειλαν πεντακόσιους αποίκους και τους εγκατέστησαν στο νησί. Τον ίδιο χειμώνα οι Αθηναίοι σχεδίαζαν να στείλουν στόλο στην Σικελία μεγαλύτερο από εκείνον που είχε πάει με τον Λάχητα και τον Ευρυμέδοντα και, αν μπορούσαν, να την υποτάξουν. Οι περισσότεροι από τους Αθηναίους δεν ήξεραν ούτε την έκταση της Σικελίας, ούτε τον αριθμό των κατοίκων της, Ελλήνων και βαρβάρων, ούτε υποπεύονταν ότι θα άρχιζαν έναν πόλεμο ο οποίος ελάχιστα θα διέφερε σε σπουδαιότητα, από τον πόλεμο εναντίον των Πελοποννησίων’ (5.116.4-6.1.1). Η απότομη μετάβαση χρησιμεύει για να παρουσιάσει τη Μήλο ως προεισαγωγή της Σικελικής καταστροφής (και κατ’ επέκταση της τελικής καταστροφής του 404). Με την τραγική ειρωνεία να ενισχύεται από λεκτικές επαναλήψεις, τα γεγονότα στη Σικελία υπονομεύουν ριζικά τις κύριες αρχές της αθηναϊκής ιδεολογίας που διακηρύχθηκαν με υπερηφάνεια και αυτοπεποίθηση στον Διάλογο των Μηλίων.

Μια παρόμοια ειρωνεία παρατηρείται στις περιγραφές του επεισοδίου της Μυτιλήνης και των Πλαταιών στο 3ο βιβλίο. Η Αθήνα, η πόλις τύραννος, βρίσκει τον δρόμο της μετριοπάθειας και της πολιτικής σύνεσης στη δεύτερη εκκλησία του δήμου που αποφασίζει για τη μοίρα των Μυτιληναίων, ενώ οι Σπαρτιάτες, οι απελευθερωτές της Ελλάδας, στήνουν μια παρωδία δικαστηρίου και καταδικάζουν σε θάνατο τους Πλαταιείς που έχουν παραδοθεί. Τέλος, το 4ο βιβλίο διαρθρώνεται σε μεγάλο βαθμό

γύρω από την αντίστιξη της αθηναϊκής νίκης και της σπαρτιατικής ήττας στη Σφακτηρία και την αντιστροφή αυτής της κατάστασης στη Βοιωτία και τη Βόρεια Ελλάδα.

Γ. ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η χρήση αφηγηματικών σχημάτων έχει επίσης ως στόχο να συνδέσει απομακρυσμένα τμήματα του έργου: ‘αυτό που είναι αξιοθαύμαστο στο έργο του Θουκυδίδη είναι ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται η συνοχή διακριτών επεισοδίων με άλλα τμήματα της ιστορίας μέσω δομικών και θεματικών συνδέσμων: αυτός είναι ένας από τους κυριότερους τρόπους με τους οποίους ο Θουκυδίδης κατορθώνει να υπερβεί τα ατομικά γεγονότα, προκειμένου να φανερώσει τα βαθύτερα ιστορικά αίτια’.

Αυτές οι εσωτερικές παραπομπές είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακές στις περιπτώσεις στις οποίες δύο λόγοι που εκφωνήθηκαν σε διαφορετικά μέρη αντιπαρατίθενται, εν μέρει ή πλήρως, ως λόγος και αντίλογος. Πασίγνωστα παραδείγματα είναι ο πρώτος λόγος του Περικλή ενώπιον της αθηναϊκής εκκλησίας του δήμου, το μεγαλύτερο τμήμα του οποίου (1.141.2-144.1) αντιστοιχεί σε ένα τμήμα του λόγου που εκφωνήθηκε από τους Κορινθίους κατά τη διάρκεια μιας συνέλευσης της Πελοποννησιακής συμμαχίας στη Σπάρτη (1.121-122.1), και ορισμένοι λόγοι στρατηγών που εκφωνήθηκαν την ίδια σχεδόν στιγμή ενώπιον διαφορετικών ακροατηρίων. Για παράδειγμα, ο λόγος του Φορμίωνα πριν από τη ναυμαχία στη Ναύπακτο (2.89) αποτελεί απάντηση στον λόγο των Πελοποννησίων στρατηγών, που προηγείται στο κείμενο του Θουκυδίδη και (υποτίθεται ότι) εκφωνήθηκε την ίδια χρονική στιγμή στην απέναντι πλευρά του Κορινθιακού Κόλπου (2.87). Αυτή η ομάδα περιλαμβάνει επίσης έναν λόγο του Βρασίδα (4.11.4), ο οποίος αποτελεί απάντηση σε μια σύντομη ομιλία του Δημοσθένη (4.10), τον λόγο του Αθηναίου στρατηγού, του Ιπποκράτη, πριν από τη μάχη του Δηλίου (4.95), ο οποίος παρουσιάζει εντυπωσιακές αναλογίες με τον λόγο του Βοιωτού Παγώνδα που προηγείται (4.92), τον λόγο του Βρασίδα στο χωρίο 5.9, που αντιστοιχεί στην περιγραφή των προθέσεων του Κλέωνα στο χωρίο 5.7, ή τον λόγο του Γυλίππου και των Συρακουσίων στρατηγών (7.66-68) πριν από την αποφασιστική μάχη στο λιμάνι των Συρακουσών, ο οποίος αποτελεί απάντηση στον προηγούμενο λόγο του Νικία (7.61-64).

Στο αφηγηματικό τμήμα του έργου παρόμοιες παραπομπές εξυπηρετούν πρωτίστως τον σκοπό της προοικονομίας. Ακόμα και εκτενείς ενότητες φαίνεται να συνδέονται μεταξύ τους με τον τρόπο αυτόν. Στο πρώτο τμήμα του 6ου βιβλίου, στην αρχή της Σικελικής εκστρατείας, η δομή, τα κυριότερα κίνητρα και οι ρόλοι κάποιων βασικών πρωταγωνιστών είναι σε μεγάλο βαθμό παρόμοιες με εκείνα στο 1ο βιβλίο, πριν από την έκρηξη του Αρχιδάμειου Πολέμου. Και στις δύο περιπτώσεις προτάσσεται μια ‘αρχαιολογία’ που πραγματεύεται την έννοια της δύναμης· και στις δύο η απόφαση για την κήρυξη του πολέμου λαμβάνεται σε διεξοδικές δημόσιες συζητήσεις· και στις δύο υπάρχουν αυτοί που υποστηρίζουν την απόφαση και αυτοί που προειδοποιούν· και στις δύο, τέλος, ο ιστορικός υπογραμμίζει την αληθεστάτην πρόφασιν που λανθάνει πίσω από τις απλές αφορμές. Σε μικρότερη κλίμακα οι παρεκβάσεις σχετικά με τον Θεμιστοκλή και τον Πausανία προοικονομούν τον ρόλο του Περικλή και του Αλκιβιάδη αλλά αναμφίβολα επίσης και του Λύσανδρου· ο πανούργος αλλά άτυχος Κορίνθιος Αρισταίος, ο κύριος αντίπαλος των Αθηναίων σε ένα από τα προκαταρκτικά επεισόδια του πολέμου, στην υπόθεση της Ποτειδαίας, προεικονίζει τον Βρασίδα· ο νωθρός Σπαρτιάτης Αλκίδας και η εξέγερση των Μυτιληναίων στο 3ο βιβλίο αντιπαρατίθενται στον δυναμικό Αλκιβιάδη και στην εξέγερση της Χίου στο 8ο βιβλίο· η καταστροφή της Αθήνας στη Σικελία μοιάζει πολύ με την ήττα της Σπάρτης στην Πύλο, όπως επισημαίνει ο ίδιος ο Θουκυδίδης (7.71.7)· ο υπερήφανος απόπλους του αθηναϊκού στόλου στην αρχή του 6ου βιβλίου τοποθετείται σε αντίστιξη προς τον τραγικό αφανισμό του αθηναϊκού στρατού στο τέλος του 7ου βιβλίου κτλ¹⁶.

Αυτή η τεχνική θεματικών αντιστοιχιών του Θουκυδίδη πρέπει να αναχθεί στον Όμηρο και στον Ησίοδο και, με τις ποικίλες εκφάνσεις της, συνιστά ένα σημαντικό ενοποιητικό μέσο, απαραίτητο σε εκτενείς αφηγήσεις. Τόσο στα ομηρικά έπη όσο και στις Ιστορίες του Ηροδότου θέματα, μοτίβα, σκηνές και άτομα αντιστοιχίζονται ή έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, συχνά για μεγάλα ανύσματα της αφήγησης, όπως έχει αποδειχθεί κυρίως από την ‘ενωτική’ τάση της έρευνας του Ομήρου και του Ηροδότου. Θα αναφέρω ένα παράδειγμα από τον Ηρόδοτο· το μοτίβο της επανάληψης δύο πολέμων, γνωστό από τον Θουκυδίδη (1ο βιβλίο-6ο βιβλίο), απαντά, τηρουμένων των αναλογιών, και στο δικό του έργο. Ο σκυθικός λόγος στο 4ο βιβλίο λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό ως μια λεπτομερής προοικονομία της περσικής επίθεσης εναντίον της

---

¹⁶ Rood (1998) 199

Ελλάδας: και τα δύο τμήματα μοιράζονται ένα πλήθος πολύ χαρακτηριστικών μοτίβων (τη μορφή του συμβούλου που προειδοποιεί, παρόμοια απεικόνιση των Σκυθών και των Ελλήνων, ακόμα και μια υπονοούμενη διάκριση ανάμεσα στην αληθινή αιτία και την απλή αφορμή, τα θέματα της εκδίκησης και της επέκτασης μιας αυτοκρατορίας).

Δ. ANAXPONIES

Σε επίπεδο μικροδομής υπάρχουν πολύ περισσότερες αναχρονίες, τις οποίες μελέτησαν ο Simon Hornblower και ο Tim Rood ονομάζοντάς τις ‘αφηγηματικές μετατοπίσεις’¹⁷ (‘η εκ των υστέρων ή εκ των προτέρων μνεία γεγονότων, ειδικά στο σημείο όπου γίνεται αισθητό το αποτέλεσμά τους’). Για τον Hornblower η ‘μετατόπιση’ αποτελεί μια αφηγηματική τεχνική μέσω της οποίας ένα ιστορικό (σε αντίθεση προς ένα μυθοπλαστικό) έργο ‘μειώνει τον αντίκτυπο ενός γεγονότος ή μιας πραγματικότητας’, ενώ ένας μυθιστοριογράφος ‘γενικά χρησιμοποιεί τη μετατόπιση, για να εξάρει ή να τονίσει ένα θέμα’. Ο Rood επισημαίνει ορθά ότι, αντίθετα, ‘η καθυστερημένη μνεία αυξάνει τον αντίκτυπο των γεγονότων τοποθετώντας τον αναγνώστη στη θέση των ανθρώπων εκείνης της εποχής...ή αποσιωπώντας τα, μέχρι να γίνουν επίκαιρα’. Κλασικό παράδειγμα είναι το στρατήγημα των Εγεστών, που υποσχέθηκαν στους Αθηναίους απεσταλμένους θησαυρούς και έτσι έπεισαν την Αθήνα να προχωρήσει στη Σικελική εκστρατεία. Η υπόθεση και η κατάληξή της περιγράφονται σ’ ένα πολύ μεταγενέστερο σημείο, όταν η αθηναϊκή εκστρατευτική δύναμη αποφασίζει να αναζητήσει τους υπεσχημένους πόρους (6.46.3 κ.ε.): ‘τόρα ο αναγνώστης που επιτέλους μαθαίνει την πραγματικότητα μπορεί να υπολογίσει την αγωνία που αισθάνθηκε ο στρατός με την αποκάλυψη της αλήθειας...ο Θουκυδίδης φροντίζει να μην αποκαλύψει το τέχνασμα για όσον χρόνο οι Αθηναίοι ενεργούν υπό την επιρροή του’.

Συνοψίζοντας, ο Θουκυδίδης έμαθε την τέχνη της αφήγησης στο σχολείο των ομηρικών επών, ιδιαίτερα όσον αφορά ορισμένα κύρια συστατικά της τέχνης αυτής. Σε αυτό ακολούθησε σε μεγάλο βαθμό το παράδειγμα του Ηροδότου. Σε ορισμένες όψεις της αφήγησης του Θουκυδίδα μπορεί να ανιχνευθεί μια έντονη αποστασιοποίηση από τον Αλικαρνασσεά ιστορικό και μια επιστροφή στην πιο παραδοσιακή ομηρική

---

¹⁷ Rood (1998) 109, Hornblower (1996) 139

πρακτική: η αφηγηματική φωνή γίνεται πιο απρόσωπη (όπως ο Όμηρος και αντίθετα από τον Ηρόδοτο ο αφηγητής Θουκυδίδης εμφανίζεται στο προσκήνιο μόνο περιστασιακά), τα καθαρώς περιγραφικά χωρία (ένα ουσιώδες γνώρισμα των Ιστοριών του Ηροδότου) γίνονται σπανιότερα, ο μιμητικός χαρακτήρας της αφήγησης γίνεται πιο εμφανής με τη συνεπή χρήση της εσωτερικής εστίασης και την τακτική χρήση δημηγοριών (που απαντούν μάλλον σποραδικά στον Ηρόδοτο και είναι πολύ συντομότερες), η ενεργή συμμετοχή του αναγνώστη στην εξέλιξη της αφήγησης ενθαρρύνεται και, τέλος, η 'πλοκή' είναι σαφέστερα προσανατολισμένη προς τον στόχο και το τέλος της αφήγησης¹⁸.

---

¹⁸ Ρεγκάκος Α. (2011) 284-306

2.5 ΥΦΟΣ

Σημαντικό στοιχείο στην εξέταση ενός κειμένου είναι και το ύφος. Τα προηγούμενα χρόνια δεν του έδιναν τη βαρύτητα που έπρεπε κάτι που σταδιακά αλλάζει. Το ύφος αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο ο δημιουργός «ντύνει», παρουσιάζει τις σκέψεις του. Δεν πρέπει να το βλέπουμε όμως αποκομμένο από την γλώσσα, από τον τρόπο που επιλέγει να συντάξει τις προτάσεις ακόμα και από το τι θέλει να εκφράσει κάθε φορά ο συγγραφέας. Όλα τα παραπάνω στοιχεία είναι αλληλένδετα, με μία αλλαγή του ενός αυτόματα θα επηρεαστούν όλα.

Πριν αναλύσουμε το ύφος του Θουκυδίδη είναι απαραίτητο να γίνει μια μικρή ανασκόπηση σε ποια περίοδο συγγράφει και τι συμβαίνει τότε στη κοινωνία. Καθώς το ύφος αποτελεί μέρος της δομής της κοινωνίας και εξελίσσονται παράλληλα.

Ο Θουκυδίδης μέσα από τη συγγραφή βιώνει την σοφιστική σκέψη της εποχής που φέρνει μια αύρα ρεαλισμού. Ιδιαίτερα αισθητή γίνεται στις δημηγορίες. Ακόμα και η εμπειρία που είχε ως εξόριστος συνέβαλε στη δημιουργία ενός προσωπικού ύφους¹⁹.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι η αφαιρετικότητα, ο πυκνός λόγος και η ποικιλία²⁰. Αποτελεί το πρότυπο του αντιθετικού ύφους²¹. Το βασικό χαρακτηριστικό του όπως προσδίδει και η ίδια η λέξη είναι η αντίθεση : στις λέξεις, τις προτάσεις , τα νοήματα²². Βέβαια η αντιπαράθεση δεν φαίνεται μόνο όταν χρησιμοποιεί αντιθετικούς συνδέσμους (μέν-δέ, ού-άλλά ...) αλλά και μέσω της εσωτερικής αντιπαράθεσης δηλαδή με τη χρήση αντιθετικών εννοιών²³. Αποτέλεσμα αυτού του τρόπου είναι πολλές φορές ένα δυσνόητο, άκαμπτο ύφος που αντιπαραβάλλει παρά υποτάσσει τις ιδέες τη μία στην άλλη. Όλα αυτά μας χαρίζουν μία σαφήνεια αλλά καμιά φορά γίνεται υπερβολική χρήση λεπτομερειών. Οι λεπτομέρειες αναφέρονται συχνά ως στοιχείο αρχαϊσμού²⁴. Ακόμα παρατηρείται μεγάλη χρήση μετοχικών φράσεων στη προσπάθεια του να πυκνώσει μεγάλες νοηματικές ενότητες²⁵.

---

¹⁹ Finley (2010) 254-255,289

²⁰ Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 95

²¹ Finley (2010) 289

²² Κωνσταντινόπουλος (2013) 132

²³ Ο.π 132, Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 96

²⁴ Finley (2010) 289,267

²⁵ Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 100

Ένα ακόμα στοιχείο που αναφέρθηκε και παραπάνω είναι η αφαιρετικότητα. Στις δημηγορίες τη συναντάμε πιο εύκολα. Κάτι που δανείστηκε από τη ποίηση αφού έτσι μπορούσε να πείσει πιο εύκολα.. Χρησιμοποιούσε, με άλλα λόγια, στη θέση ουσιαστικών ρηματικά επίθετα²⁶ .

Το πιο σημαντικό και αποκλειστικό του γνώρισμα είναι η *variatio*, η μεταβολή ή η ποικιλία. Με τον όρο αυτό εννοούμε την σύνδεση γραμματικά ανόμοιων όρων αλλά συντακτικά ισοδύναμων. Άρα βασική της λειτουργία είναι να προσδώσει έμφαση στο νόημα, να τονίσει τις ιδέες του συγγραφέα. Η υπερβολή στην αυτονομία των μελών μιας περιόδου προκαλεί ανωμαλίες στην σύνταξη²⁷ .

Στα μέρη όπου ο ιστορικός θέλει να μας παραδώσει πληροφορίες που έχουν να κάνουν με το γεωγραφικό χώρο ή με στρατιωτικό περιεχόμενο χρησιμοποιεί το παρατακτικό-λιτό ύφος, έχουμε δηλαδή μακροσκελείς προτάσεις²⁸ .

Όσο για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι η αρχαία αττική διάλεκτος με μερικές προσθήκες, η οποία το 403 έπαυσε να είναι η επίσημη γλώσσα της Αθήνας²⁹ . Αυτή του η επιμονή με το παρελθόν εκφράζει τη σοβαρότητα με την οποία χειρίστηκε το ιστορικό του έργο. Επίσης μερικές ποιητικές λέξεις παραμένουν ως απότοκος της προηγούμενης περιόδου αφού ο πεζός λόγος ήταν ακόμα στην αρχή του³⁰ .

Στη συνέχεια θα παραθέσω κάποια παραδείγματα από την ενότητα που επεξεργάστηκα «Τα Πλαταϊκά» ώστε να γίνει ακόμα πιο σαφή και κατανοητό το ύφος του.

Το χαρακτηριστικό του γνώρισμα είναι η *variatio* οπότε και με αυτό θα ξεκινήσω. Στη παράγραφο 62.2-3 του τρίτου βιβλίου συναντάμε τη φράση «τῆ μέντοι αὐτῆ ἰδέα

---

²⁶ Κωνσταντινόπουλος (2013) 133

²⁷ Ο.π 134, Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 106-107, 112

²⁸ Κωνσταντινόπουλος-Πανομήτρος (2010) 113

²⁹ Finley (2010) 272

³⁰ Κωνσταντινόπουλος (2013) 135-137

...έν οἴῳ εἶδει». Οι δύο φράσεις έχουν την ίδια σημασία στα χωρία αυτά: αρχή , αξίωμα (σύνδεση ουσιαστικού με δευτερεύουσα ουσιαστική πρόταση)³¹.

Παρατηρήσαμε ότι υπάρχουν αλληπάλληλες μετοχικές φράσεις, οι οποίες αποσκοπούν στη συμπίκνωση μεγάλων ενοτήτων. Στο τρίτο βιβλίο για παράδειγμα στη παράγραφο 67.5 δίνεται ιδιαίτερο βάρος στις μετοχές κρίναντες, άνταποδόντες, προϊσχύμενοι , παραδόντες.

Αν και η χρήση σχημάτων λόγων δεν είναι συχνή³² ωστόσο εντοπίζουμε μερικά όταν το απαιτούν συνθήκες. Στη παράγραφο 56.3 του τρίτου βιβλίου οι Λακεδαιμόνιοι βρίσκονται μπροστά από ένα δίλημμα : ή θα εφαρμόσουν το σωστό και θα υπάρξει ηθική άνοδος ή θα παρασυρθούν από προσωπικά οφέλη με αποτέλεσμα τον εξευτελισμό. Για να δώσει ένα παραστατικό, ζωντανό χρώμα αλλά και για να κεντρίσει την προσοχή των δικαστών χρησιμοποιεί το χιαστό σχήμα «χρησίμῳ ὑμῶν ... ἐκείνων πολεμίῳ» και ένα ομοιοτέλετο «ὄντες... θεραπεύοντες»³³. Ένα ακόμα στοιχείο που προσδίδει παραστατικότητα στο λόγο είναι η χρήση γενικών απολύτων π.χ. προσβαλλόντων, χρωμένων (2.4,2)³⁴.

Μία από τις λέξεις που τη χρησιμοποιεί συχνά για να αποδώσει τα κίνητρα είναι «ράδιως». Έκανε χρήση μάλιστα αυτής της λέξης στο δεύτερο βιβλίο του (3.2) όπου εξηγεί γιατί θα μπορούσαν εύκολα να τους νικήσουν.

Σε κάποιες περιπτώσεις δίνει και ένα τραγικό ύφος στο λόγο του όπως στο σημείο που αναφέρεται στα λάφυρα «σκῦλα ἀπό ἡμῶν» (2.57,1). Θεωρείται κατάλληλη η φράση για τα αντικείμενα που παίρνουν από τους νεκρούς³⁵.

Όταν η στιγμή είναι ήρεμη τότε και η δομή του κειμένου ταυτίζεται, δηλαδή η μία κύρια πρόταση διαδέχεται την άλλη και οι δευτερεύουσες προτάσεις είναι λίγες (2.2-4). Συνήθως για να αιτιολογήσει μια απόφαση, η οποία είναι δοσμένη σε κύρια πρόταση, χρησιμοποιεί μία δευτερεύουσα τελική κατά κύριο λόγο (2.3-4). Αντίθετα η

³¹ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 347

³² Finley (2010) 273

³³ Μάρμπας (2002) 100

³⁴ Γιαγκόπουλος (2006) 287

³⁵ Hornblower (2006) 459, 716

πλήρη σύγχυση δίνεται με τη χρήση της επιμεριστικής παράθεσης π.χ. οι μέν, οι δε με το επίρρημα άλλη και με επιρρηματικό κατηγορούμενο σποράδες (2.4,4).

Επίσης ο Θουκυδίδης επιλέγει να ξεκινάει τα κεφάλαια με τον τρόπο αίτιο – αποτέλεσμα. Για παράδειγμα στο δεύτερο βιβλίο στο κεφάλαιο 78 δίνεται πρώτα η αιτία (η αποτυχημένη προσπάθεια) που έφερε ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό.

Όταν θέλει να δείξει πως κάποιος υπερέχει τότε έχουμε ευθύ λόγο όπως ο λόγος του Αρχίδαμου αλλιώς έχουμε πλάγιο λόγο όπως δίνεται και η απάντηση των Πλαταιών³⁶.

Στις δημηγορίες εκφράζονται γενικές κρίσεις³⁷. Δεν χαρακτηρίζει τους ομιλητές του αλλά ανάλογα με το ύφος ή τις λέξεις ή τα επιχειρήματα, τους διαφοροποιεί διανοητικά³⁸. Με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας χώρος λογικών αναλύσεων³⁹.

Έντονη είναι η προτίμησή του για παρουσίαση γεγονότων στις αφηγήσεις του, τα οποία αργότερα και θα σχολιάσει ερμηνεύοντάς τα ή ενοφθαλμίζοντας τα σε λόγους. Για παράδειγμα το πρώτο μεγάλο γεγονός του πολέμου, η εισβολή των Θηβαίων στην Πλαταιά παρουσιάζεται στην αρχή (2.2-6), η οποία θα εξεταστεί ξανά στις δημηγορίες των Πλαταιέων και των Θηβαίων (3.53-67)⁴⁰.

Γενικά ο λόγος του χαρακτηρίζεται από απέριττη δύναμη και σαφήνεια ειδικά στην αφήγηση⁴¹.

---

³⁶ Γιαγκόπουλος (2006) 283, 285, 287, 428, 416

³⁷ Κωνσταντινόπουλος (2013) 79

³⁸ Finley (2010) 256

³⁹ Romilly (1988) 18

⁴⁰ Morrison (2011) 270

⁴¹ Romilly (1988) 11

3. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ: ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος⁴² ξεκίνησε το 431 π.Χ και τελείωσε το 404 π.Χ⁴³. Δύο ήταν οι αντίπαλες συμμαχίες: η Αθηναϊκή Συμμαχία (Δηλιακή Συμμαχία) και η Πελοποννησιακή με αρχηγό την Σπάρτη.

Στην Πελοποννησιακή Συμμαχία (6^{ος} αι. π.Χ.), όπως αναφέραμε αρχηγός ήταν η Σπάρτη, η οποία είχε φροντίσει να συνάψει συνθήκες με άλλες συμμαχικές πόλεις ώστε όταν χρειαστεί την στρατιωτική τους βοήθεια όχι μόνο να την έχει αλλά και να είναι υπό την διοίκησή της. Η Σπάρτη από τη δίκη της πλευρά βοηθούσε και αυτή τους συμμάχους, συνήθως όταν ήταν κερδοφόρο γι' αυτήν ή όταν δεν μπορούσε να το αποφύγει με κάποιο τρόπο⁴⁴.

Με τη λήξη των Περσικών πολέμων (478 π.Χ) και την επικράτηση των Ελλήνων δημιουργείται ένας εθελοντικός συνασπισμός ανάμεσα στην Αθήνα και άλλες συμμαχικές πόλεις, με το όνομα Δηλιακή Συμμαχία (477 π.Χ.) υπό την ηγεσία της Αθήνας. Πρωταρχικός στόχος ήταν να συνεχίσει την απελευθέρωση των περιοχών αλλά και η δημιουργία αντίποινων προς τους Πέρσες. Παρόλα αυτά η Αθήνα άρχισε να επιδεικνύει ηγεμονικές τάσεις. Σχεδόν όλες οι συμμαχικές πόλεις εγκατέλειψαν τους στόλους τους και άρχισαν να συνεισφέρουν οικονομικά στο κοινό ταμείο. Η Αθήνα επένδυσε στο στόλο της αποσκοπώντας όχι μόνο στην αμυντική της προστασία και στον επεκτατισμό της αλλά και στην ανάγκη της για εισαγόμενα προϊόντα⁴⁵. Αν και οι Αθηναίοι εκμεταλλεύοντουσαν τους συμμάχους δεν ξεχνούσαν την δημοκρατία τους και αρκετές φορές απαρνιόντουσαν την απληστία τους για να υπερασπιστούν την πλειοψηφία του λαού⁴⁶.

---

⁴² Μαρκαντωνάτος (2017) 133-134 αναφέρει ότι ο Θουκυδίδης υπερτονίζει σε τέτοιο βαθμό τον Πελοποννησιακό πόλεμο ώστε κανένα γεγονός πριν από αυτό να μην μπορεί να συγκριθεί μαζί του

⁴³ Πρβλ. De Ste Croix (2005) 91-92 υποστηρίζει ότι ο πόλεμος ξεκίνησε το 460 π.Χ με διακοπή το 446/5 π.Χ με τη σύναψη της Τριακονταετούς Ερήνης (πρώτος πελοποννησιακός πόλεμος)

⁴⁴ Kagan (2004) 37

⁴⁵ Ο.π 41-42, De Ste Croix (2005) 66

⁴⁶ De Ste Croix (2005) 81

Πρωταρχική σημασίας είναι η διάκριση μεταξύ των αφορμών αλλά και της πραγματικής αιτίας που οδήγησαν σε αυτόν τον πόλεμο⁴⁷. Τα γεγονότα που μας έφεραν κοντά στην έκρηξη του Πελοποννησιακού πολέμου ήταν κυρίως η διαμάχη μεταξύ της Κέρκυρας και της Κορίνθου, τα γεγονότα που αφορούν την Ποτίδαια και το Μεγαρικό Ψήφισμα⁴⁸.

Η Κόρινθος σε μια προσπάθεια να επεκτείνει τις εμπορικές δραστηριότητές της ίδρυσε διάφορες αποικίες όπως αυτή της Κέρκυρας, η οποία με το καιρό απέκτησε έντονη εμπορική δραστηριότητα και αξιοσημείωτη ναυτική δύναμη. Με αποτέλεσμα να ανεξαρτητοποιηθεί και να ιδρύσει τη δικιά της αποικία το 626 π.Χ., την Επίδαμνο. Όταν το 436 π.Χ. σημειώνονται εσωτερικές αναταραχές στην Επίδαμνο η Κέρκυρα ζητάει την βοήθεια των Αθηναίων για να νικήσουν τους Κορίνθιους που είχαν εμπλακεί και αυτή στην διαμάχη. Οι Αθηναίοι τελικά δέχονται και οι Κορίνθιοι ηττημένοι πια βάζουν στόχο να χρησιμοποιήσουν την Πελοποννησιακή Συμμαχία για εκδίκηση⁴⁹.

Μία ακόμα αφορμή ήταν και η αποστασία της Ποτίδαιας, η οποία είχε παρακινηθεί από τους Κορίνθιους (432 π.Χ.). Η Αθήνα έστειλε δυνάμεις για την πολιορκία της πόλης καθώς αποτελούσε μέλος της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Η Κόρινθος από την άλλη μεριά έστειλε και αυτοί δυνάμεις και έτσι η πολιορκία κράτησε δύο χρόνια. Νικητής βγήκε η Αθήνα, η οποία όμως εξάντλησε σε μεγάλο βαθμό την οικονομική και στρατιωτική της δύναμη⁵⁰.

Κύρια αφορμή για την έναρξη των εχθροπραξιών αποτέλεσε το Μεγαρικό Ψήφισμα. Ουσιαστικά ήταν τέσσερα, αλλά και τα τέσσερα αφορούσαν τον αποκλεισμό των Μεγαρέων και όχι της ίδιας της πόλης. Οι Αθηναίοι έψαχναν αφορμή από το 446 π.Χ. να εκδικηθούν τα Μέγαρα, τα οποία είχαν εγκαταλείψει την Αθηναϊκή Συμμαχία. Η ευκαιρία τους δόθηκε όταν τα Μέγαρα στη μάχη της Ποτίδαιας πήγαν με το μέρος των Κορίνθιων. Ο Περικλής, ο αρχηγός των Αθηναίων εξέδωσε ψήφισμα, το οποίο απαγόρευε την προσέγγιση των πλοίων των Μεγαρέων στα λιμάνια των πόλεων-μελών της Αθηναϊκής Συμμαχίας, όπως και η πώληση σε αυτά των εμπορευμάτων τους. Το

---

⁴⁷ Zagorin (2006) 86

⁴⁸ Πρβλ. Hornblower (2005) 198 αναφέρει ως αιτία και την Αίγινα

⁴⁹ Kagan (2004) 63-78, Γιοβανούδης (2009) 69-71

⁵⁰ Γιοβανούδης (2009) 71

αποκορύφωμα της διένεξης δόθηκε όταν στράφηκαν προς την Σπάρτη, η οποία ήταν επικεφαλής της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Οι Σπαρτιάτες φοβούμενοι μήπως κινηθούν στην αναζήτηση άλλου συμμάχου κηρύσσουν την έναρξη του πολέμου με δικαιολογία ότι οι Αθηναίοι είχαν παραβιάσει την ειρήνη. Την παραπάνω απόφαση ακολούθησαν και οι υπόλοιποι Πελοποννήσιοι σύμμαχοι⁵¹.

---

⁵¹ Γιοβανούδης (2009) 72

4. ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ

Από τη αρχαιότητα, ο Θουκυδίδης θεωρείται ο πρώτος ιστορικός που ενσωματώνει στο αφηγηματικό μέρος και λόγους, γνωστές ως δημηγορίες⁵². Χρησιμοποιώντας τις σκέψεις, τους υπολογισμούς και τους συλλογισμούς του εκάστοτε πρωταγωνιστή προσπαθώντας να μην αφήσει περιθώριο αμφιβολίας για την αποδεικτικότητα του⁵³.

Οι λόγοι του είναι γραμμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να ταιριάζουν με τον τρόπο που θα έπρεπε κατά τον Θουκυδίδη, να μιλήσει ο εκάστοτε ρήτορας. Δεν εκφράζουν ατομική γνώμη αλλά αναζητείται η πλοκή των ιστορικών γεγονότων. Ακόμα εκφωνούνται σε σημαντικές στιγμές.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν μια συμπύκνωση σκέψεων, αισθημάτων, συλλογισμών και ψυχολογικών καταστάσεων⁵⁴ όχι μόνο ατόμων αλλά και κοινωνιών ολόκληρων. Στόχος όλων των δημηγοριών είναι να αναδείξουν την πρόθεση και το κίνητρο⁵⁵.

Η τεχνική που χρησιμοποιεί βασίζεται στην αντίληψη του Πρωταγόρα, με την οποία επιχειρείται με μεγάλη οξύνοια και ακρίβεια η ανατροπή ή η αντιστροφή της αντίπαλης επιχειρηματολογίας. Για παράδειγμα στις δημηγορίες για την Μυτιλήνη ο Κλέων επικαλείται το συμφέρον της πόλης και την παραδειγματική τιμωρία των αποστατών για την εμπέδωση της αθηναϊκής ηγεμονίας ενώ Διόδωτος στη δημηγορία του αποδεικνύει ότι το συμφέρον της πόλης υπηρετείται όχι με την σκληρή τιμωρία ενόχων και μη αλλά με τη διάκριση των ευθυνών για την υποστήριξη του δήμου και τη διάσωση της Μυτιλήνης για να προσφέρει τα απαραίτητα έσοδα. Η αντιλογική ρητορική χρησιμοποιείται στις δημηγορίες για να ανατρέψει ή να αντιστρέψει και να προβάλλει μέσα από τη σύγκριση ένα νέο επιχείρημα⁵⁶.

---

⁵² Μπάρμπας (2002) 14

⁵³ Saïd, Trédé, & Le Boulluec (2001) 251

⁵⁴ Πρβλ. Saïd, Trédé, & Le Boulluec (2001) 251 αναφέρει ότι η ψυχολογική και η επικλητική αξία των δημηγοριών όπως τις ξέραμε στον Ηρόδοτο χάνεται.

⁵⁵ Μπάρμπας (2002) 15-19

⁵⁶ Κωνσταντινόπουλος (2013) 78

4.1 ΟΙ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ

Στον Όμηρο συναντάμε μακροσκελείς διαλόγους που διέπονται από μια πολεμική αύρα. Κύριοι συνομιλητές είναι αθάνατοι και θνητοί. Ο ρόλος τους είναι κυρίως συνδεδετικός. Δεν θα παρατηρήσουμε αφηγήσεις μαχών αλλά μια πίστη ότι όλα μπορούν να συμβούν, οτιδήποτε μεταφυσικό είναι δυνατόν. Ωστόσο ιδιαίτερο ρόλο έχουν οι θεοί, οι οποίοι είναι αυτοί που πολλές φορές καθορίζουν και το αποτέλεσμα. Τέλος στον Ηρόδοτο οι αγορεύσεις δείχνουν τρόπους συμπεριφοράς των ανθρώπων χωρίς όμως εξατομικεύσεις. Ο Ηρόδοτος καταλήγει σε γενικές θεωρήσεις⁵⁷.

Ο Ξενοφώντας (430-352 π.Χ) είναι ένας από τους μετέπειτα ιστορικούς που έχει επηρεαστεί από τον Θουκυδίδη και χρησιμοποιούν τις δημηγορίες. Ο ρόλος τους όμως είναι περισσότερο διακοσμητικός και δεν προσδίδει επιχειρήματα ούτε αποσκοπεί σε κάποια κριτική. Επίσης είναι αρκετά μικρότερες σε έκταση και αριθμό, αφού οι περισσότερες παρατίθενται σε πλάγιο λόγο. Σε αυτές που παραθέτει σε ευθύ λόγο, καμία μεθοδολογική του δήλωση δεν καθορίζει ένα πλαίσιο κρίσης για την ακρίβεια του περιεχομένου τους. Σε μερικούς λόγους, όπως σε αυτόν των Θηβαίων πρέσβων τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί είναι επηρεασμένα από τη σοφιστική. Βέβαια απλά υιοθέτησε την ρητορική επιχειρηματολογία της εποχής του. Μία αδυναμία ήταν ότι παρά τον χαρακτηρισμό των προσώπων και μερικές φορές την έντονη συναισθηματική τους φόρτιση δεν κατορθώνουν να αναδείξουν τις δυνάμεις που δρουν στο βάθος των γεγονότων, προσηλωμένες σε μια επιφανειακή προσέγγιση των πραγμάτων. Επίσης εκτός από τις δημηγορίες επηρεασμένος από τους σωκρατικούς διαλόγους συμπεριλαμβάνει στο έργο και διαλόγους που μας δίνουν μια πιο έντονη εικόνα των προσώπων⁵⁸.

Εν συνεχεία οι δημηγορίες στον Πολύβιο (202-120 π.Χ) τοποθετούνται σε σημαντικά σημεία αλλά είναι πολύ λίγες. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης (1^{ος} αι. π.Χ) δεν συμφωνεί με τις μακρές δημηγορίες γιατί πιστεύει ότι δεν αφήνουν τον αναγνώστη να

---

⁵⁷ Κωνσταντινόπουλος (2013) 78

⁵⁸ Ο.π 83-84

παρακολουθήσει τα γεγονότα. Ωστόσο αν είναι σημαντικό για την κατανόηση των γεγονότων τότε τις χρησιμοποιεί⁵⁹.

---

⁵⁹ Λάσκαρης (2002) 110-134

4.2 ΠΙΣΤΟΤΗΤΑ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ

Επικρατεί μια άποψη ότι οι δημηγορίες του Θουκυδίδη είναι πλαστές. Ωστόσο αυτό ανατρέπεται από τη δραματικότητα που χαρακτηρίζονται οι λόγοι του. Αφήνει τα πρόσωπα να μιλούν και να δρουν ανεπηρέαστα από τη δική του παρουσία. Βέβαια δεν εξαλείφει ολοκληρωτικά τον εαυτό του⁶⁰.

Ο Θουκυδίδης δεν μπορεί να ξέρει ακριβώς ποιες λέξεις χρησιμοποίησε ο ήρωας αλλά γνωρίζει το κλίμα και του δίνει τα λόγια που πιθανώς είπε ή αυτά που επεδίωκε να πει. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι ότι όταν έγραφε τις δημηγορίες το αποτέλεσμα ήταν γνωστό κάτι που φυσικά αγνοούσε ο ομιλητής⁶¹.

Οι γενικές έννοιες όπως ξυμφέρον, όφελία αλλά και άλλες μας μεταβαίνουν από το γενικό στο ειδικό, αποκαλύπτοντας έτσι τις βαθύτερες αιτίες των γεγονότων. Η γενική θεώρηση και αυτή η αφηρημένη προσέγγιση των πραγμάτων αποτελούσε γνώρισμα της εποχής και της τότε κοινωνίας⁶². Έτσι οι δημηγορίες δεν διακρίνονται για ατομικά υφολογικά χαρακτηριστικά των ομιλητών και αυτό που τις διαφοροποιεί είναι οι ιδέες που εκφράζουν.

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι η λεπτομερής απομνημόνευση ήταν πραγματικά δύσκολη όμως η κεντρική ιδέα των λόγων κρατήθηκε πιστή. Η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και την αντικειμενικότητα είναι αυτή που προκαλεί την αντιπαράθεση μεταξύ των φιλολόγων. Στην πραγματικότητα όμως με αυτό τον τρόπο ο ιστορικός καταφέρνει να παρουσιάσει τα κίνητρα των πρωταγωνιστών και να μην απομακρυνθεί από την ακρίβεια όσων πραγματικά ειπώθηκαν. Η ανάλυση του Επιταφίου πιστοποιεί την προσήλωση του ιστορικού στην αυθεντική παρουσίαση των ιδεών των πρωταγωνιστών ενώ η ανάλυση της επιχειρηματολογίας των δημηγοριών πείθει ότι παρά την πύκνωση στην οποία υπέβαλλε τους λόγους τηρείται η διαβεβαίωση του για την ξύμπασα γνώμην και ότι στην ανάπλαση τῶν δεόντων σε κάθε λόγο λαμβανόταν υπόψη ένας τρόπος ρητορικής συλλογιστικής που γινόταν ευρύτερα

---

⁶⁰ Μπάρμπας (2002) 17

⁶¹ Λάσκαρης (2002)120-125

⁶² Hornblower (2003) 116

δεκτός και επομένως το προσωπικό μερίδιο του ιστορικού είναι εξαιρετικά περιορισμένο.

Επίσης η επιλεκτικότητα δεν αναιρείται από την αρχή της ακρίβειας του ιστορικού, δηλαδή παραθέτει μόνο εκείνες τις δημηγορίες που διαφωτίζουν τις δυνάμεις και επηρεάζουν τα γεγονότα. Τις υπόλοιπες ή τις αποσιωπά ή τις αναφέρει σε σύντομο πλάγιο λόγο. Μοναδική εξαίρεση είναι ο διάλογος Μηλίων και Αθηναίων που δεν πρέπει να συσχετιστεί με τους σοκρατικούς διαλόγους αλλά μάλλον με τη σοφιστική εριστική⁶³. Πάντα υπάρχει το ενδεχόμενο να έγινε ο διάλογος και απλά με αυτή τη δομή ο ιστορικός διαφύλαξε αυθεντικά την αντίθεση ισχυρού και ανίσχυρου και κατέδειξε τον αμοραλισμό της αθηναϊκής ηγεμονίας.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να δηλώσουμε ότι με την τόσο εμπειριστατωμένη επιχειρηματολογία και την αυστηρή δομή τους, οι δημηγορίες αποκτούν ισχύ δημοσίων εγγράφων⁶⁴!

---

⁶³ Finley (2010) 213

⁶⁴ Κωνσταντινόπουλος (2013) 77-82

4.3 ΘΕΜΑΤΑ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ

Στις δημηγορίες μπορούμε να διακρίνουμε κάποια συγκεκριμένα θέματα όπως:

- Φυσικό Δίκαιο: όπως στη φύση επικρατεί ο δυνατότερος, ο ισχυρότερος έτσι και εδώ παρατηρούμε να επικρατεί η άποψη του ισχυρότερου. Για παράδειγμα οι Αθηναίοι απευθύνονται στους Λακεδαιμόνιους λέγοντας ότι πάντα υπάρχει η αρχή ότι ο αδύνατος πρέπει να υπακούει στον ισχυρότερο (1.76,2).
- Το συμφέρον. Η βασική κινητήρια δύναμη όλων των πράξεων είναι το συμφέρον. Εκφράζεται με πολύ παραστατικό τρόπο στο διάλογο Αθηναίων-Μηλίων. Όταν οι Αθηναίοι ισχυρίζονται ότι είναι προς το συμφέρον όλων να υποταχθούν οι Μηλίοι καθώς και αυτοί θα αποφύγουν την καταστροφή αλλά και οι Αθηναίοι θα έχουν κέρδος αν δεν τους καταστρέψουν (5.91-93).
- Αντιστροφή ευεργετημάτων. Η ενοχή γίνεται πιο έντονη από τις μεγάλες πράξεις. Απόδειξη αυτού είναι ότι οι Θηβαίοι κάνουν λόγο για τα ευεργετήματα των Πλαταιών για να τονίσουν ότι πρέπει να τιμωρηθούν πιο σκληρά (3.67,1).
- Επίκληση στους Θεούς. Επικαλούνται και ελπίζουν στην βοήθεια των Θεών. Το συναντάμε αρκετά συχνά π.χ οι Κορίνθιοι αναφέρουν στους Λακεδαιμόνιους ότι ο θεός έδωσε χρησμό και υποσχέθηκε ότι θα τους βοηθήσει (1.123,2)
- Παραβίαση συνθηκών. Στο λόγο των Κορινθίων σχολιάζεται ότι δεν παραβιάζουν τις συνθήκες εκείνοι που αμύνονται αλλά εκείνοι που αρχίζουν την επίθεση (1.23,3)
- Αφορισμοί-Αξιώματα. Οι αφορισμοί του Θουκυδίδη αποτελούν έναν κοινό τόπο, μια έτοιμη απάντηση η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να αποδείξει τα θετικά ή τα αρνητικά. Οι αφορισμοί του αναφέρονται σε κάτι

γνωστό που έχει ήδη αποδεχθεί. Ένα τέτοιο παράδειγμα έχουμε στην αναφορά του ότι στο γήρας η μεγαλύτερη ευτυχία είναι οι τιμές και όχι τα χρήματα (2.44,3)⁶⁵.

---

⁶⁵ Λάσκαρης (2002) 125-134

4.4 Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΤΙΘΕΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΤΙΛΟΓΙΩΝ

Ο Θουκυδίδης θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους του αντιθετικού λόγου. Σκοπός του αντιθετικού ύφους είναι να αναδείξει το πιο αδύνατο επιχείρημα. Παραθέτοντας τις αντιθετικές απόψεις επιτυγχάνει την παράθεση των αντινομιών των πραγμάτων. Με αυτό το τρόπο προβάλλονται τα θετικά και τα αρνητικά κάθε άποψης με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στην υποστήριξη της μιας πλευράς, έχοντας υπόψη μας και τα συμφέροντά μας. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον αντιθετικό λόγο ως έναν σαφή και συμμετρικό λόγο. Μάλιστα θα τολμούσαμε να πούμε ότι εμπεριέχει κάτι από το ύφος της τραγωδίας.

Η αντιλογία έχει ως στόχο την αντιπαράθεση δύο απόψεων με βασική προϋπόθεση την ύπαρξη ενός τρίτου προσώπου, έναν ακροατή-έναν κριτή. Όλες οι δημηγορίες του Θουκυδίδη απευθύνονται σε αυτό το τρίτο πρόσωπο. Έτσι μπορούσε να παραμείνει πιστός στις προϋποθέσεις που ο ίδιος είχε θέσει για το έργο του: την αντικειμενικότητα και τον ορθολογισμό. Με αυτόν τον τρόπο καταφέρνει επίσης να είναι αμερόληπτος και ακριβής. Η αντιλογική ρητορική χρησιμοποιείται στις δημηγορίες για να ανατρέψει ή να αντιστρέψει και να προβάλλει μέσα από τη σύγκριση ένα νέο επιχείρημα⁶⁶.

Η αντιστροφή του ίδιου του επιχειρήματος αποτελεί μία από τις βασικές αρχές των αντιλογιών. Στις δημηγορίες θα συναντήσουμε συχνές αναφορές στο παρελθόν. Ακόμα αποτροπή ενδεχόμενου καταλογισμού μομφής. Επίσης την παρουσίαση μιας απάντησης ενός νέου επιχειρήματος που δεν έχει θίξει ο πρώτος αγορητής. Συνηθίζεται οι αγορητές να ξεκινούν με το σημείο το οποίο θέλουν να τονίσουν⁶⁷.

Κατά κανόνα οι αντιλογίες παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά. Ένα από αυτά είναι η διάταξη του υλικού. Στο σύνολό τους οι δημηγορίες ακολουθούν παράλληλη πορεία. Παρ' όλα αυτά βρίσκουμε και παρεκκλίσεις και ορισμένες φορές η ίδια η διαλεκτική δεν αποκλείεται να δημιουργεί ανωμαλίες. Επίσης ένα κοινό σημείο αναφοράς είναι η διατύπωση. Γίνεται φανερό ότι η μία δημηγορία πρέπει να

---

⁶⁶ Κωνσταντινόπουλος (2013) 78

⁶⁷ Λάσκαρης (2002) 130-134

επαναλαμβάνει όλα τα στοιχεία της άλλης από τον απλό σύνδεσμο ως την ιδέα που έχει ήδη υποστεί επεξεργασία. Ο πιο ενδιαφέρον κοινός τόπος είναι η επιχειρηματολογία και πως στο ενώ εξετάζουν τα ίδια γεγονότα μεταβάλλουν την οπτική γωνία. Η αλλαγή η οποία συναντάται τις πιο πολλές φορές μεταξύ των δημηγοριών είναι η χρονική στιγμή της θεώρησης. Επιπροσθέτως κάθε φορά ανατρέχουν λιγότερο η περισσότερο στο παρελθόν για να εξερευνήσουνε μέσα σε αυτό διαφορετικές ευθύνες και αντίθετες ερμηνείες⁶⁸.

---

⁶⁸ Romilly (1988) 150-200

4.5 Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ REALPOLITIK Ή ΤΗΣ MACHTPOLITIK ΣΤΙΣ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ

Στις δημηγορίες του ο συγγραφέας και ιδιαίτερα στις αντιθετικές περιγράφει τα κίνητρα ανάμεσα στις δύο μεγάλες πόλεις, στην Αθήνα και τη Σπάρτη αφού μετά τους περσικούς πολέμους ανταγωνίζονται για την υπεροχή τους στο πολιτικό σκηνικό.

Η λογική της επέκτασης της δύναμης από την πλευρά των ηγεμονικών πόλεων, σύμφωνα με τη πολιτική θεωρία θα φέρει στην επιφάνεια δύο στρατηγικές απέναντι στα άλλα κράτη ή τους συμμάχους που αποστατούν⁶⁹. Η μία θα είναι η Machtpolitik και η άλλη η Realpolitik.

Η πρώτη θεωρία η Machtpolitik δηλαδή έρχεται σε ανοιχτή αναμέτρηση και σύγκρουση με το πραγματικό ή με το υποτιθέμενο. Η εφαρμογή της δεν έχει αναστολές σε θέματα ηθικής ή φραγμούς. Επίσης δεν δέχεται συμβιβαστικές λύσεις όπως και μετριοπαθείς προτάσεις. Αξιώνει από τον αντίπαλο να υποταχθεί σε αυτό που ορίζεται ως δίκαιο απαιτεί να εφαρμοστεί η δυναμική του ισχυρού. Αυτός που υπερέχει δεν επιζητεί να ρυθμίσει τις διαφορές του με ειρηνικό διπλωματικό τρόπο αλλά απαιτεί από τον εχθρό του να υποταχθεί. Παρόλα αυτά αν δεν υπάρχει εχθρός τότε δημιουργείται προκειμένου να γεννηθούν τα ερείσματα που θα αιτιολογούν την σύγκρουση. Παραδείγματα αυτής της θεωρίας μπορούμε να βρούμε στις δημηγορίες του Περικλή.

Η Realpolitik αποτελεί την δεύτερη στρατηγική που βασίζεται στην διπλωματία, παρουσιάζεται ιδιαίτερα έντονα στις αντιθετικές δημηγορίες του Θουκυδίδη. Το κοινό σημείο με τη Machtpolitik είναι η παραδοχή της ύπαρξης της δύναμης και του συμφέροντος στο πολιτικό γίγνεσθαι. Ωστόσο πιστεύει ότι υπάρχει ένα εύρος επιλογών που δίνονται στα διασκεπτόμενα πρόσωπα, οι οποίες καθορίζονται από τα προγενέστερα γεγονότα. Ακόμα είναι η θεωρία που επιλέγει τον ειρηνικό και διπλωματικό τρόπο επίλυσης των διαφορών συνυπολογίζοντάς πολλές παραμέτρους, όπως και το πολιτικό κόστος. Εν κατακλείδι προσπαθεί με μετριοπάθεια και επιείκεια να αντιμετωπίσει τις αντιθέσεις και τις διαφορές των αντίπαλων δυνάμεων⁷⁰.

---

⁶⁹ Πλατιάς (2000) 35-67

⁷⁰ Σταμούλη (2004) 150-200

5. «ΤΑ ΠΛΑΤΑΙΚΑ»

5.1 Β΄ ΒΙΒΛΙΟ

5.1.1 ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ (§2-6)

Η αφήγηση των Πλαταϊκών δεν ξεκινάει αόριστα. Από τη πρώτη φράση διακρίνουμε το χρονολογικό πλαίσιο. Η τριακονταετής ειρήνη αναφέρεται στην ειρήνη του 446/445 π.Χ μεταξύ των Αθηναίων και των Πελοποννησίων. Η διάρκεια αυτής της ειρήνης μάλλον χρησιμοποιήθηκε για προετοιμασία κυρίως των Αθηναίων για τον πόλεμο που έμελλε να γίνει⁷¹. Μάλιστα ο Gomme σχολιάζει πως εκτός από μια ημερομηνία είναι και μια αναφορά στο γεγονός πως μια ειρήνη που προοριζόταν για τριάντα χρόνια τελικά κράτησε για λιγότερο από δεκαπέντε⁷². Ο ιστορικός για να ορίσει την ακριβή έναρξη του πολέμου ακολουθεί τον τρόπο που χρησιμοποιούσαν οι τρεις πιο σημαντικές πόλεις της αρχαίας Ελλάδας (Άργος, Σπάρτη, Αθήνα)⁷³. Ο Cartwright σημειώνει πως δεν υπήρχε ένα ενιαίο σύστημα χρονολόγησης στον αρχαίο κόσμο. Αντιθέτως κάθε πόλη-κράτος είχε την δικιά του μεθοδολογία για να προσδιορίζει τα γεγονότα μιας περιόδου⁷⁴. Ξεκινάει με την ιέρεια του Άργους (Χρησίδα). Συνεχίζει με τον πρώτο έφορο της Σπάρτης, τον Αινησία. Μετά ακολουθεί χρονικός προσδιορισμός με βάση τον Πυθόδωρο που ήταν επώνυμος άρχοντας της Αθήνας⁷⁵. Ίσως η μνεία τριών διαφορετικών τρόπων χρονολογιών να αποκρύβει εκτός από την ευσυνειδησία του Θουκυδίδη και μια επιθυμία να διασωθεί το έργο του και να διαβαστεί και από μη Αθηναίους πολίτες⁷⁶. Τέλος αναφέρεται στην μάχη της Ποτιδαίας και την εποχή του έτους (άνοιξη). Ύστερα συνεχίζει με την παρουσίαση της δύναμης των Θηβαίων, 300 και όχι 400 όπως γράφει ο Ηρόδοτος. Εδώ όπως εύστοχα παρατηρεί ο Hornblower, ο Θουκυδίδης διορθώνει τον Ηρόδοτο⁷⁷. Η δύναμη αυτή καθοδηγούνταν από τους Βοιωτάρχες. Το ότι δεν έλαβαν μέρος όλοι οι Βοιωτοί δεν σημαίνει κιόλας ότι την αποδοκίμαζαν ακόμα και μετά την αποτυχία τους⁷⁸. Μία πληροφορία όχι μόνο χρονολογική αλλά και άξια μνείας αφού ήταν αρχηγοί της εκστρατείας.

---

⁷¹ Γιαγκόπουλος (2006) 280

⁷² Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 1

⁷³ Γιαγκόπουλος (2006) 280

⁷⁴ Cartwright (1997) 92

⁷⁵ Γιαγκόπουλος (2006) 280

⁷⁶ Βλάχος (1992) 151

⁷⁷ Hornblower (2006) 456

⁷⁸ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 3

Πέρα από το χρονολογικό πλαίσιο το οποίο αναφέρθηκε παραπάνω διακρίνουμε και μια σπάνια αναφορά του Θουκυδίδη σε γυναίκα, όπως παρατήρησε ο Syme. Αφού δύσκολα βλέπουμε να αναφέρονται γυναίκες ως ιστορικοί παράγοντες.

Αφού πρώτα οριοθέτησε το χρονικό πλαίσιο είναι έτοιμος να εξιστορήσει την εισβολή. Η Πλαταιά ήταν σύμμαχος της Αθήνας από τα τέλη του 6⁰ αιώνα π.Χ⁷⁹ και πιο συγκεκριμένα από το 520 π.Χ⁸⁰. Βέβαια χρησιμοποιεί τον όρο «ες Πλάταιαν τῆς Βοιωτίας» μόνο όμως ως γεωγραφική έννοια. Η περιγραφή θα ξεκινήσει με την είσοδο των Θηβαίων στη Πλαταιά και μάλιστα την ώρα του ύπνου. Ίσως αυτό να υπονοεί ότι οι κάτοικοι των Πλαταιών ήταν ανέτοιμοι και απροετοίμαστοι για μάχη. Οι Θηβαίοι ήταν καλεσμένοι από τον Ναυκλείδη και κάποιους οπαδούς του, οι οποίοι και τους άνοιξαν τις πόλεις. Αμέσως παρακάτω θέτει το πρώτο κίνητρο που τους παρακίνησε να προδώσουν την ίδια τους τη πόλη. Η συγκέντρωση πολιτικής εξουσίας και η ανατροπή των πολιτικών τους αντιπάλων. Με βάση αυτό το σχόλιο ο Hornblower θεωρεί πως διαψεύδεται η άποψη του Ruschenbusch, η οποία υποστήριζε πως οι εσωτερικές διαμάχες και οι θεσμικές ανατροπές στην κλασική Ελλάδα συνήθως υποκινούνταν από σκοπιμότητες που αφορούσαν την εξωτερική πολιτική⁸¹.

Προοικονομώντας οι Θηβαίοι λοιπόν το πόλεμο και παρακινούμενοι από την έχθρα που ένιωθαν για τους Πλαταιούς και από τους Σπαρτιάτες θέλησαν να καταλάβουν τη πόλη σε καιρό ειρήνης. Η Πλαταιά, μάλιστα, είχε ιδιαίτερη σημασία καθώς βρισκόταν σε στρατηγική γεωγραφική θέση⁸². Έτσι βρήκαν ευκαιρία να εισχωρήσουν στη πόλη πιο εύκολα σε μια περίοδο που οι Πλαταιείς θα υποστηρίξουν αργότερα ότι ήταν μια εορταστική μέρα⁸³. Συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια μιας θρησκευτικής εορτής όπου από σεβασμό στους θεούς δεν επιτρέπονταν οι μάχες⁸⁴.

Η επίθεση ήταν καλά προσχεδιασμένη αφού έστησαν τα όπλα τους στην αγορά για να προλάβουν τυχόν αντίσταση. Επίσης τον 4⁰ αιώνα ο Αινείας (συγγραφέας των Πολιορκητών συμβούλευε να αποκλείουν ή να φυλάσσουν τους ανοιχτούς χώρους⁸⁵.

---

⁷⁹ Hornblower (2006) 456-457

⁸⁰ Γιαγκόπουλος (2006) 281

⁸¹ Hornblower (2006) 457-458

⁸² Γιαγκόπουλος (2006) 282

⁸³ Rusten (2003) 99

⁸⁴ Cartwright (1997) 93

⁸⁵ Hornblower (2006) 458

Σιγά-σιγά διαμορφώνονται όλα τα στοιχεία που θα μπορούσαν να περιλαμβάνονται σε μια Αττική τραγωδία : ο τόπος, η ώρα, τα πρόσωπα και τα αίτια⁸⁶.

Οι Θηβαίοι αφελώς, ίσως, πίστεψαν ότι με έναν κήρυκα θα μπορούσαν να τους πείσουν και να γίνουν σύμμαχοι. Η χρήση του πάτρια χρησιμοποιούταν αρκετά στα τέλη του 5^{ου} αιώνα . Στο σημείο αυτό μάλλον αναφέρεται στην ιδιότητα του μέλους της Βοιωτικής Ομοσπονδίας⁸⁷. Οι Πλαταιείς ενώ φάνηκαν ότι θα προχωρούσαν σε συμβιβασμό εξαιτίας του πανικού και του πλήθους που αρχικά νόμισαν ότι είχαν εισχωρήσει απλά κρατούσαν μία στάση αναμονής⁸⁸. Μάλιστα επειδή ήταν νύχτα θα μπορούσαν εύκολα να τους επιτεθούν και να νικήσουν. Εδώ χρησιμοποιεί ένα μοτίβο του: αυτοί που πιστεύουν ότι μπορούν να πραγματοποιήσουν κάτι εύκολα συνήθως κάνουν λάθος⁸⁹. Όμως καθώς προχωρούσε η διαπραγμάτευση και γινόταν φανερό ότι δεν ήθελαν να προχωρήσουν σε συμμαχία μαζί τους παρατήρησαν ότι δεν ήταν πολλοί οι Θηβαίοι. Έτσι άρχισαν να οργανώνουν το σχέδιό τους. Θα χρησιμοποιούσαν και αυτοί τον αιφνιδιασμό. Πρώτα θα επικοινωνούσαν μυστικά με τους υπόλοιπους μπαίνοντας κρυφά από τις μεσοτοιχίες των σπιτιών. Έπειτα θα έστηναν οδοφράγματα και τέλος η επίθεση θα άρχιζε πριν το τέλος της νύχτας⁹⁰.

Η επίθεση αρχίζει. Οι Θηβαίοι προσπάθησαν να αμυνθούν, όμως πανικοβλήθηκαν. Σε αυτό μεγάλο ρόλο έπαιξαν οι γυναίκες με τα ουρλιαχτά τους, όπως αναφέραμε ήδη οι γυναίκες εμφανίζονται σπάνια στο Θουκυδίδειο έργο και όταν γίνεται αυτό συνήθως είναι σε ένα πλαίσιο αναταραχής και φασαρίας⁹¹. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του Θουκυδίδη που παρατηρούμε στην προσπάθεια των Θηβαίων να σωθούν μόλις κατάλαβαν ότι οι Πλαταιείς τους εξαπάτησαν είναι η ταραχή και ο πανικός στα επεισόδια μάχης. Το σκοτάδι μάλιστα που επικρατούσε συνέβαλε και αυτό στην πρόκληση πανικού. Η βροχή προς το τέλος της 4^{ης} παραγράφου δηλώνει το επείγον της κατάστασης⁹².

---

⁸⁶ Γιαγκόπουλος (2006) 283

⁸⁷ Hornblower (2006) 459

⁸⁸ Γιαγκόπουλος (2006) 284

⁸⁹ Hornblower (2006) 459

⁹⁰ Γιαγκόπουλος (2006) 284-285

⁹¹ Hornblower (2006) 459, Cartwright (1997) 93

⁹² Cartwright (1997) 93-94

Στη συνέχεια περιγράφονται οι τρόποι διαφυγής, οι οποίοι εξαιτίας της άγνοιας του μέρους από τους Θηβαίους δεν ήταν τόσο επιτυχημένοι. Μερικοί προσπάθησαν να περάσουν πάνω από το τείχος, άλλοι πέρασαν απαρατήρητοι από μια αφύλαχτη πύλη, κάποιιοι βρήκαν το θάνατο πολεμώντας στους δρόμους. Τέλος η πλειοψηφία αναγκάστηκε να παραδοθεί άνευ όρων⁹³. Όταν έκλεισε η μόνη ανοιχτή πύλη χάθηκε κάθε ελπίδα σωτηρίας για τους Θηβαίους. Άρχισαν να ενεργούν σπασμωδικά, ανεξάρτητα και με πανικό κάτι που οδήγησε στην παράδοσή τους όπως προαναφέρθηκε. Η μάχη έληξε.

Με τη λήξη της μάχης και τη νίκη των Πλαταιών ο ιστορικός δίνει πληροφορίες για τους λόγους αποτυχίας του σχεδίου των Θηβαίων. Δεν ακολούθησαν το στρατηγικό τους σχέδιο. Το βοηθητικό στράτευμα δεν έφτασε στην ώρα του γιατί η βροχή το καθυστέρησε. Έτσι οδηγήθηκαν σε ήττα.

Στην αρχή το αργοπορημένο στράτευμα των Θηβαίων σκέφτηκε να κρατήσει όμηρους τους Πλαταιείς που βρίσκονταν έξω από τη πόλη κάνοντας τις καθημερινές τους δουλειές, αφού είχαν περίοδο ειρήνης εκείνη την εποχή⁹⁴. Έτσι θα μπορούσαν να τους ανταλλάξουν με δικούς τους αιχμαλώτους⁹⁵. Οι Πλαταιείς, ωστόσο, τους χάλασαν τα σχέδια καθώς απέστειλαν κήρυκα και μέσα σε αυτά που τους είπαν, αναφερόταν ότι αν πείραζαν αυτούς που βρίσκονταν εκτός των τειχών θα σκότωναν τους αιχμαλώτους. Αντίθετα, όμως, αν έφευγαν θα τους ελευθέρωναν⁹⁶.

Αυτή είναι και η εκδοχή που μας δίνουν οι Θηβαίοι προσθέτοντας ότι οι Πλαταιείς ορκίστηκαν για αυτό αλλά αυτοί δεν συμφωνούν. Σε αυτό το σημείο έχουμε ένα ασυνήθιστο παράδειγμα με δύο εκδοχές του ίδιου γεγονότος. Χωρίς, όμως, να διατυπώνει καμιά προσωπική κρίση ο Θουκυδίδης⁹⁷. Αφήνει τον αναγνώστη να βγάλει τα δικά του συμπεράσματα⁹⁸. Για τον Cartwright είναι ένα ωραίος τρόπος να δείξει ο Θουκυδίδης πως διαφορετικοί αυτόπτες μάρτυρες δίνουν διαφορετικά στοιχεία για το ίδιο γεγονός. Επίσης και στον Cartwright φαίνεται ασυνήθιστο όπως και του

---

⁹³ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 4-5

⁹⁴ Γιαγκόπουλος (2006) 287-290

⁹⁵ Rusten (2003) 102

⁹⁶ Γιαγκόπουλος (2006) 291

⁹⁷ Hornblower (2006) 460

⁹⁸ Γιαγκόπουλος (2006) 291

Hornblower το γεγονός πως δείχνει μια απροθυμία να καταλήξει σε μια από τις δύο εκδοχές⁹⁹. Ενώ ο Γιαγκόπουλος υποστηρίζει πως δεν μπόρεσε να διαπιστώσει με σιγουριά ποιος έλεγε την αλήθεια¹⁰⁰. Πάντως ανεξάρτητα από το ποια εκδοχή θα γίνει δεκτή, η εκτέλεση των Θηβαίων ήταν μια πράξη μη ηθική και σκληρή. Η πράξη αυτή ίσως προοικονομεί την σκληρή μορφή που θα έπαιρνε σε μικρό χρονικό διάστημα ο πόλεμος¹⁰¹.

Οι Πλαταιείς έστειλαν αγγελιοφόρο στην Αθήνα και έδωσαν πίσω τους νεκρούς στους Θηβαίους. Στο τέλος της 6^{ης} παραγράφου υπάρχει μια παρέκβαση από την οποία μπορούμε να καταλάβουμε ότι ο αγγελιοφόρος που έφτασε στην Αθήνα μετά την εκτέλεση των αιχμαλώτων δεν ήταν ο πρώτος. Υπήρχαν πολλές αναφορές και οδηγίες αλλά έφταναν καθυστερημένα¹⁰².

Η ενότητα αυτή κλείνει με την εικόνα του ανεφοδιασμού και με την παρουσία φρουράς από την Αθήνα αλλά και με την εκκένωση της πόλης από τον άμαχο πληθυσμό. Όλοι έδειχναν προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουν την αναπόφευκτη επίθεση των Θηβαίων και των Λακεδαιμονίων¹⁰³.

---

⁹⁹ Cartwright (1997) 94

¹⁰⁰ Γιαγκόπουλος (2006) 292

¹⁰¹ Βλάχος (1992) 152

¹⁰² Rusten (2003) 103

¹⁰³ Γιαγκόπουλος (2006) 294

5.1.2 ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΗΣ ΠΛΑΤΑΙΑΣ (§71-78)

Το καλοκαίρι του 429 π.Χ οι Πελοποννήσιοι πραγματοποίησαν επίθεση εναντίον των Πλαταιών. Ο Θουκυδίδης δεν εξηγεί γιατί οι Σπαρτιάτες διάλεξαν να επιτεθούν αυτή την περίοδο στην Πλαταιά και όχι στην Αθήνα. Ο Cartwright σημειώνει ότι ίσως να βρισκόντουσαν κάτω από την πίεση των Θηβαίων. Ένας ακόμα παράγοντας που συνηγορεί για την μη επιλογή της επίθεσης στην Αθήνα όπου συμφωνούν ο Cartwright και ο Βλάχος είναι ο φόβος για την επιδημία του λοιμού που είχε ξεσπάσει στην Αθήνα¹⁰⁴.

Επικεφαλής της επίθεσης ήταν ο Αρχίδαμος που ήταν βασιλιάς των Λακεδαιμονίων. Μόλις ετοιμαζόταν για επίθεση οι Πλαταιείς έστειλαν πρέσβεις. Τους θύμισαν τον όρκο που είχε δώσει ο Πausanias και πως πράττουν αντίθετα. Επικαλούνται μάλιστα και τους Θεούς για μάρτυρες. Ίσως να αναφέρονται στις αρχές του δικαίου, στα θεία και στα ανθρώπινα δικαιώματα γιατί λόγω του λοιμού η Αθήνα δεν μπορεί να στείλει πολλούς άνδρες και οι ίδιοι δεν έχουν τα απαραίτητα μέσα για να τους αντιμετωπίσουν¹⁰⁵. Έτσι προσπαθούν να αποτρέψουν την επίθεση με άλλους τρόπους. Ωστόσο οι Πλαταιείς επιλέγουν να αναφερθούν στην υπόσχεση που δόθηκε από τον Πausanias μετά τη νίκη (ο Rusten σχολιάζει πως μόνο στον Θουκυδίδη επιβεβαιώνεται¹⁰⁶) αλλά υπήρχε και ένας άλλος όρκος που έγινε πριν από τη μάχη της Πλαταιάς στον οποίο αναφερόταν η καταστροφή της Θήβας¹⁰⁷.

Ο Αρχίδαμος ανταπαντά. Δίνει δίκιο στους Πλαταιείς σε σχέση με όσα ανέφεραν για τον όρκο του Πausanias με έναν περιορισμό. Τα λόγια τους να ακολουθούνται από τις πράξεις τους. Φέρνοντας ξανά στη μνήμη τους την υποχρέωση που έχουν να βοηθήσουν στην απελευθέρωση όσων πήραν μέρος στους τότε κινδύνους και που τώρα βρίσκονται υπό την εξουσία των Αθηναίων¹⁰⁸. Εδώ μάλλον έμμεσα αναφέρεται ότι οι όρκοι που δόθηκαν το 479 προϋποθέτουν αυτοί που ορκίζονταν να συμμετέχουν στην απελευθέρωση οποιουδήποτε ορκίστηκε τότε και στη συνέχεια υποδουλώθηκε¹⁰⁹. Η

---

¹⁰⁴ Cartwright (1997) 125, Βλάχος (1992) 195

¹⁰⁵ Γιαγκόπουλος (2006) 411-412

¹⁰⁶ Rusten (2003) 217

¹⁰⁷ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 205

¹⁰⁸ Γιαγκόπουλος (2006) 414

¹⁰⁹ Hornblower (2006) 603

πρόταση που είχε γίνει για ουδετερότητα δεν αναφέρεται πουθενά από τον Θουκυδίδη¹¹⁰. Βέβαια δεν θα ήταν εφικτό να τηρήσουν μια ουδέτερη στάση και οι δικαιολογίες ότι οι γυναίκες και τα παιδιά τους ήταν στην Αθήνα και άρα έπρεπε να συνεννοηθούν με την Αθήνα μάλλον πρέπει να το εκλάβουμε ως πρόφαση για να καταφέρουν να στείλουν πιο γρήγορα πρέσβεις¹¹¹. Για να απαλύνει τους φόβους ο Αρχίδαμος αναφέρει κάποιες διευκολύνσεις που θα τους παραχωρήσει. Μια απάντηση ανειλικρινής¹¹² και συνάμα φαινομενικά πολλά υποσχόμενη¹¹³.

Οι Πλαταιείς δεν μπορούσαν να πάρουν κάποια απόφαση χωρίς την άδεια πρώτα των Αθηναίων. Πρώτον είχαν κακό προηγούμενο και δεύτερον οι οικογένειες τους βρίσκονταν εκεί. Τους έστειλαν στην Αθήνα για προστασία αλλά τώρα αν δεχτούν τις προτάσεις του Αρχίδαμου θα μεταβληθούν σε ομήρους¹¹⁴. Ο Βλάχος αναρωτιέται γιατί ξεκίνησε αρχικά την εκστρατεία του ο Αρχίδαμος και γιατί η Αθήνα δεν άφησε την Πλαταιά να έρθει σε μια συμφωνία. Άραγε τόσο στρατηγικής σημασίας ήταν η πόλη; Το πιο λογικό είναι να πίστευαν οι Αθηναίοι ότι θα αποτύγχαναν οι Λακεδαιμόνιοι¹¹⁵. Όταν γύρισε η αντιπροσωπεία από την Αθήνα ουσιαστικά δεν άφησε περιθώρια για να κάνουν κάποια μετατροπή στις μεταξύ τους σχέσεις και υπό πίεση έδωσαν την αρνητική τους απάντηση στους Σπαρτιάτες. Πριν ξεκινήσει η επίθεση ο Αρχίδαμος επικαλείται τους θεούς, καθώς ετοιμάζεται για μία παραβίαση της ελευθερίας, προσθέτοντας μια θρησκευτική κάλυψη¹¹⁶. Βέβαια οι Σπαρτιάτες φοβόντουσαν και σέβονταν τους Θεούς και για αυτό ο Βλάχος αναφέρει ότι εδώ ο Σπαρτιάτης Αρχίδαμος νιώθει ότι θα παρανομήσει και με αυτό τον τρόπο ζητάει συγχώρεση¹¹⁷.

Η επίκληση τελειώνει και ο Αρχίδαμος αρχίζει την πολιορκία. Από εδώ και πέρα θα παρακολουθήσουμε έργα και όχι λόγια. Μία σειρά από επινοήματα που εφευρέθηκαν από τους ανθρώπους εξαιτίας του πολέμου¹¹⁸. Ο Θουκυδίδης περιγράφει με λεπτομέρειες τις πολεμικές ετοιμασίες των δύο στρατοπέδων. Αυτό μάλλον

---

¹¹⁰ Βλάχος (1992) 195, Γιαγκόπουλος (2006) 414

¹¹¹ Βλάχος (1992) 196, πρβ Γιαγκόπουλος (2006) 417 ο οποίος προσθέτει πως γι' αυτό στην απάντησή του ο Αρχίδαμος δεν κάνει καμία νύξη για τα γυναικόπαιδα

¹¹² Γιαγκόπουλος (2006) 417

¹¹³ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 206

¹¹⁴ Γιαγκόπουλος (2006) 418-419

¹¹⁵ Βλάχος (1992) 197

¹¹⁶ Γιαγκόπουλος (2006) 420-421

¹¹⁷ Βλάχος (1992) 197

¹¹⁸ Γιαγκόπουλος (2006) 422

οφείλεται στην στρατιωτική του ιδιότητα¹¹⁹. Η μάχη αποκτά μια πρακτική τακτική και οι λεπτομέρειες έχουν σκοπό να την τονίσουν¹²⁰. Στο κείμενο αναφέρεται ότι δούλευαν για εβδομήντα μερόνυχτα. Ο αριθμός αυτός έχει δημιουργήσει απορίες σε πολλούς μελετητές. Για τους περισσότερους φαίνεται αρκετά υπερβολικός ως τερατώδες¹²¹.

Η τακτική που ακολουθούσαν οι Λακεδαιμόνιοι δεν είχε θετική έκβαση παρά τον ολιγάριθμο αριθμό των Πλαταιών. Αποφασίζουν και φέρνουν τις πολιορκητικές μηχανές. Ο Θουκυδίδης δεν μας τις περιγράφει¹²². Ο Gomme πιστεύει ότι η φροντίδα που δείχνει ο ιστορικός για την εξιστόρηση όλων των λεπτομερειών γίνεται γιατί μάλλον θα αποτελεί μια σχετικά νέα εφεύρεση¹²³. Καθώς ούτε αυτός ο τρόπος κατάφερε να επιφέρει ζημιά στην αμυντική γραμμή των Πλαταιών αναζήτησαν αρχικά έναν άλλον τρόπο ανέξοδο και σύντομο για την κατάληψη της πόλης. Σκέφτηκαν, λοιπόν, να τους κάψουν! Κάτι που θα βασιζόταν τελείως στην τύχη¹²⁴. Όμως ο ιστορικός αναφέρει πως λέγεται ότι ξέσπασε καταιγίδα με αποτέλεσμα να σβήσει η φωτιά. Μία σύνηθες φόρμουλα για τον Θουκυδίδη για γεγονότα μη εξακριβωμένα¹²⁵. Ωστόσο ο Gomme το αντιλαμβάνεται ως μια ένδειξη ότι ναι μεν οι πληροφορίες αυτές προήρθαν από αυτόπτες μάρτυρες αλλά ο ίδιος ουδέποτε δεν τις πίστεψε¹²⁶. Ο Hornblower διαφωνώντας με τον Westlake, ο οποίος εντοπίζει μια αμηχανία σε αυτά τα λεγόμενα, σημειώνει πως και αν μπορούμε να διακρίνουμε μια έμμεση θεϊκή παρέμβαση -χωρίς να είναι σύμφωνος- ο Θουκυδίδης δεν απορρίπτει κατηγορηματικά τέτοιους είδους εξηγήσεις¹²⁷.

Η λεπτομερής αυτή περιγραφή της πολιορκίας, η οποία δηλώνει ότι οι πληροφορίες μάλλον προήλθαν από όσους κατάφεραν να διασωθούν και να βρουν καταφύγιο στην Αθήνα¹²⁸, κλείνει με αναφορά στον αριθμό των ατόμων που βρίσκονταν μέσα στη Πλαταιά. Συνολικά μόνο τετρακόσιοι άνθρωποι υπήρχαν. Αξιοσημείωτη είναι και μια

---

¹¹⁹ Cartwright (1997) 125

¹²⁰ Romilly (1988) 166

¹²¹ Βλάχος (1992) 197, Hornblower (2006) 604, Cartwright (1997) 125, Rusten (2003) 218

¹²² Γιαγκόπουλος (2006) 425

¹²³ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 209

¹²⁴ Γιαγκόπουλος (2006) 426

¹²⁵ Cartwright (1997) 126

¹²⁶ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 211, πρβ Γιαγκόπουλος (2006) 427 το βλέπει ως κάτι μη εξακριβωμένο, μια φήμη

¹²⁷ Hornblower (2006) 605

¹²⁸ Βλάχος (1992) 198

από τις λίγες αναφορές στις γυναίκες και μάλιστα σε ένα ασήμαντο ρόλο¹²⁹. Τέλος δεν δίνεται κάποια διευκρίνιση για το ποια ήταν η θέση των ογδόντα Αθηναίων στην Πλαταιά¹³⁰.

---

¹²⁹ Hornblower (2006) 605

¹³⁰ Βλάχος (1992) 198

5.2 Γ' ΒΙΒΛΙΟ

5.2.1 ΑΠΟΔΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ (§20-24)

Η πολιορκία συνεχίζεται για πάνω από ένα χρόνο. Πλέον οι Πλαταιείς σκέφτονται τη διαφυγή. Ο Θεαίνετος ήταν αυτός που πρότεινε το σχέδιο απόδρασης πάνω από τα τείχη. Ο ιστορικός δεν μας γνωστοποιεί αν ήταν Αθηναίος ή όχι¹³¹. Ο Rhodes και ο Gomme συμφωνούν ότι πρέπει να ήταν από την Πλαταιά¹³². Το κείμενο μένει αρκετά στο γεγονός ότι μετρούσαν πολύ προσεχτικά τις σειρές με τα τούβλα στα τείχη των Πελοποννησίων. Αυτό όμως δεν είναι απόλυτα παράλογο. Καθώς αν οι σκάλες που έφτιαχναν ήταν κοντύτερες θα δυσκόλευε την αναρρίχηση ενώ σε αντίθετη περίπτωση οι φρουροί θα το αντιλαμβανόντουσαν αμέσως και θα τις έριχναν¹³³.

Ύστερα παρακολουθούμε με πολλές λεπτομέρειες το τείχος των πολιορκητών. Επιλέγεται σε αυτό το σημείο να περιγράψει αφού πλέον βρισκόμαστε σε κρίσιμο στάδιο και η παρουσίασή του είναι απαραίτητη για τη κατανόηση του σχεδίου αλλά και για τις δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν¹³⁴.

Όλα ήταν έτοιμα. Το μόνο που περίμεναν ήταν να έρθει ο κατάλληλος καιρός για να βάλουν σε εφαρμογή το σχέδιό τους. Μόλις λοιπόν ο καιρός ήρθε με το μέρος τους ξεκίνησαν να φεύγουν. Η επιτυχία του σχεδίου βασιζόταν σε δύο κριτήρια την κακοκαιρία και τη νύχτα χωρίς σελήνη. Τα στοιχεία αυτά τα τοποθετεί χωριστά υπογραμμίζοντας δύο φορές μάλιστα τη σημασία που είχαν για την επιτυχή κατάληξη του σχεδίου¹³⁵. Ο Θουκυδίδης σχολιάζει τον τρόπο με τον οποίο ήταν ντυμένοι. Αυτό που κάνει ιδιαίτερη εντύπωση είναι ότι φόραγαν ένα παπούτσι στο αριστερό τους πόδι για να μην γλιστράνε από την λάσπη, όπως αναφέρει. Γιατί όμως αν όπως λέει ο ιστορικός το έκαναν αυτό για να περπατήσουν πιο στέρεα δεν έβγαλαν και τα δύο παπούτσια; Λογικά θα ήταν ακόμα πιο ασφαλές¹³⁶. Πάντως πολλοί μελετητές σχολιάζουν πως μάλλον ο Θουκυδίδης αγνοούσε τη θρησκευτική πλευρά του «του

---

¹³¹ Λαμπρίδη (1980) 298

¹³² Rhodes (1994) 195, Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 280

¹³³ Hornblower (2006) 660

¹³⁴ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 281

¹³⁵ Romilly (1988) 134

¹³⁶ Rhodes (1994) 196

μονοσανδαλισμού» ένα αρχαίο τελετουργικό που ήταν αφιερωμένο στις χθόνιες θεότητες και γι' αυτό δίνει μία απλή, λογική εξήγηση¹³⁷.

Κάποια στιγμή όπως ήταν φυσικό οι Πλαταιείς έκανα μια κίνηση που τους πρόδωσε. Κάποιος καθώς ανέβαινε στο τείχος έριξε κάτω κεραμίδια τα οποία έκαναν μεγάλο θόρυβο. Ένα τυχαίο γεγονός αλλάζει τα δεδομένα¹³⁸. Σε αυτό το σημείο υπάρχει μια διαμάχη για το αν ήταν ένα το κεραμίδι ή πολλά μαζί αυτά που έριξε. Ο Gomme υποστηρίζει ότι δεν ήταν ένα αλλά πολλά τα κεραμίδια που έπεσαν γιατί αλλιώς δεν θα υπήρχε τόσο μεγάλος θόρυβος¹³⁹. Αντίθετα ο Hornblower θεωρεί ότι και ένα κεραμίδι είναι αρκετό για να προκαλέσει ικανοποιητικό θόρυβο¹⁴⁰. Αφού πλέον έγιναν ορατοί, οι Πελοποννήσιοι άρχισαν να αντεπιτίθενται. Μάλιστα εδώ μας δίνει και για πρώτη φορά ο Θουκυδίδης πόσα ήταν τα στρατεύματα που βρίσκονταν σε επιφυλακή (300)¹⁴¹. Για να τους αντιμετωπίσουν ζήτησαν βοήθεια στέλνοντας σήματα καπνού στη Θήβα. Όμως οι Πλαταιείς είχαν ετοιμαστεί και γι' αυτήν την περίπτωση και έτσι άναψαν και αυτοί φωτιά για να μπερδέψουν τους Θηβαίους. Το σύστημα με τα μηνύματα της φωτιάς πρέπει να ήταν αρκετά περίπλοκο καθώς θα πρέπει για κάθε γεγονός να είχαν και ένα συγκεκριμένο τρόπο. Διαφορετικά αντί οι Πλαταιείς να καθυστερήσουν τους εχθρούς να έρθουν θα επίσπευδαν την καταστροφή τους¹⁴².

Τελικά, στην Αθήνα μετά από διάφορους ελιγμούς έφτασαν διακόσιοι δώδεκα άντρες. Είχαν ξεκινήσει αρχικά διακόσιοι είκοσι περίπου αλλά μερικοί γύρισαν πίσω και μόνο ένας αιχμαλωτίστηκε, δηλαδή δεν σκοτώθηκε κανένας. Με λίγα λόγια μπορεί να θεωρηθεί μια επιτυχημένη απόδραση¹⁴³. Αυτοί που επέστρεψαν επειδή νόμιζαν ότι είχαν πεθάνει οι υπόλοιποι αποφάσισαν με τους εναπομείναντες Πλαταιούς να στείλουν κήρυκα ζητώντας ανακωχή. Μόλις όμως πληροφορήθηκαν τα γεγονότα σταμάτησαν αυτές τις ενέργειες.

Συμπερασματικά όλη η εξιστόρηση της διαφυγής των Πλαταιών είναι συναρπαστική και λεπτομερέστατη. Συνεπώς κάποιος αυτόπτης μάρτυρας από αυτούς

---

¹³⁷ Hornblower (2006) 661, Rhodes (1994) 196

¹³⁸ Cartwright (1997) 139

¹³⁹ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 283

¹⁴⁰ Hornblower (2006) 661-662

¹⁴¹ Cartwright (1997) 139

¹⁴² Λαμπρίδη (1980) 298-299

¹⁴³ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 286

που βρήκαν καταφύγιο στην Αθήνα πρέπει να τα διηγήθηκε στον Θουκυδίδη. Ακόμα φαίνεται ιδιαίτερα εντυπωσιασμένος από τα κατορθώματα των Πλαταιών, μην ξεχνώντας βέβαια να αποδώσει και ένα μερίδιο επιτυχίας στην τύχη και τον ευνοϊκό καιρό¹⁴⁴. Τέλος ακόμα και οι μικρές επαναλήψεις (ἐν ἀφανεί ὄντες, ἤσσον διά τὰς λαμπάδας ἐωρῶντο) που υπάρχουν στην περιγραφή του γίνονται μάλλον από την αγωνία του να μας δώσει την ακριβή εικόνα και για αυτό ξαναγυρίζει προσθέτοντας και άλλες πληροφορίες¹⁴⁵.

---

¹⁴⁴ Βλάχος (1992) 223-224

¹⁴⁵ Λαμπρίδη (1980) 299

5.2.2 Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΠΛΑΤΑΙΑΣ (§52)

Δυστυχώς οι Πλαταιείς ξέμεναν από τρόφιμα και αναγκάστηκαν να έρθουν σε συμφωνία με τους Πελοποννήσιους. Ο αρχηγός όμως των Λακεδαιμονίων, ο οποίος δεν κατονομάζεται, σκέφτεται με πονηριά για να συνάψει την ειρήνη. Αρχικά είναι περίεργη η μη αναφορά του ονόματος του αρχηγού αφού συνήθως ο ιστορικός αναφέρει τα ονόματα των αρχηγών. Ίσως ήθελε να τον προστατέψει¹⁴⁶. Ο Gomme από την άλλη μεριά αφήνει και ένα ενδεχόμενο να ήταν άγνωστος¹⁴⁷. Ο αρχηγός πάντως των Λακεδαιμονίων είχε διαταγές να καταφέρει την εκούσια παράδοση των Πλαταιών γιατί σε ενδεχόμενη ήττα τους με τους Αθηναίους να κρατήσουν την πόλη. Ο ιστορικός μάλλον υποθέτει ότι αυτά ήταν τα κίνητρα του διοικητή, τα οποία έφτασαν σε εμάς ως πραγματικά ιστορικά γεγονότα¹⁴⁸. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που εντοπίζουμε είναι ότι ενώ ο πόλεμος διαρκεί πέντε χρόνια περίπου και η Αθήνα δοκιμάστηκε από τον λοιμό, φαίνεται ότι αυτή θα είναι και η νικήτρια¹⁴⁹.

Οι Πλαταιείς αποδυναμωμένοι καθώς ήταν δέχτηκαν να παραδοθούν και μέχρι να έρθουν οι πέντε δικαστές από τη Σπάρτη για να τους δικάσουν, τους φρόντιζαν οι Πελοποννήσιοι. Στην παράδοσή τους συνέβαλε και η υπόσχεση που τους έδωσαν ότι αφού δικαστούν τότε θα υπάρξει και η ανάλογη τιμωρία¹⁵⁰ άλλο αν η δίκη εξελίχθηκε σε παρωδία¹⁵¹. Πάλι εδώ παρατηρούμε ότι δεν κατονομάζονται οι δικαστές. Μπορεί με αυτό τον τρόπο να τους κάνει πιο τρομακτικούς στα μάτια μας¹⁵². Όταν όμως ήρθαν δεν τους διάβασαν κανένα κατηγορητήριο. Η φράση αυτή είναι απόδειξη πως οι δικαστές οδηγούν με βάση τις οδηγίες της Σπάρτης και η απόφαση έχει ουσιαστικά παρθεί¹⁵³. Τέλος αναφέρονται τα ονόματα που θα μιλήσουν υπέρ των Πλαταιών. Η αναφορά των ονομάτων προσδίδει κύρος και αποτελεί μια βεβαίωση ότι πράγματι απαγγέλθηκε μια δημηγορία¹⁵⁴. Ωστόσο έχουμε δύο ονόματα για μια δημηγορία¹⁵⁵!

---

¹⁴⁶ Rhodes (1994) 215

¹⁴⁷ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 336

¹⁴⁸ Hornblower (2006) 705

¹⁴⁹ Βλάχος (1992) 245, Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 336

¹⁵⁰ Πλατιάς (2000) 39

¹⁵¹ Παναγόπουλος (2002) 38 «παρωδία νομιμότητας», Hornblower (2003) 99

¹⁵² Hornblower (2006) 705

¹⁵³ Βλάχος (1992) 246

¹⁵⁴ Hornblower (2006) 706

¹⁵⁵ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 337

5.2.3 Η ΔΙΚΗ (§53-68) [ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ (§53-59, §61-67)]

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονίσουμε για μια ακόμα φορά ότι ο Θουκυδίδης είναι ρεαλιστής και γνωρίζει ότι ακόμα και οι αυτόπτες μάρτυρες δε θα τα θυμούνται όλα επακριβώς ή ότι και ο ίδιος δε θα μπορέσει να τα ξαναθυμηθεί όλα όπως τα άκουσε. Ωστόσο μας διαβεβαιώνει ότι θα γράψει την γενική ιδέα «ξύμπασα γνώμη».

Το πιο πιθανό είναι να μίλησαν διαδοχικά. Ακούγοντας του Πλαταιείς να υπερασπίζονται τον εαυτό τους, γινόμαστε αυτόματα σύμμαχοί τους. Ωστόσο ακούγοντας μετά τους Θηβαίους, καταφέρνουν να παρουσιαστούν και αυτοί αθώοι. Αυτό ακριβώς είναι αποτέλεσμα το Θουκυδίδειου λόγου, αυτής της τόσο αυστηρής δομής που μας γοητεύει και μας αφοπλίζει.

Η δημηγορία των Θηβαίων υστερεί σε πάθος. Παρόλα αυτά έχει δομηθεί με ένα τέτοιο τεχνικό τρόπο ώστε να φαίνεται ότι απαντούν πειστικά στις κατηγορίες και στους ισχυρισμούς των Πλαταιών. Στο λόγο τους απουσιάζει η συγκίνηση. Τοποθετούμαστε σε ένα δικανικό περιβάλλον που κεντρικό ρόλο έχει η ρητορική δεινότητα και η λογική, με αποτέλεσμα να ξεχνάμε την ηθική υπεροχή των Πλαταιών.

Η δημηγορία των Θηβαίων φαίνεται να είναι πιο καλά δομημένη σε σχέση με των Πλαταιών. Οι Πλαταιείς φαίνονται πιο νευρικοί ενώ οι Θηβαίοι είναι πιο μεθοδικοί στο λόγο τους. Στη δημηγορία των Πλαταιών είναι εμφανές η προσήλωση και η επανάληψη στα γεγονότα του μηδισμού της Θήβας ενώ από την άλλη μεριά βλέπουμε μια πλούσια εξιστόρηση γεγονότων όπως οι Περσικοί πόλεμοι και η Πεντηκονταετία¹⁵⁶.

Συμπερασματικά οι Πλαταιείς επικεντρώνονται σε μια ηθική επιχειρηματολογία ενώ οι Θηβαίοι διακρίνονται από ένα δικαιολογητικό τόνο με αναφορές στην κοινότητα των Βοιωτών που προσδιορίζεται από ελευθερία και ισότητα. Βέβαια στο τέλος του λόγου τους υποστηρίζουν ότι πρέπει να παραδειγματιστούν χωρίς όμως να εφαρμοστεί η ανοιχτή σύγκρουση μέσω της *Machtropolitik*. Αν και οι ίδιοι οι Σπαρτιάτες προτίμησαν το δρόμο της διπλωματίας και της *Realpolitik*, σε αυτή τη δίκη παρωδία¹⁵⁷

¹⁵⁶ Hornblower (2006) 706-707

¹⁵⁷ Σταμούλη (2004) 150

5.2.3.1 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΕΩΝ

Η εξιστόρηση όπως είναι φυσικό ξεκινά με τους Πλαταιούς, οι οποίοι προσπαθούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους. Είναι και η τελευταία φορά που τους βλέπουμε, το κύκνειο άσμα τους¹⁵⁸. Η δημηγορία αυτή χαρακτηρίζεται από πολλούς ως μία από τις ωραιότερες του ιστορικού¹⁵⁹. Παρατηρούμε ότι η δημηγορία δεν είναι αυστηρά οργανωμένη, νευρικοί πηγαίνουν από το ένα θέμα στο άλλο, και επικεντρώνεται στο παρελθόν¹⁶⁰.

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§53-54,1)

Η δημηγορία ξεκινάει με το προοίμιο όπου αναφέρεται η αιτία παράδοσης της πόλης. Ακόμα η ελπίδα για τους δικαστές και την δίκη αρχίζει να φθείρει όπως και ο φόβος για προαποφασισμένη έκβαση της δίκης αρχίζει να παίρνει υπόσταση.

53.1 «τήν μὲν παράδοσιν...έποιησάμεθα»: Ο ρήτορας αρχίζει το λόγο του με μια περιφραση η οποία συνοδεύεται από το «μεν» που στοχεύει να μας προετοιμάσει για μια επικείμενη αντίθεση. Η ελπίδα που είχαν για μια έντιμη δίκη θα ανατραπεί, η οποία δηλώνεται έντονα με το «φοβοῦμεθα»¹⁶¹. Μάλιστα η ετυμηγορία έχει βασιστεί σε πολιτικές και στρατιωτικές σκοπιμότητες και όχι στη δικαιοσύνη¹⁶².

53.2 «τόν τέ γάρ ἀγώνα... ἔλεγχον ἔχει»: Ο «γάρ» αιτιολογεί τους φόβους τους πως η δίκη είναι για τη ζωή ή το θάνατο. Παρόλα αυτά συνεχίζουν να θέλουν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους γιατί το αντίθετο θα ισοδυναμούσε με αυτοκτονία¹⁶³. Επίσης είναι έντονη η εικόνα της καχυποψίας προς την αμεροληψία των Λακεδαιμονίων, ωστόσο δεν προκαλεί ακόμα κάποια μεγάλη αντίδραση γιατί εκφράζεται περισσότερο ως υποψία¹⁶⁴. Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα είναι: η μη διατύπωση από πριν της κατηγορίας και η συντομία της ερώτησης¹⁶⁵, που

---

¹⁵⁸ Λαμπρίδη (1980) 306

¹⁵⁹ Βλάχος (1992) 247, Λαμπρίδη (1980) 306, Μπάρμπας (2002) 89-90

¹⁶⁰ Hornblower (2006) 707-708

¹⁶¹ Μπάρμπας (2002) 21

¹⁶² Cartwright (1997) 150

¹⁶³ Μπάρμπας (2002) 50, 92, Hornblower (2006) 710

¹⁶⁴ Μπάρμπας (2002) 91

¹⁶⁵ Hornblower (2006) 710 το χαρακτηρίζει ως «εξωφρενικό»

έγινε από τους Λακεδαιμόνιους. Στο τέλος μένουν εκτεθειμένοι είτε πουν ότι έβλαψαν τους Λακεδαιμόνιους είτε παραδεχθούν την ενοχή τους¹⁶⁶. Παρόλα θα απολογηθούν έτσι κι αλλιώς ώστε να μην πει κανείς ότι έχασαν τη μάχη χωρίς να δώσουν τον δικό τους αγώνα. Επίσης το να μην υπερασπίζεσαι τον εαυτό σου ισοδυναμεί με ενοχή!

53.4 «χαλεπῶς δε... καθιστώμεθα»: Η δυσκολία του να πείσουν τους δικαστές για την αθωότητα τους φαίνεται και από τη χρήση του «πειθῶ», που μας δίνει την σημασία της αβεβαιότητας όχι της σιγουριάς. Στην συνέχεια θα ακολουθήσει ένας ρητορικός ισχυρισμός και όχι μια δυνατή επιχειρηματολογία αφού οι αποδείξεις που αναφέρει ένας άνθρωπος μπροστά σε άλλους που τις αγνοούν δεν έχουν βαρύτητα γιατί μπορεί πολύ απλά να είναι κατασκευασμένες. Συγχρόνως όμως, εκφράζουν με αυταρέσκεια ότι δεν φοβούνται μήπως τους θεωρήσουν ένοχους («μή προκαταγόντες ἡμῶν τὰς ἀρετάς») γιατί τάχα στα μηδικά επιτέλεσαν κατώτερες πράξεις ανδρείας από αυτών των Λακεδαιμονίων. Επιπροσθέτως επαναλαμβάνεται η σκέψη μήπως το αποτέλεσμα είναι ανάλογο προς την εχθρότητα των Θηβαίων απέναντι στους Πλαταιείς, κάτι το οποίο σίγουρα δηλώνει πόσο μεγάλος είναι ο φόβος τους.

54.1 «παρεχόμενοι...πειρασόμεθα»: Η ελπίδα όμως παραμένει ζωντανή. Θα προσπαθήσουν να πείσουν τους δικαστές για την αθωότητά τους, παρόλη την ταραχή τους. Στηρίζονται κυρίως στις ευεργεσίες που είχαν προσφέρει στο παρελθόν¹⁶⁷.

---

¹⁶⁶ Hornblower (2006) 709

¹⁶⁷ Ο.π 710

B. ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΕΩΝ (§54.2-55)

54.2 «φαμέν...έπιστρατεύσαντες»: Οι Πλαταιείς καταφέρνουν να ξεφύγουν εύστοχα από το ερώτημα-παγίδα που τους έθεσαν οι Λακεδαιμόνιοι και να αντιστρέψουν την κατηγορία στους δικαστές. Συγκεκριμένα υποστηρίζουν ότι αν τους ρωτούν ως εχθρούς δεν αδίκησαν που δεν τους ευεργέτησαν αντιθέτως έκαναν το χρέος τους υπερασπίζοντας την πατρίδα τους. Αν όμως τους συγκαταλέγουν στους φίλους τότε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι τους αδίκησαν που εκστράτευσαν με τους Θηβαίους εναντίον των Πλαταιεών.

54.3 «τά δ'έν τη ειρήνη..Βοιωτών»: Ακόμα εύστοχα αναφέρουν ότι στα μηδικά δεν ήταν αυτοί οι πρώτοι που παρασπώνδησαν. Οι Πλαταιείς στους μηδικούς πολέμους ήταν γενναίοι («άγαθοί»). Σεβόντουσαν την ειρήνη αλλά για να υπερασπιστούν την ελευθερία της Ελλάδας ενεπλάκησαν στον πόλεμο. Θεωρούν ότι μόνο αυτοί κατάλαβαν τη σημασία αυτού του εγχειρήματος. Με αυτό το τρόπο εξυψώνονται για την πανελλήνια συνειδήσή τους αλλά και τη σημασίας της προσφοράς τους. Έτσι δημιουργείται μια αντίθεση ανάμεσα στους ανώτερους Πλαταιείς και τους Θηβαίους που «εμήδισαν».

54.4 «και γάρ...μετέσχομεν»: Η πολεμική αρετή τους συνεχίζει να κάνει την εμφάνισή της. Πολέμησαν στην ναυμαχία στο Αρτεμίσιο. Ακόμη πολέμησαν με τον πρωτεργάτη της νίκης, τον Πausανία. Κατά τον Gomme υπάρχει ένας διακριτικός υπαινιγμός για τη μάχη του Μαραθώνα, η οποία αποσιωπάται από ευγένεια γιατί οι Σπαρτιάτες δεν είχαν λάβει μέρος¹⁶⁸.

54.5 «και ύμιν...άμνημονεῖν»: Οι Πλαταιείς χρησιμοποιούν την βοήθεια που είχαν προσφέρει στους Σπαρτιάτες τότε που είχαν ξεσηκωθεί οι Είλωτες ως σημαντικό επιχείρημα για την αποτροπή της καταδίκης τους¹⁶⁹. Μάλιστα η πράξη τους είναι μεγάλης σημασίας και τους εξυψώνει ηθικά γιατί δεν τους ανάγκασε κανείς αλλά μόνοι τους από ηθική παρόρμηση θέλησαν να βοηθήσουν τους Λακεδαιμόνιους.

¹⁶⁸ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 339

¹⁶⁹ Finley (2010) 113, Cartwright (1997) 150 το 465, Rhodes(1994) 218 κατά τη διάρκεια του τρίτου μεσσηνιακού πολέμου γύρω στο 464-455 π X, Μπάρμπας (2002) 58

55.1 «και τά μέν παλαιά..ἀποικόντων»: Οι Πλαταιείς θα κατηγορήσουν τους Λακεδαιμόνιους για εχθρότητα προς το μέρος τους. Η αρχή αυτής της αντιπάθειας βρίσκεται σε παλαιότερα γεγονότα («τῶν παλαιῶν και μέγιστων») ¹⁷⁰. Οι Θηβαίοι τους πίεζαν να συμμαχήσουν με τους Βοιωτούς και έτσι οι Πλαταιείς στράφηκαν στους Λακεδαιμόνιους, οι οποίοι τους επέρριψαν έχοντας ως δικαιολογία την απόσταση («μακράν ἀποικοῦντων»).

55.2 «έν μέντοι...ἐμελλήσατε»: Μετά την εξιστόρηση του παρελθόντος επανερχόμαστε στο παρόν. Ο ρήτορας αναφέρει ότι κανένα μεγάλο κακό δεν έκαναν ούτε είχαν σκοπό να κάνουν απέναντί τους. Αν έπρατταν κάτι εναντίον τους θα ήταν στα πλαίσια του δικαίωματος που δίνει το πολεμικό δίκαιο στον αμυνόμενο άρα δεν αδίκησαν κανέναν!

55.3 «εἰ δ' ἀποστῆναι..προθύμως»: Επιπροσθέτως δεν αδίκησαν κανέναν ούτε όταν δεν υποτάχτηκαν στη θέληση των Λακεδαιμονίων να αποστατήσουν από τη συμμαχία των Αθηναίων. Οι σύμμαχοί τους σε αντίθεση με τους διστακτικούς Λακεδαιμόνιους τους βοήθησαν απέναντι στην απειλή των Θηβαίων.

Ο ρήτορας καταλήγει στη διατύπωση μιας ηθικής αρχής: «καί προδοῦναι αὐτούς οὐκέτοι ἦν καλόν, ἄλλως τε και ὄυς εὔ παθῶν τις καί αὐτός δεόμενος προσηγάγετο ξυμμάχους». Συγκεκριμένα αναφέρει ότι η ηθική συνέπεια μας δεσμεύει όλους σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην μπορούμε να προδώσουμε τον ευεργέτη μας. Ωστόσο όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με το πόλεμο, το δίκαιο του πολέμου σχεδόν πάντα κρίνεται με βάση την δύναμη και όχι την ηθική ¹⁷¹. Οι περισσότεροι μικροί, αδύναμοι λαοί αφήνονται στην προστασία των ισχυρότερων ¹⁷². Συνεπώς στους συμμαχικούς πολιτισμούς την ευθύνη είτε για πολιτικά είτε για στρατιωτικά σφάλματα την έχουν οι αρχηγοί των συμμαχικών παρατάξεων.

---

¹⁷⁰ Rhodes (1994) 218

¹⁷¹ Μπάρμπας (2002) 98

¹⁷² Finley (2010) 117

Γ. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ENANTIION ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ (§56)

56.1 «Θηβαῖοι...πάσχομεν»: Τώρα διατυπώσουν οι Πλαταιείς τις κατηγορίες τους απέναντι στους Θηβαίους. Αρχίζουν αιτιολογώντας την συμπεριφορά τους. Για όλα ευθύνονται οι Θηβαῖοι αφού τους έκανα πολλές αδικίες στο παρελθόν αλλά και εκείνοι ήταν που εισέβαλαν στην πόλη τους. Το αποκορύφωμα των δεινών, μάλιστα, είναι η δίκη¹⁷³.

56.2 «πόλιν... βαπτοίμεθα»: Ακολουθεί η επίδειξη των γεγονότων. Πρώτα αναφέρεται η απόπειρα των Θηβαίων «καταλαμβάνοντας» και ύστερα ο χρόνος, ο οποίος δηλώνει παραβίαση στους όρους της συνθήκης αλλά και συνάμα ασέβεια προς την θρησκεία. Επίσης αδιαμφησβήτητο ήταν και το δικαίωμα-υποχρέωση των Πλαταιεών να αποκρούσουν τους επιδρομείς .

56.3 «εἰ γάρ τῷ αὐτίκῃ χρησίμω»: Μια απόφαση όμως που θα στηρίζεται στο προσωρινό συμφέρον και στην έχθρα των Θηβαίων θα συνηγορήσει ότι οι Λακεδαιμόνιοι δεν ενδιαφέρονται για την εφαρμογή του δικαίου αλλά για το δικό τους καθαρά συμφέρον. Ο ρήτορας βάζει ένα ερώτημα στους δικαστές. Αν αποφασίσουν να εφαρμόσουν το δίκαιο θα υψωθούν ηθικά αν όμως αποφασίσουν να πορευτούν με το συμφέρον τότε θα ταπεινωθούν¹⁷⁴. Όμως με βάση τα προσδοκώμενα οφέλη τους δεν θα μπορούσαν να πάρουν μια ειλικρινή απόφαση με βάση το δίκαιο¹⁷⁵.

56.4 «καίτοι... μετ' αὐτοῦ ἦσαν»: Οι Πλαταιείς φάνηκαν περισσότερο χρήσιμοι στους Λακεδαιμόνιους όταν αυτοί κινδύνευαν, στους μηδικούς πολέμους. Για μία ακόμα φορά υπενθυμίζεται ο μηδισμός των Θηβαίων. Γινόμαστε μάρτυρες μια έντονης κινητικά εικόνας. Ο ρήτορας αγανακτισμένος αλλά και γεμάτος περιφρόνηση δείχνει τους Θηβαίους. Αναρωτιέται πως γίνεται αυτοί που έδωσαν τόσα για χάρη των Θηβαίων να έχει έρθει η στιγμή να κινδυνεύουν¹⁷⁶.

---

¹⁷³ Hornblower (2003) 250

¹⁷⁴ Βλάχος (1992) 248, Μπάρμπας (2002) 111

¹⁷⁵ Greenwood (2011) 100

¹⁷⁶ Hornblower (2003) 421

56.5 «καί δίκαιον...τά βέλτιστα»: Το «δίκαιον» υποχρεώνει να τους αθώσει αν κάπου έσφαλαν ως αντάλλαγμα της τότε προθυμίας τους. Πάντα η «προθυμίας» αντισταθμίζει την «άμαρτίαν». Έδειξαν την αρετή τους όταν πήγαν κόντρα στην δύναμη του Ξέρξη και μάλιστα τιμήθηκαν με μεγάλες τιμές. Αν αναλογιστούμε την τωρινή τους κατάσταση, η τραγικότητα της θέσης τους φαίνεται ακόμα πιο έντονη. Προσπαθώντας να κινηθούν σύμφωνα με το δίκαιο είναι ένα βήμα πριν την καταστροφή, γιατί δεν πήγαν με το συμφέρον τους ώστε να βρεθούν δίπλα στους Λακεδαιμόνιους αλλά στους Αθηναίους. Δεν πρόδωσαν τους συμμάχους τους.

56.7 «καίτοι... καθιστήσαι»: Ο ρήτορας τους απογυμνώνει ηθικά. Προτείνει ότι οι Λακεδαιμόνιοι θα πρέπει να έχουν το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον και να μην επαναπαύονται στο στιγμιαίο συμφέρον. Να μην ξεχάσουν την ευγνωμοσύνη που οφείλουν στους συμμάχους γιατί αυτό είναι αρνητικός παράγοντας για τους αρχηγούς¹⁷⁷. Μάλιστα, είναι κάτι το οποίο συμβαίνει συχνά με τους πολιτικούς αφού συνήθως δρουν με το συμφέρον τους!

---

¹⁷⁷ Μπάρμπας (2002) 108

Δ. ΑΙΤΙΟΛΟΓΩΝΤΑΣ ΤΟ ΩΦΕΛΙΜΟ (§57)

57.1 «προσλέψασθε... άνατεθῆναι»: Ο ρήτορας στρεφόμενος προς τους Λακεδαιμόνιους προσπαθεί να τους φιλοτιμήσει. Τώρα πια αποτελούν πρότυπα ανάμεσα στους περισσότερους Έλληνες. Το αν όμως θα είναι και στο μέλλον, εξαρτάται από την απόφαση που θα πάρουν. Μια καταδίκη θα είναι πρόκληση για τους Έλληνες, ασέβεια προς το θείο και πράξη αγνωμοσύνης.

57.2 «δεινόν...έξαλειψαι»: Αντιπαραβάλλονται δύο αντιθετικές εικόνες. Η πρώτη, αφορά τους πατέρες των Λακεδαιμονίων, οι οποίοι τίμησαν τους Πλαταιούς και τώρα είναι θαμμένοι στην Πλαταιά¹⁷⁸. Η άλλη, αν τελικά γίνει πράξη θα είναι ατιμωτική για τους Λακεδαιμόνιους, αν δηλαδή καταφέρουν να εξαφανίσουν τους Πλαταιούς. Βρίσκονται σε χειρότερη θέση από τους Θηβαίους. Πρόκειται για το θάνατό τους ή τη ζωή τους.

57.4 «και περιεώσμεθα...βέβαιοι ἦτε»: Οι Πλαταιείς διαπιστώνουν την μοναξιά τους. Κανείς από τους τότε συμμάχους τους δεν θα τους βοηθήσει. Ίσως μόνο οι Λακεδαιμόνιοι να είναι αυτοί που θα τους βοηθήσουν τελικά.

---

¹⁷⁸ Hornblower (2006) 718 παραδοσιακό είδος επίκλησης

E. Η ΝΟΥΘΕΣΙΑ (§58-59.2)

58.2 «βραχύ..πολεμήσαντες»: Να θανατωθούν οι Πλαταιείς από τους Λακεδαιμόνιους θα ήταν εύκολο αλλά δεν θα μπορούσαν να βγάλουν την ντροπή από πάνω τους. Το ηθικό στίγμα είναι έντονο. Θα έχει ως αποτέλεσμα να θανατωθούν οι φίλοι των Λακεδαιμονίων που αναγκάστηκαν να πολεμήσουν.

58.3 «ὥστε..διά παντός»: Αν αποφασίσουν να σώσουν τους Πλαταιείς τότε η απόφαση αυτή θα είναι σύμφωνη με το θείο δίκαιο («ῥοσια»)¹⁷⁹ αφού δικάζουν αιχμαλώτους πολέμου που εκούσια παραδόθηκαν. Ο σεβασμός των αιχμαλώτων ήταν ένας άγραφος νόμος που από ότι βλέπουμε μέσα από το έργο του Θουκυδίδη λίγες φορές τηρήθηκε.

58.4 «αποβλέψατε...γνόοντες»: Ο ρήτορας τους καλεί να γυρίσουν τα βλέμματα τους στους τάφους των πατέρων τους, οι οποίοι σκοτώθηκαν στα μηδικά και βρίσκονται θαμμένοι στη χώρα των Πλαταιεών. Τους νεκρούς τους τιμούσαν οι Πλαταιείς ως φίλοι από χώρα φιλική και συμμαχική. Θα ήταν ασέβεια να καταδικάσουν αυτούς που ως τώρα τιμούσαν την μνήμη των δικών τους ανθρώπων. Καταδικάζοντας οι Λακεδαιμόνιοι τους Πλαταιείς σε θάνατο θα παραδώσουν τη χώρα στους Θηβαίους που υπήρξαν εχθροί των πατέρων τους.

58.5 «σκέψασθε τε...ἄφαισήσθε»: Ο ρήτορας δεν μπορεί να συγκρατήσει το πάθος του και μιλάει χωρίς συστολή, δηλώνοντας πως οι Θηβαίοι είναι φονιάδες («αὐθένται») των πατέρων των Λακεδαιμονίων. Οι Λακεδαιμόνιοι παρουσιάζονται υπεύθυνοι μπροστά τους ανθρώπινους και θείους νόμους. Η επικείμενη απόφαση αξιολογείται από θρησκευτική, ηθική και λατρευτική άποψη.

59.1 «οὐ προς τῆς ὑμετέρας δόξης... ξυμπέσου»: Προχωρώντας στον επίλογο, παρατηρούμε κάποιες ανακεφαλαιωτικές σκέψεις. Οι Πλαταιείς υπήρξαν ευεργέτες των Ελλήνων και δεν αδίκησαν τους Λακεδαιμόνιους. Δεν πρέπει να παρασυρθούν από την έχθρα των Θηβαίων για τους Πλαταιείς, αλλά να τους δουν με επιείκεια. Ωστόσο

---

¹⁷⁹ Romilly (2004) 133, Μπάρμπας (2002) 107, 108

να μην παρασυρθούν μόνο από τα συναισθήματα τους αλλά να σκεφτούν ότι τα ανθρώπινα είναι ευμετάβλητα και δεν μπορεί να γνωρίζει κανείς τι τον περιμένει.

59.2 «ήμεῖς τε...παθεῖν»: Οι Πλαταιείς τελειώνουν το λόγο τους ικετεύοντας τους Λακεδαιμόνιους. Μάλιστα επικαλούνται τους εγχώριους και τους πανελλήνιους θεούς¹⁸⁰. Ακόμη επικαλούνται τους όρκους που έδωσαν οι πατέρες των Λακεδαιμονίων. Αν τους αθετήσουν υποδηλώνει ασέβεια στους νεκρούς, που θα είχε ως αποτέλεσμα τη θεία οργή.

---

¹⁸⁰ Βλάχος (1992) 249, Μπάρμπας (2002) 111

59.3 «ὄπερ... ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλέσθαι»: Οι Πλαταιεῖς ολοκληρώνουν το λόγο τους, κάτι το οποίο μας υπενθυμίζει ότι ο κίνδυνος να χάσουν τη ζωή τους είναι πια γεγονός. Κλείνοντας υπενθυμίζουν τα ὅσα ανέφεραν στην αρχή, ὅτι θα προτιμούσαν να πεθάνουν στην πείνα παρά να παραδώσουν τη πόλη στους Θηβαίους. Παραδόθηκαν στους Λακεδαιμόνιους γιατί τους είχαν εμπιστοσύνη. Αν ὅμως δεν τους έπεισαν ας τους αφήσουν να διαλέξουν το κίνδυνο που θα τους φέρει η τύχη¹⁸¹. Προτιμούν να παλέψουν ως το τέλος και ας χάσουν. Φυσικά ο ἐνδοξος θάνατος είναι πάντα προτιμότερος¹⁸²!

59.4 «ἐπισκῆπτομεν... ἡμᾶς»: Ο λόγος θα κλείσει με βαρυσήμαντη δήλωση σαν να την αφήνει υποθήκη. Να σεβαστούν την ικεσία και να αξιολογήσουν σωστά το πλαταικό ἦθος. Το μίσος για τους Θηβαίους είναι διάχυτο ἀκόμα και στο τέλος. Βέβαια δεν ξεχνάει να κλείσει το λόγο με ἓνα ἐπιχείρημα που θα κολάκευε τους Λακεδαιμόνιους. Ἐχουν εμπιστοσύνη στους κριτές τους. Μάλιστα τους ονόμασε και ἐλευθερωτές των Ελλήνων ἀπό τους Αθηναίους. Οι Πλαταιεῖς δεν ἦταν ἀπό τους συμμάχους των Αθηναίων ὁπότε δεν είχαν λόγο να ζητούν προστασία. Ο ρήτορας με αὐτό το ρητορικό εὖρημα πετυχαίνει να κερδίσει για μια τελευταία φορά την ευμενὴ θέση των κριτῶν, αν και εἶχε παροδικό χαρακτήρα¹⁸³.

---

¹⁸¹ Μπάρμπας (2002) 113

¹⁸² Romilly (2004) 140

¹⁸³ Μπάρμπας (2002) 114

5.2.3.2 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΑΙΩΝ

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§61.1)

Όπως είναι αναμενόμενο στην αρχή οι Θηβαίοι αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους ζήτησαν να μιλήσουν. Είναι φανερό αμέσως ότι θα μακρηγορήσουν και αυτοί όπως έκαναν και οι Πλαταιείς. Θα προσπαθήσουν να ανασκευάσουν και να αντικρούσουν τις κατηγορίες των Πλαταιών για να κερδίσουν τελικά την εύνοια των Λακεδαιμόνιων δικαστών.

B. ΑΠΟΛΟΓΙΑ (§61.2-66)

61.2 «ήμεις δε...άντέπασχον»: Με την αρχή του κυρίου μέρους, ο ρήτορας ανατρέχει στην αναζήτηση των συνθηκών που οδήγησαν στη φιλονικία των Πλαταιέων και των Θηβαίων. Επιρρίπτει την ευθύνη στους Πλαταιείς που εγκατέλειψαν την Βοιωτική Συμμαχία. Η αγνωμοσύνη¹⁸⁴ είναι έντονη στον λόγο. Επίσης προσπαθεί να απομονώσει τους Πλαταιείς για να τους μειώσει ηθικά. Βέβαια, δεν ξεχνάει ότι και αυτοί χρησιμοποίησαν βία σε βάρος των Πλαταιέων όταν έβλεπαν ότι ήθελαν να φύγουν από τη συμμαχία. Ο ρήτορας αναφέρει ότι είναι εν μέρει δικαιολογημένο η ανταπόδοση του κακού σε αυτόν που μας βλάπτει. Η άποψη αυτή φαίνεται δικαιολογημένη στις σχέσεις των πόλεων-κρατών στα χρονικά της ιστορίας, όμως θα μπορούσε να δικαιολογηθεί και ιστορικά¹⁸⁵.

62.1 «έπειδή δε...λοιδορούσιν»: Συνεχίζει προσπαθώντας να αντικρούσει τις κατηγορίες των Πλαταιέων για το μηδισμό και σκοπεύει μάλιστα να αμφισβητήσει την κατηγορία αυτή. Βέβαια δεν θα πείσει ο Θηβαίος ρήτορας αφού το μίσος για τους Πλαταιείς είναι φανερό. Η συνείδηση τους, βέβαια, βαραίνεται από τη κατηγορία για μηδισμό και γι' αυτό προσπαθούν να δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους. Επιρρίπτουν ευθύνες στο τότε πολίτευμα («δυναστεία ολίγων ανδρών»), στο οποίο κυριαρχεί η θέληση των ολίγων που επιβάλλεται με τη βία¹⁸⁶. Το ότι δεν μήδισαν οι

---

¹⁸⁴ Μπάρμπας (2002) 166

¹⁸⁵ Ο.π 164

¹⁸⁶ Ο.π 164 -165

Πλαταιείς είναι για αυτούς δευτερεύον στοιχείο γιατί βλέπουν μια λογική ακολουθία ανάμεσα στο μη μηδισμό της Αθήνας και της Πλαταιάς¹⁸⁷.

62.3 «καίτοι...τά πράγματα»: Ο ρήτορας προσπαθεί να πείσει ότι η πόλη μήδισε χωρίς την θέλησή της, αφού ό,τι έγινε οφείλεται στην κατάλυση του κράτους, του νόμου και στη καταπίεση της ελεύθερης βούλησης των πολιτών. Μπορούμε να πούμε ότι ως ένα σημείο τα λόγια του ρήτορα είναι πειστικά. Όμως οι λαοί όταν βρίσκονται σε κρίσιμες στιγμές για την ιστορία τους βρίσκουν πάντα τη δύναμη να αντιταχθούν, κάτι που δεν το είδαμε να συμβαίνει στους Θηβαίους. Όποτε είναι προτιμότερο να δεχτούμε την επιχειρηματολογία του ρήτορα με σκεπτικισμό. Εξάλλου οι Θηβαίοι είχαν και προτιμούσαν πολιτεύματα ολιγαρχικού τύπου¹⁸⁸.

62.4 «και οὔτοι... ἤμαρτεν»: Αφού ανασκεύασαν την εναντίον κατηγορία τους για μηδισμό προχωρούν στην επίθεση εναντίον των Πλαταιέων. Τους κατηγορούν ότι συνεργάστηκαν με τους Αθηναίους που έκανα επιδρομή εναντίον της Βοιωτίας. Για τον διχασμό, βέβαια, των Ελλήνων δεν ήταν μόνο υπεύθυνοι οι Αθηναίοι. Επίσης γίνεται προσπάθεια να μειώσουν τις αθηναϊκές επιτυχίες που τις αποδίδουν στον εμφύλιο σπαραγμό των Βοιωτών. Οι Θηβαίοι εμφανίζονται ως πρωτεργάτες της βοιωτικής συνεργασίας και υπεύθυνοι για την τύχη της.

63.1 «ὡς δε ὑμεῖς... ἀποφαίνειν»: Αφού παρακολουθήσαμε την απολογία τους, αμέσως μετά οι Θηβαίοι συνεχίζουν με την κατηγορία εναντίον των Πλαταιών. Αναφέρουν ότι μια τέτοια κατηγορία σε βάρος των Ελλήνων συνεπάγεται με τιμωρία αυτού που αδίκησε. Το μίσος των Θηβαίων είναι φανερό. Το κατηγορητήριο είναι πολύ έντονο και χρειάζεται αποδείξεις. Ο ρήτορας απευθύνεται ως κατήγορος στους Πλαταιείς και αμφισβητεί το κύρος τους. Αν όλα ήταν όπως τα είχαν αναφέρει θα έπρεπε να συνεργάζονταν οι Πλαταιείς με τους Αθηναίους μόνο για να βλάπτουν τους Θηβαίους και όχι για να εκστρατεύουν μαζί με εκείνους εναντίον των άλλων Ελλήνων, όταν μάλιστα θα μπορούσαν αν τους ανάγκαζαν οι Αθηναίοι να ζητήσουν τη συμμαχία των Λακεδαιμονίων που είχε συναφθεί εναντίον των Περσών και οι Πλαταιείς την προβάλλουν τώρα με επιμονή για την υπεράσπισή τους. Περιγράφει τους Πλαταιούς

---

¹⁸⁷ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 347

¹⁸⁸ Romilly (2004) 151

όχι μόνο εχθρούς των Θηβαίων αλλά και όλων των Ελλήνων που συνέπηξαν την πελοποννησιακή συμμαχία. Όμως αν πήγαιναν μ' αυτή και οι Πλαταιείς δεν θα έφθαναν στο σημείο να συγκρουσθούν με τους Θηβαίους και έτσι θα μπορούσαν ψύχραιμα να πάρουν τις αποφάσεις τους. Παρόλα αυτά οι Πλαταιείς χωρίς να δεχτούν πίεση προτίμησαν την Αθηναϊκή συμμαχία. Ωστόσο δεν επωφελήθηκαν. Παρατηρούμε ότι ως εδώ τα επιχειρήματα των Θηβαίων έχουν πραγματολογικό και λογικό χαρακτήρα¹⁸⁹.

63.3 «καί λέγετε..τούς δε έλευθρούντας»: Τα επιχειρήματα συνεχίζονται αποκτώντας μια πιο ηθική χροιά. Η έννοια της προδοσίας βαραίνει πιο πολύ με την αθέτηση των όρκων. Η ηθική ευθύνη των Πλαταιών είναι ακόμα μεγαλύτερη γιατί πήγαν με αυτούς που απέβλεπαν στην υποδούλωση της Ελλάδας κι όχι με αυτούς που επεδίωκαν τη διατήρηση της ελευθερίας της. Ο ρήτορας αφήνει να υπονοηθεί ότι οι Έλληνες που είναι σύμμαχοι των Αθηναίων εξαναγκάστηκαν σε αυτό και επιζητούν τώρα την ελευθερία τους. Παρουσιάζει το σύνολο των Ελλήνων που είναι σύμμαχοι με τους Λακεδαιμόνιους ως ελευθερωτές της Ελλάδος από το ζυγό των Αθηναίων.

63.4 «και ούκ ίσην...άποδιδομένας»: Ο λόγος συνεχίζει με απόρριψη του επιχειρήματος των Πλαταιών που ανέφεραν ότι δεν έπρεπε να φανούν αγνώμονες προς τους Αθηναίους. Οι Πλαταιείς ανταπέδωσαν την ευγνωμοσύνη τους στους Αθηναίους με ενέργειες που δεν ήταν ποιοτικά όμοιες με τη βοήθεια που τους έδωσαν οι Αθηναίοι. Δεν είναι ίση η χάρις των Πλαταιών προς την χάριν των Αθηναίων διότι οι Πλαταιείς «ἀδικούμενοι έπηγάγοντο τούς Αθηναίους» ενώ οι Αθηναίοι δεν αδικούνταν αλλά «ήδίκουν άλλους» και όμως οι Πλαταιείς έγιναν συνεργοί τους. Άρα αφού συνέπραξαν οι Πλαταιείς στην αδικία δεν είναι απαλλαγμένοι από την ντροπή. Το επιχείρημα αυτό έχει μεγάλη βαρύτητα για το ρήτορα καθώς προσπαθεί να μειώσει ηθικά τους αντιδίκους του. Διότι όσο και αν είναι ντροπή να μην ανταποδίδει κανείς από ευγνωμοσύνη στον ίδιο βαθμό το καλό που του έκανε ο άλλος πιο ντροπή είναι όμως να ανταποδίδει κανείς το καλό που το δίκαιο επιβάλλει να ανταποδώσει, αλλά που με την ανταπόδοσή του συμβάλλει αυτός την διάπραξη της αδικίας. Επομένως ήταν προτιμότερο να μην ανταποδώσει. Αν δεν ανταπέδιδε θα θεωρούνταν αγνώμονας, ανταποδίδοντας το όμως και συντελώντας στην διάπραξη της αδικίας επισύρει πάνω

---

¹⁸⁹ Hornblower (2006) 725-726

τους το ηθικό όνειδος, την ντροπή¹⁹⁰. Από την μεριά του ρήτορα πάντως τα ηθικά επιχειρήματα είναι ισχυρά και πειστικά. Η αντίθεση ανάμεσα στη δικαιοσύνη και στην αδικία δείχνει την αντίθεση της θέσης των αντιδίκων, όπως τη βλέπει βέβαια ο ρήτορας δεν μπορεί να έχουν δίκαιο οι Πλαταιείς που υπήρξαν συνεργοί στο άδικο. Γι' αυτό είναι άξιοι «πάσης ζημίας»¹⁹¹.

64.1 «δήλον τε...τοῖς δε τάναντία»: Στο κεφάλαιο 64 παρατηρούμε τον ρήτορα να υποστηρίζει ότι οι Πλαταιείς δεν emήδισαν μόνοι από τους Βοιωτούς όχι από πατριωτισμό για χάρη των Ελλήνων αλλά από συμφέρον για χάρη των Αθηναίων. Τους αμφισβητεί την ελεύθερη προαίρεση και τους κατηγορεί για προδοτική συνεργασία με τους Αθηναίους σε βάρος των άλλων Βοιωτών. Χωρίς ωστόσο αυτό να είναι ιστορικά σωστό. Το 480 π.Χ οι Πλαταιείς δεν ήθελαν «τάναντία» με τους Έλληνες. Άρα μόνο στην συνεργασία με τους Πλαταιείς και Αθηναίους μετά μηδικά θα μπορούσε να στηριχτεί το επιχειρήμα του ρήτορα. Οι Πλαταιείς παρουσιάζονται ως δορυφόροι των Αθηναίων και φαίνονται πολύ εμπαιθείς.

64.2 «και νῦν...σώζεσθαι»: Δεν θα ήταν σωστό για γενναιότητα που έδειξαν οι Πλαταιείς για χάρη άλλων να διεκδικήσουν οφέλη. Η γενναιότητα δεν επιβάλλεται απέξω κι ούτε υπαγορεύεται. Υπάρχει ως εσωτερική δύναμη με τελολογικό χαρακτήρα και συγκεκριμενοποιείται σε ώρες που δοκιμάζεται η αντοχή της. Ο ρήτορας φαίνεται πολύ ειρωνικός προτρέποντας τους Πλαταιείς όπως διάλεξαν τους Αθηναίους έτσι να εξακολουθήσουν να αγωνίζονται στο πλευρό τους και να μην επικαλούνται την ένορκη συμμαχία που συνομολογήθηκε τότε στους περσικούς πολέμους για να σωθούν τώρα με βάση αυτή. Βέβαια, ο ρήτορας ξεχνά τον σεβασμό προς τους αιχμαλώτους του πολέμου. Ένα ισχυρό επιχειρήμα εδώ θα μπορούσε να ήταν η εκτέλεση των Θηβαίων από τους Πλαταιείς.

64.3 «ἀπελίπετε...οὐκ ἐδέξεσθε»: Τη συμμαχία που επικαλούνται οι Πλαταιείς την εγκατέλειψαν αλλά και με την συνεργασία των Αθηναίων πιο πολύ απέβλεπαν στην υποδούλωση των Αιγινήτων και μερικών άλλων παρά στην παρεμπόδιση αυτών των σχεδίων των Αθηναίων. Όλα αυτά βέβαια έχουν τη βαρύτητα τους εφόσον αρνηθεί

---

¹⁹⁰ Romilly (2004) 137

¹⁹¹ Hornblower (2006) 726

κανείς τις φιλοδοξίες των Αθηναίων για τη συνένωση όλων των Ελλήνων κάτω από την αρχηγία τους. Πάντως είναι γεγονός η συνεργασία των Πλαταιών με τους Αθηναίους στις ενέργειες αυτών. Στους Πλαταιείς δεν αφήνονται περιθώρια για δικαιολογίες για τη διαγωγή τους. Φαίνονται εκτεθειμένοι, γιατί με το δημοκρατικό πολίτευμα, υπήρξαν προδότες της πανελλήνιας συμμαχίας¹⁹². Ενώ τους δόθηκε μία ευκαιρία να απαλλαχθούν από την ντροπή και να μείνουν ουδέτεροι στη διαμάχη Αθηναίων και Λακεδαιμονίων αυτοί δεν επωφελήθηκαν αλλά απέρριψαν την πρόταση. Κατηγορούνται εδώ οι Πλαταιείς ως ασύνετοι γιατί είναι πραγματικά σπουδαία πολιτική αρετή να επωφελείται κανείς από περιστάσεις. Πέρα όμως από την πολιτική σκοπιμότητα υπάρχει και ηθική δέσμευση, όσο και αν στο χώρο της σοφιστικής και της διπλωματίας παρουσιάζεται ασυμβίβαστη η ηθική με την πολιτική.

64.4 «τίνες... έχωρήσατα»: Αφού η διαγωγή των Πλαταιών ήταν τέτοια είναι δίκαιο να τους μισούν όλοι οι Έλληνες. Τη γενναιότητα τους στα μηδικά την αμφισβητεί και έδειξαν όπως σχολιάζει ο ρήτορας ότι δεν ανταποκρίνεται στο χαρακτήρα τους. Φάνηκε ολοφάνερα ότι η φύση των Πλαταιών δεν ρέπει προς την ελευθερία αλλά προς την δουλεία αφού βοήθησαν τους Αθηναίους στην υποδούλωση των Ελλήνων. Τους Αθηναίους που ακολούθησαν το δρόμο της αδικίας. Οι Πλαταιείς κατηγορούνται για ασυνέπεια πράξης και φύσης και για συνέργεια σε αδικοπραγία. Με αποτέλεσμα να μένουν εκτεθειμένοι ηθικά γιατί υπήρξαν συνεργοί αδικίας, όπως υποστηρίζει ο ρήτορας.

64.5 «τα μεν οὖν...ἀποφαίνομεν»: Με το τέλος του κεφαλαίου οι Θηβαίοι τελειώνουν με την ανασκευή των κατηγοριών των Πλαταιών για το μηδισμό τους και τη διατύπωση των δικών τους κατηγοριών εναντίον των Πλαταιών για τη συνεργασία τους με τους Αθηναίους¹⁹³.

65.1 «ἄ... ἄμαρτείν»: Στο επόμενο κεφάλαιο ο ρήτορας ανασκευάζει τις τελευταίες κατηγορίες που διατύπωσαν εναντίον των Θηβαίων οι Πλαταιείς, ότι δηλαδή παραβιάζοντας το νόμο οι Θηβαίοι σε περίοδο ειρήνης και σε γιορταστική ημέρα μπήκαν στην Πλαταιά. Ο ρήτορας από την κιάλας δηλώνει ότι αυτή η κατηγορία

---

¹⁹² Hornblower (2006) 726

¹⁹³ Hornblower (2003) 445

δεν στηρίζεται. Παραδέχεται εν μέρη την ενοχή των Θηβαίων αλλά τη βρίσκει μικρότερη από την ενοχή των Πλαταιών.

65.2 «εἰ μὲν γὰρ ἡμεῖς... τῶν ἐπομένων»: Είναι γεγονός ότι οι Θηβαίοι ἤρθαν με δόλιο σκοπό στην Πλαταιά. Αν δεν σύνησαν μάχη και αν δεν κατέστρεψαν την πλαταιϊκή γη ως εχθροί αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ήταν και στα σχέδια τους γιατί απλά δεν πρόλαβαν να ενεργήσουν. Πάντως δεν ἤρθαν ως φίλοι. Ο ρήτορας δικαιολογεί την ενέργεια των Πλαταιών που κάλεσαν τους Θηβαίους, δεν ήταν τυχαίοι πολίτες. Τονίζεται η κοινωνική και πολιτική τους θέση για να εντυπωσιαστούν οι ακροατές και μάλιστα οι δικαστές. Εξάλλου είχαν ευγενικές προθέσεις. ἤθελαν να επαναφέρουν τους Πλαταιείς από τη συμμαχία των Αθηναίων στη Βοιωτική συμμαχία και στους πατροπαράδοτους θεσμούς όλων των Βοιωτών. Ενώ λοιπόν παρουσιάζονται ως αγαθές και δικαιολογημένες ηθικά οι προθέσεις των λίγων Πλαταιών που κάλεσαν τους Θηβαίους εντούτοις κατοχυρώνεται πίσω απ'αυτούς για ενδεχόμενη κατηγορία παρανομίας: αυτή τη φορτώνει σε εκείνους.

65.3 «ἀλλ' οὐτ' ἐκεῖνοι... ἐνσπόνδους»: Πως όμως μπορεί να συμβιβαστεί η παρανομία με την αγαθή προαίρεση; Μια τέτοια αντίρρηση βιάζεται να προλάβει ο ρήτορας. Τώρα ο ρήτορας θα προσπαθήσει να αποδείξει την γνώμη του. Οι Πλαταιείς που κάλεσαν τους Θηβαίους είχαν τα ίδια με όλους τους άλλους πολιτικά δικαιώματα και κάτι παραπάνω, ως πρώτοι διακινδυνεύουν περισσότερο από τους άλλους Πλαταιείς που ἤθελαν την Αθηναϊκή συμμαχία ενώ εκείνοι ἤθελαν την συμμαχία των Θηβαίων και δεν ήταν κατά το ρήτορα ούτε λιγότεροι ούτε κατώτεροι από τους άλλους. Αυτό το επιχείρημα φαινομενικά έχει αρκετό λογικό βάρος γιατί εκείνοι ήταν λίγοι ενώ οι Πλαταιείς ήταν πολλοί. Την απόφασή τους την πήραν ενώ απουσίαζαν πολλοί. Η ενέργεια τους έχει συνωμοτικό χαρακτήρα και δεν στηρίζεται σε ηθική βάση. Η πράξη τους έχει δόλιο και όχι προδοτικό χαρακτήρα όσο κι αν γίνεται προσπάθεια δικαιολόγησης από τον ρήτορα. Γίνεται προσπάθεια να χωριστούν οι πολίτες σε δύο αντίθετες κατηγορίες: «χείρους- ἀμείνους» και μειώνοντας τους πρώτους που είναι βέβαιοι οι δημοκρατικοί να εξάρει τους δεύτερους τους ομοϊδεάτες των Θηβαίων ολιγαρχικών. Ως «χείρονες» χαρακτηρίζει τον λαό, τους δημοκρατικούς. Μάλλον θέλει να αφήσει να εννοηθεί ότι η δημοκρατική τοποθέτηση των Πλαταιών δεν ήταν σωστή για το ρήτορα και επομένως αν εξακολουθούσαν οι Πλαταιείς να έχουν το δημοκρατικό τους πλῆθος να είναι σύμμαχοι με τους Αθηναίους αυτό σήμαινε κινδύνους

γι'αυτούς¹⁹⁴! Γιατί πιστεύει ότι οι λόγοι ταιριάζει να έχουν «τά ἄξια» είναι η αριστοκρατική ολιγαρχία που εξαιρείται εδώ. Αυτοί οι λίγοι εκτός του ότι θα συντελούσαν στο σωφρονισμό των πολιτών από ιδεολογική άποψη θα ήταν και εγγύηση της γαλήνης της πόλης γιατί δεν θα προκαλούνταν κοινωνικές αναταραχές με συνέπεια την απώλεια της ζωής των πολιτών. Ωραία εκφρασμένες απόψεις οι οποίες όμως στερούνται ειλικρίνειας γιατί αν επικρατούσαν οι ολιγαρχικοί θα εξόντωναν τους αντιπάλους τους¹⁹⁵.

66.1 «τεκμήριον...προς ὑμᾶς»: Στην συνέχεια ακολουθούν ισχυρά επιχειρήματα εναντίον των Πλαταιέων. Πρώτα αποδεικνύουν ότι δεν είχαν εχθρικές προθέσεις όταν μπήκαν στη Πλαταιά. Όταν όμως αντιλήφθηκαν ότι οι Θηβαίοι ήταν λίγοι τους επιτέθηκαν. Ο ρήτορας τους κατηγορεί για ασυνέπεια και παρασπονδία. Προλαβαίνει τυχόν αντίρρηση ότι οι Θηβαίοι μπήκαν στην Πλαταιά χωρίς τη συγκατάθεση της πλειοψηφίας. Οφείλαν όμως αν νόμιζαν ότι οι Θηβαίοι έκαναν κάτι άπρεπο, να φερθούν σε αυτούς με ήπια διαγωγή, όπως και οι Θηβαίοι, δηλαδή να μην βλάψουν κανέναν και να προσπαθήσουν να τους πείσουν να φύγουν από τη πόλη. Αισθάνεται ο ρήτορας ότι η είσοδος των συμπολιτών του στη Πλαταιά είναι άδικη ενέργεια αφού αγνοήθηκε η θέληση «τοῦ πλήθους» των Πλαταιέων όσο και αν επιχειρεί να δημιουργήσει αμφιβολίες.

Δεν είναι απλώς «άνεπιεικής» η εισβολή έστω και σε συνεργασία με μια μειοψηφία του λαού, σε μια ξένη χώρα είναι παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων μιας πόλης-κράτους. Δεν φτάνει γι' αυτή ο ηθικός στιγματισμός και μάλιστα για όσους δεν έχουν ηθική ευαισθησία και για όσους αρκούνται μόνο στο στιγματισμό με λόγια και δεν αναλαμβάνουν με έργα να πείσουν ή να εξαναγκάσουν αυτόν, που δεν σέβεται το δίκαιο και την ηθική, να συμμορφωθεί. Τότε οι αδικημένοι διεκδικούν αποφασιστικά μόνοι τους το δίκαιο τους, ακόμα κι όταν μια τέτοια απόφαση συνεπάγεται ολοκαυτώματα και θυσίες. Έτσι λοιπόν προτίμησαν να επιτεθούν. Επομένως στιδῆποτε ζητάει ο ρήτορας ως όμοια ανταπόδοση δεν ισχύει παρά μόνον ως προς το πρώτο σκέλος της επεξήγησης γιατί πραγματικά δεν έβλαψαν κανέναν οι Θηβαίοι. Ως προς το δεύτερο σκέλος όμως που έρχεται σε αντίθεση με το πρώτο δεν ισχύει διότι οι

---

¹⁹⁴ Μπάρμπας (2002) 185

¹⁹⁵ Ο.π 186

Πλαταιείς δεν πείστηκαν αλλά εξαναγκάστηκαν να συμβιβαστούν¹⁹⁶ και μπορεί να πιστέψει κανείς σοβαρά ότι θα πείθονταν οι Θηβαίοι και θα έφευγαν, αφού ήταν αποφασισμένοι για όλα;

Δεν λυπούνται τόσο οι Θηβαίοι για τους άνδρες τους που σκοτώθηκαν στη συμπλοκή. Αυτοί έπεσαν σύμφωνα με το δίκαιο του πολέμου στη μάχη. Λυπούνται όμως γι' αυτούς που τους σκότωσαν οι Πλαταιείς αν και είχαν υποσχεθεί ότι δεν θα τους σκοτώσουν. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε το παραπάνω επιχείρημα ως το ισχυρότερο όλων. Οι Πλαταιείς δεν σεβάστηκαν τους αιχμαλώτους πολέμου, παραβίασαν το δίκαιο του πολέμου που επιβάλλει σεβασμό προς τους αιχμαλώτους. Επίσης και από την ηθική πλευρά, δεν τήρησαν την υπόσχεσή τους.

66.3 «και ταῦτα..μή ἀντιδοῦναι δίκην»: Οι Πλαταιείς διέπραξαν τρεις αδικίες, τις οποίες οι Λακεδαιμόνιοι δεν πρέπει να συγχωρήσουν με κανέναν τρόπο. Αρχικά παραβίασαν τη συμφωνία που έκαναν με τους Θηβαίους. Δεύτερον σκότωσαν τους αιχμαλώτους Θηβαίους και τέλος αθέτησαν την υπόσχεση που έδωσαν ότι δεν θα τους σκοτώσουν αν και οι Θηβαίοι δεν έβλαψαν εκείνους τους Πλαταιούς που με τα πράγματά τους βρέθηκαν στην ύπαιθρο κατά την εισβολή των Θηβαίων. Ο Gomme ουσιαστικά βλέπει δύο εγκλήματα. Την θανάτωση των ικετίδων και το σπάσιμο μιας συμφωνίας¹⁹⁷ Αυτό είναι και το κύριο κατηγορητήριο εναντίον των Πλαταιέων. Δεν ακολουθεί τη φυσική αλληλουχία¹⁹⁸. Αφού κανονικά προηγήθηκε η ομολογία ακολούθησε η υπόσχεση και ύστερα η θανάτωση των αιχμαλώτων. Στη διατύπωση αυτών των επιχειρημάτων είναι φανερή η περιφρονητική και ειρωνική διάθεση του ρήτορα με την οποία αντικρούει τους ισχυρισμούς των Πλαταιών ότι δεν διέπραξαν παρανομία και δεν είναι άξιοι τιμωρίας¹⁹⁹.

---

¹⁹⁶ Hornblower (2006) 729

¹⁹⁷ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 352 Πρβλ. Rhodes (1994) 226 & Λαμπρίδη (1980) 309 οι οποίοι το βλέπουν ως δύο μέρη ενός ενιαίου γεγονότος

¹⁹⁸ Hornblower (2006) 720

¹⁹⁹ Μπάρμπας (2002) 188

Γ. ΠΑΡΑΙΝΕΣΗ (§67.1-5)

67.1 «και ταῦτα...τετιμωρημένοι»: Ο ρήτορας στρέφεται προς του Λακεδαιμονίους. Δικαιολογεί την διεξοδική παρουσίαση των επιχειρημάτων, η οποία έγινε για χάρη και των δικαστών και των Θηβαίων για να γνωρίζουν οι δικαστές ότι δίκαια θα καταδικάσουν τους Πλαταιείς και για να έχουν τη βεβαιότητα οι Θηβαίοι ότι έχουν δίκαια τιμωρήσει τους αντιπάλους τους. Θεωρεί δοσμένη κιόλας την απόφαση με βάση το δίκαιο και την ηθική, σε αυτή στηρίζουν την απαίτηση τους για τιμωρία που τη θεωρούν επίσης σίγουρη²⁰⁰.

67.2 «καί μή παλαιάς...την σφετέραν ἔρημίαν»: Ο ρήτορας συνιστά στους δικαστές να μην επηρεασθούν από τα κατορθώματα των Πλαταιών που τα επικαλέστηκαν στην απολογία τους. Τους κατηγορεί για φαρισαϊσμούς²⁰¹. Αντίθετα, αυτό πρέπει να τα θεωρήσουν ως αφορμή για επιβολή αυστηρής ποινής και αυτό γιατί έχουν τη γνώμη ότι η γενναιότητα που έδειξε κανείς σε κρίσιμες στιγμές μπορεί να σταθεί σωτήρια γι' αυτόν όταν αδικείται, όταν όμως αδικεί όπως οι Πλαταιείς τότε πολύ περισσότερο αυτός είναι άξιος τιμωρίας γιατί δεν στάθηκε στο ύψος του. Ο Hornblower θεωρεί πως δεν διασαφηνίζεται γιατί το παρελθόν μια ομάδας να έχει σχέση με το οτιδήποτε²⁰². Ωστόσο το η φιλοσοφία του ιστορικού με την οποία συνέγραψε και το έργο του είναι ότι η ιστορία, το παρελθόν είναι χρήσιμα γιατί παραπλήσια γεγονότα μπορούν να πραγματοποιηθούν το μέλλον. Άρα η γνώση του είναι σημαντική και οδηγεί σε γνώση²⁰³. Στην περίπτωση των Πλαταιών θα ίσχυε αν αυτοί έκαναν κάτι εγκληματικό και αν πραγματικά ανταποκρίνεται στα πράγματα. Από την μεριά του ρήτορα ισχύει βέβαια αυτό. Για τον αντικειμενικό όμως κριτή υπάρχει πάντοτε το πρόβλημα ποιο ήταν το έγκλημα των Πλαταιών και ως ποιο βαθμό μπορούν να θεωρηθούν ένοχοι για όλα τα άλλα για τα οποία τους κατηγορήσε ο ρήτορας, εκτός από την εκτέλεση των Θηβαίων αιχμαλώτων πολέμου. Ζητάει να είναι σκληροί οι δικαστές και ανεπηρέαστοι και χωρίς συμπαθητικά συναισθήματα. Επίσης να μην επηρεαστούν στις επικλήσεις των Πλαταιών που τους ικετεύουν να τους αθώωσουν

---

²⁰⁰ Hornblower (2006) 729

²⁰¹ Hornblower (2003) 114 η κατηγορία για υποκρισία αποτελεί μια χρόνια καταγγελία στη δικανική ρητορική

²⁰² Hornblower (2006) 727

²⁰³ Greenwood (2011) 101 Βλ. υποσημείωση 51

δείχνοντας σεβασμό στη μνήμη των πατέρων τους που είναι θαμμένοι στη Πλαταιική γη.

Κάνοντας μια ανασκόπηση των επιχειρημάτων του, μπορούμε να πούμε ότι χρησιμοποίησε ηθικά, πραγματολογικά, λογικά και ψυχολογικά επιχειρήματα. Ανάμεσα στα αδικούντα πρώτο και τρίτο πρόσωπα το δεύτερο για χάρη του πρώτου καλείται να γίνει θύτης του τρίτου. Ο ρόλος των Λακεδαιμονίων θα τον χαρακτηρίζαμε ως τραγικά άχαρο²⁰⁴!

67.3 «καί γάρ..τιμωρήσασθαι»: Ο ρήτορας επανέρχεται στην εκτέλεση των νέων Θηβαίων από τους Πλαταιείς. Ακόμα στα λόγια του φαίνεται ο πόνος για το χαμό των παλληκαριών, που οι πατέρες τους άλλοι έπεσαν στην Κορώνεια ενώ πολεμούσαν εναντίον των Αθηναίων για να οδηγήσουν τη Βοιωτία στη συμμαχία των Λακεδαιμονίων και άλλοι έμεινα βασανισμένοι μέσα στα γηρατεία τους χωρίς τα παιδιά τους σε χαλασμένα σπίτια. Την τιμωρία την ζητούν οι χαροκαμένοι γέροι γονείς των νέων που σκότωσαν οι Πλαταιείς. Ένα ιδιαίτερα δυνατό ψυχολογικό επιχείρημα και αρκετά πειστικό.

67.4 «οἴκτου τέ... εἶναι»: Στην συνέχεια συνοψίζεται και η γνώμη του γενικού κύρους. Άξιοι οίκτου είναι οι Θηβαίοι γονείς και όλοι οι Θηβαίοι που έπαθαν κάτι «ἀπρεπές». Αντίθετα δεν είναι άξιοι οίκτου όσοι παθαίνουν κάτι κακό δίκαια όπως οι Πλαταιείς αυτοί προκαλούν στους άλλους ικανοποίηση, χαρά για το κακό που τους βρήκε. Σε αυτά τα λόγια εντοπίζουμε και το αποκορύφωμα του πάθους, του φθόνου και της μοχθηρίας αλλά και της χαιρεκακίας²⁰⁵. Όσο και αν η ηθική της εποχής δικαιολογεί μια τέτοια άποψη.

67.5 «καί τήν νῦν ἔρημίαν...παραδόντες»: Μόνοι τους οι Πλαταιείς θέλησαν και απομονώθηκαν, επειδή μόνοι τους απέκρουσαν τους καλύτερους συμμάχους. Ένα αρκετά δυνατό επιχείρημα γιατί οι Πλαταιείς μόνοι τους διάλεξαν την Αθηναϊκή συμμαχία. Ο ισχυρισμός όμως αυτός κλονίζεται όταν ο ρήτορας θεωρεί τους Θηβαίους «μείζονας» από τους Αθηναίους. Αποκτά αυτόματα μια πιο εγωιστική πλευρά. Ακόμα

---

²⁰⁴ Μπάρμπας (2002) 189

²⁰⁵ Hornblower (2006) 730

δεν είναι αλήθεια ότι δεν έπαθαν κακό προηγουμένως οι Πλαταιείς, αφού παραβιάστηκαν οι πύλες της πόλης τους και επομένως έπρεπε να υπερασπιστούν τα σπίτια τους. Επίσης παραδόθηκαν ύστερα από μάχη και δέχτηκαν να δικαστούν σύμφωνα με το πολεμικό δίκαιο.

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§67.6-7)

66.6 «ἀμύνετε οὖν...γίγνονται»: Προσφωνεί μεγαλόπρεπα τους Λακεδαιμόνιους δικαστές. Για δύο λόγους οι Λακεδαιμόνιοι πρέπει να τιμωρήσουν τους Πλαταιείς: για να υπερασπιστούν τον πανελλήνιο νόμο που παρενέβησαν και για να ανταμείψουν τους Θηβαίους για τις υπηρεσίες που έχουν προσφέρει στους Λακεδαιμόνιους. Τα επιχειρήματα των Πλαταιέων τα προσπερνά ο ρήτορας και τα αντιπαραθέτει με έργα. Θεωρεί ότι τα έργα είναι «ἀγαθά», δεν χρειάζονται λόγια στολισμένα με ωραίες φράσεις.

66.7 «ἀλλ' ἤν... ζητήσῃ»: Οι Λακεδαιμόνιοι σίγουρα θα κολακεύτηκαν που τους αποκάλεσε «ἡγεμόνας» και τους κάλεσε να δώσουν το παράδειγμα σεβασμού του δικαίου. Μας βάζει σε σκέψεις όμως αν η καταδίκη των Πλαταιέων υπηρετεί το δίκαιο²⁰⁶. Με το τέλος του λόγου των Θηβαίων που ο ρήτορας ξέχασε πως και αυτός τον έντυσε με ωραίες εκφράσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι μένουμε με ένα αίσθημα μελαγχολίας και σκεπτικισμού. Εκτός από το δίκαιο το αντικειμενικά αποδεκτό υπάρχει και το υποκειμενικό που υπαγορεύεται από το συμφέρον και το μίσος και από όλα τα πάθη του ανθρώπου. Οι Θηβαίοι από μίσος κατηγορήσαν τους Πλαταιείς και οι Λακεδαιμόνιοι από συμφέρον τους καταδίκασαν σε θάνατο. Οι Πλαταιείς έχασαν τη ζωή τους πιστεύοντας στο δίκαιό τους²⁰⁷.

Η δίκη τελείωσε και ο Θουκυδίδης μας πληροφορεί για τα γεγονότα που ακολούθησαν. Οι δικαστές ρωτούσαν έναν-έναν τους κατηγορούμενους αν είχαν κάνει κάτι καλό και αν η απάντηση ήταν αρνητική, τότε τους εκτελούσαν. Αγνοούν τελείως τα επιχειρήματα και των δυο πλευρών, θέτοντας ένα δικό τους ερώτημα. Εδώ οι δημηγορίες δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα²⁰⁸. Ο τελικός απολογισμός ήταν

---

²⁰⁶ Hornblower (2006) 730

²⁰⁷ Romilly (2004) 137

²⁰⁸ Hornblower (2003) 120

περίπου διακόσιοι Πλαταιείς και είκοσι πέντε Αθηναίοι. Οι Αθηναίοι αρχικά ήταν περισσότεροι, ίσως έφυγαν κατά την διάρκεια της απόδρασης, ίσως πέθαναν στη μάχη²⁰⁹. Ο Hornblower αφήνει και μια υπόνοια μήπως κάποιος κατάφερε και έπεισε τους δικαστές και έτσι του χαρίστηκε η ζωή²¹⁰. Όσον αφορά τις γυναίκες με το «ήνδραπόδισαν» ο ιστορικός εννοεί πως οι γυναίκες ήταν ελεύθερες πολίτες της Πλαταιάς²¹¹. Ο Gomme πιστεύει ότι ενώ οι περισσότεροι του αποδίδουν την σημασία του πουλήθηκε αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να υπήρχαν δύο κατηγορίες γυναικών: ελεύθερες και δούλες²¹². Όλα αυτά παρακινήθηκαν μάλλον όπως παρατηρεί ο ιστορικός από τη χρησιμότητα που πίστευαν ότι θα έχουν οι Θηβαίοι στον επερχόμενο πόλεμο²¹³. Με τραγική ακρίβεια (93 χρόνια)²¹⁴ ο ιστορικός στον επίλογο του μας δείχνει πόσο δεν χρησίμευσε η συμμαχία τους με τους Αθηναίους παρά τη μακροχρόνια κοινή πορεία τους²¹⁵.

---

²⁰⁹ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 357, Λαμπρίδη (1980) 309, Cartwright (1997) 153

²¹⁰ Hornblower (2006) 730

²¹¹ Παναγόπουλος (2002) 40

²¹² Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 357

²¹³ Hornblower (2006) 731

²¹⁴ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 358, Hornblower (2006) 731-733 αρκετοί μελετητές διορθώνουν τα χρόνια από 93 σε 84 ή σε 53 αλλά δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία για να αλλάξουμε τα λεγόμενα του Θουκυδίδη

²¹⁵ Hornblower (2006) 733

5. ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΥΤΙΛΗΝΗ

Το 428-427 π.χ. ενώ οι Πελοποννήσιοι άρχισαν και πάλι τις επιδρομές στην Αττική, οι μυτιληναίοι αποστάτησαν από τους Αθηναίους, τοποθετώντας σε μεγάλο κίνδυνο την Αθήνα. Οι Πελοποννήσιοι ήταν έτοιμοι να συμμαχήσουν με τις πόλεις τις Λέσβου. Οι Αθηναίοι επιτέθηκαν εναντίον των Μυτιληναίων, νικώντας τους σε μια μικρή ναυμαχία με επακόλουθο την συνθηκολόγηση. Για να παρθεί η τύχη της Μυτιλήνης έγινε συζήτηση στην εκκλησία του δήμου . Αρχικά αποφασίστηκε να σκοτώσουν όλους τους άνδρες και να πουλήσουν τα γυναικόπαιδα ως δούλους. Ωστόσο ο δήμος μετάνιωσε και συγκλήθηκε νέα συνέλευση όπου βρέθηκαν αντιμέτωποι ο Κλέων και Διόδotos.

Κύρια κατηγορία εναντίον των Μυτιληναίων ήταν ότι αποστάτησαν χωρίς να έχουν υποταχθεί στην ηγεμονία των Αθηναίων. Στη συνέλευση του λαού ο καθένας από τους ρήτορες διατύπωσε τη γνώμη του. Ο Θουκυδίδης όπως και σε άλλες περιπτώσεις δίνει αντιπροσωπευτικά δύο λόγους ένα για την κάθε πλευρά. Ο λόγος του Κλέωνα αφορά αυτούς που ζήτησαν την θανάτωση των Μυτιληναίων και το λόγο του Διοδότου για εκείνους που ήταν υπέρ της αθώωσης του και την καταδίκη μόνο των ενόχων²¹⁶.

Ο Κλέων ήταν γιος ενός πλούσιου βυρσοδέψη, ο οποίος με την επιχειρηματολογική του δεινότητα θα αποτελέσει κυρίαρχη μορφή της αθηναϊκής πολιτικής σκηνής²¹⁷. Για τον Διόδoto δεν έχουμε πολλά στοιχεία. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη ήταν γιος του Ευκράτη. Ο Gomme αναφέρει ότι το όνομα του πατέρα του μπορεί να άνηκε σ'έναν από τους γνωστές Ευκράτες, ο Ευκράτης ο κηροπώλης, που λέγεται ότι προηγούνταν από τον Κλέωνα στην δημαγωγία ή σ'ένα στρατηγό Ευκράτη του 432 π.Χ ή στον Ευκράτη τον αδερφό του Νίκα²¹⁸.

Αναλύοντας τις δημηγορίες θα παρατηρήσουμε ότι έχουμε ένα ζεύγος ομιλητών, όπου ο πρώτος εκθέτει τα επιχειρήματα του, και ο δεύτερος απαντά σ' αυτά, ενώ παράλληλα παραθέτει και τις δικές του εισηγήσεις. Ο Διόδotos προσπαθεί να εξασθενήσει την επιχειρηματολογία του Κλέωνα με τη χρήση μιας άλλης, στην οποία

²¹⁶ Μπάρμπας (2002) 197-201

²¹⁷ Mosse & Schnapp-Goubeillon (2008) 279

²¹⁸ Μπάρμπας (2002) 202

επαναλαμβάνει γεγονότα και λέξεις που είχε χρησιμοποιήσει προηγουμένως ο αντίπαλος του, αντισταθμίζοντας έτσι ή και αναιρώντας ακόμη σε πολλές περιπτώσεις τα επιχειρήματα του. Η ανατροπή των επιχειρημάτων καταλήγει σε αντίθετα συμπεράσματα, μεταβάλλοντας έτσι την οπτική γωνία των ακροατών για τα γεγονότα.

Οι Δημηγορίες του Κλέωνα και του Διοδότου εκφράζουν δύο μορφές στρατηγικής που εφαρμόζει η Αθήνα, τη *Machtpolitik* και τη *Realpolitik* και εμφανίζουν τις διαφορές τους, στην υψηλή στρατηγική, που θα εφαρμόσει η Αθήνα των διαδόχων στην αποστασία των Μυτιληναίων από την αθηναϊκή συμμαχία.

Ο λόγος του Κλέωνα εκφράζει τη *Machtpolitik*, παραθέτοντας τα επιχειρήματα του, επιδιώκει να γίνουν πιο πειστικά απέναντι στους Αθηναίους, προκειμένου να τιμωρηθούν οι Μυτιληναίοι αντάξια με τη στάση τους. Παρόλο που είναι ένας νέος πολιτικός, εδώ εμφανίζεται ως δημαγωγός που η έκκληση του στο συναίσθημα και στο ατομικό συμφέρον, θέτει σε κίνδυνο την ηγεμονία της Αθήνας. Αυτή η εμμονή του Κλέωνα στην εναντίωση κάθε πρωτοβουλίας για ειρήνη και στη συνέχιση του πολέμου, μαρτυρά την απώτερη επιθυμία του για δόξα, μην υπολογίζοντας σε τι κίνδυνο εκθέτει το μέλλον της πόλης του. Δεν διστάζει να εκδηλωθεί εχθρικά και με πάθος απέναντι σε όσους διαφωνούν μαζί του, τους συκοφαντεί με σκοπό να τους προσάψει τη πρόθεση παραπλάνησης του λαού, λόγω της ρητορικής τους ικανότητας, εκμεταλλευόμενος τη καχυποψία του απλού πολίτη για τους σοφιστές και τη ρητορεία.

Ακόμη προσπαθεί να κερδίσει την εύνοια του λαού με αθέμιτα μέσα, απαιτώντας τη διατήρηση της απόφασης για τη τιμωρία των Μυτιληναίων. Παρόλα αυτά, γινόμαστε μάρτυρες της εξασθένησης της επιρροής του απέναντι στο λαό, καθώς θα υποστεί μια προσωπική ήττα από τους Αθηναίους, αποτυγχάνοντας να εγείρει το κοινό αίσθημα προς το μέρος του.

Η δημηγορία του Διοδότου εκφράζει τη *Realpolitik*. Προτείνει ένα πιο μετριοπαθή και επιεική τρόπο αντιμετώπισης της αποστασίας των Μυτιληναίων, προτάσσοντας την άποψη του με σκοπό το συμφέρον της Αθήνας, που δεν είναι άλλο από τη κυριαρχία της ως ηγεμονική πόλη στο μέλλον. Προκειμένου να κερδίσει την εύνοια του λαού,

προβάλλει τα οικονομικά και τα πολιτικά οφέλη, που θα έχει μια πιο επιεικής μεταχείριση.

Αν η πολιτική δεν ήταν τίποτε άλλο παρά λογική και χωρίς φαντασία τότε ο Διόδωτος θα ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος. Ανεξάρτητα από το πόσο πρακτική είναι η αντιμετώπιση ορισμένων καταστάσεων αποφεύγει να καταστρώσει κάποιο μεγαλεπήβολο σχέδιο και προτιμάει να εξευγενίσει τα λόγια και τις πράξεις ως ένα βαθμό ακόμα και από τον πιο ικανό διάδοχό του, τον Αλκιβιάδη²¹⁹.

Συμπερασματικά οι δύο αυτές δημηγορίες αποτελούν τις πιο σημαντικές του Θουκυδίδη από την άποψη των ζητημάτων που εγείρουν σχετικά με την εσωτερική πολιτική και την ηγεμονία αλλά και σε σχέση με την αμεσότητά με την οποία αντιμετωπίζονται αυτά τα θέματα. Φυσικά ο κάθε ομιλητής διατυπώνει τις απόψεις του, οι οποίες δεν βασίζονται ούτε καταλήγουν σε επιχειρήματα άλλων ομιλητών. Ακόμη δεν υπάρχει η απόλυτη αντίθεση ανάμεσα στις θέσεις των ομιλητών όπως συμβαίνει στον «Διάλογο των Μηλίων». Επίσης χρησιμοποιούν και οι δύο ρήτορες την ίδια συλλογιστική βάση με στόχο να εξυπηρετήσουν τον *ζυμφέρον* της Αθήνας αλλά και τα ίδια επιχειρήματα με μικρές μόνο αποκλίσεις. Για το θέμα της ηγεμονίας η βασική διαφορά ανάμεσα στη θέση του Κλέωνα και του Διοδότου είναι ότι ο Κλέων ενδιαφέρεται και για την απονομή δικαιοσύνης και για τη σκοπιμότητα σε αντίθεση με τον Διόδωτο ο οποίος ασχολείται μόνο με την σκοπιμότητα. Η δομή και των δύο λόγους είναι περίπου πανομοιότυπη: μια εισαγωγή για την ρητορική τέχνη και το πρόβλημα της ηγεσίας και ύστερα προτάσεις για τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισης των Μυτιληναίων και πρόληψη μελλοντικών εξεγέρσεων²²⁰.

Η πρόταση του Διοδότου, τελικά θα επικρατήσει, όπως θα αποδεχτεί και στη συνέχεια είναι πιο ρεαλιστική και συμφέρουσα για τη πολιτική της διατήρησης της ηγεμονίας, αφού στο επίπεδο των πολιτικών σχέσεων κυρίαρχο ρόλο έχει η διπλωματία.

---

²¹⁹ Wassermann (1956) 35

²²⁰ Hornblower (2006) 677-678

6.1 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΚΛΕΩΝΑ (§37-40)

Η δημηγορία θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος τάσσεται με ένθερμα λόγια κατά της δημοκρατικής πρακτικής της ανταλλαγής απόψεων και στο δεύτερο υποστηρίζει ως δίκαιη την απόφαση της θανατικής ποινής για τους Μυτιληναίους, προκειμένου να εδραιώσει τη κυριαρχία της Αθήνας πάνω στους συμμάχους²²¹.

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§37)

37. «Ύπολλάκις μὲν ἤδη...»: Ο Κλέων υποστηρίζει ότι η δημοκρατία είναι ένα πολίτευμα από τη φύση της αδύναμο. Τη γνώμη αυτή την είχε και από το παρελθόν αλλά τώρα την επιβεβαίωσε με την μετάνοια των Αθηναίων. Φαίνεται πως διαφωνεί με τον έπαινο της ελεύθερης διαβούλευση των ζητημάτων, που εντοπίζουμε στο Επιτάφιο του Περικλή²²².

Ακόμη διατυπώνει την άποψη ότι στη δημοκρατία είναι αδύνατο να ασκεί κανείς την εξουσία επί των άλλων, ακολουθώντας την ηθική, όμως είναι γεγονός ότι οι Αθηναίοι εξουσιάζουν τυραννικά τους συμμάχους.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η θέση που παίρνει ο Κλέων για τους νόμους. Καθώς υποστηρίζει ότι οι νόμοι μιας πόλης αν είναι απαραβίαστοι ακόμη και αν δεν είναι τέλειοι είναι προτιμότεροι από μια πόλη που έχει μεν εξαιρετικούς νόμους αλλά δεν επιβάλλονται. Στο τέλος μένει το πολιτειακό και το πολιτικό ήθος, αυτά είναι που θα οδηγήσουν και στην πρόοδο και στην ευημερία παρά η ποιότητα των νόμων²²³. Έχει παρατηρηθεί ότι σκόπιμα ο Κλέων συγχέει το ψήφισμα των Αθηναίων με τους νόμους για προκαλέσει σύγχυση και αγανάκτηση στους ακροατές²²⁴.

Οι μελετητές αντιτάχθηκαν στην ταύτιση της απόφασης για τη Μυτιλήνη, ενός ψηφίσματος δηλαδή με τους νόμους που στην οποία προβαίνει εδώ ο Κλεών. Οι νόμοι

---

²⁰⁶ Finley (2010) 177

²²² Ο.π 177

²²³ Μπάρμπας (2002) 261

²²⁴ Ο.π 261, Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 300

τον 4^ο αι. θεωρούνταν πιο γενικοί και μόνιμοι από τα ψηφίσματα. Μάλιστα ο Hansen αναφέρει ότι τον «5^ο αι. στην Αθήνα δεν υπήρχε σαφής διάφορα ανάμεσα στους νόμους και τα ψηφίσματα» και υπογραμμίζει ότι ο Αριστοφάνης φτάνει στο σημείο να αποκαλεί το Μεγαρικό Ψήφισμα νόμο²²⁵.

Οι λέξεις ψηφίσματα και νόμον δεν εμφανίζονται ως αντίθετες η μία προς την άλλη. Ίσως να πρόκειται απλά για πλεοναστική έκφραση. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Κλέων εκμεταλλεύεται τους καθησυχαστικούς συνειρμούς της λέξης νόμος²²⁶. Μάλιστα, ίσως σκόπιμα να προσπαθεί να μπερδέψει τους νόμους με το ψήφισμα. Θέλοντας να δείξει ότι δεν θα ακυρώσουν οι Αθηναίοι νόμο αλλά ψήφισμα. Η τιμή μιας πόλης εξαρτάται και από την αναθεώρηση μιας εσφαλμένης απόφασης²²⁷.

Επίσης ο Κλέων δεν επιτίθεται μόνο εναντίον της δημοκρατικής πρακτικής αλλά κατηγορεί τους Αθηναίους για ασυνέπεια των αποφάσεων τους, καθώς και για την εναλλαγή των νόμων²²⁸.

Προσπαθώντας να γίνει αρεστός στα λαϊκά στρώματα της κοινωνίας αναφέρει ότι η άγνοια που συνοδεύεται από μετριοφροσύνη είναι προτιμότερη από τη πολυμάθεια που δεν συνοδεύεται με την αρετή. Έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του Περικλή, για τη πίστη του στη λογική²²⁹. Ο Θουκυδίδης αναπτύξει όσο πιο σύντομα μπορεί το αντιδιανοούμενο χαρακτήρα του Κλέωνα, ενός ρήτορα με κριτική σκέψη που είναι επιφυλακτικός προς τους έξυπνους ρήτορες²³⁰.

Ο Κλέων απευθύνει μια συμβουλή τόσο προς την Εκκλησία του Δήμου αλλά και στον ίδιο του τον εαυτό. Ενθαρρύνει τους πολιτικούς να λένε την αλήθεια στο λαό, καθώς πιστεύει ότι οι πολιτικοί που ρητορεύουν απλά για να ευχαριστούν τους πολίτες δεν ωφελούν τη πόλη. Σκόπιμα ο ρήτορας βάζει το πλήθος να είναι φαύλοι και αμαθείς ώστε να μπορεί να τους μεταχειρίζεται²³¹.

---

²²⁵ Hornblower (2006) 681

²²⁶ Ο.π 682

²²⁷ Μπάμπας (2002) 227

²²⁸ Ο.π 261

²²⁹ Finley (2010) 179

²³⁰ Hornblower (2006) 682

²³¹ Λαμπρίδη (1980) 302

B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (§38-40.6)

38. «Ἐγὼ μὲν... πόλεως βουλευομένοις»: Υποστηρίζει την ποινή του θανάτου από τους Μυτιληναίους. Υπενθυμίζει ότι εκείνος παραμένει αμετάβλητος στην απόφαση του για τη τιμωρία όλων των Μυτιλιναίων, με σκοπό να εδραιωθεί η επιβολή της Αθήνας πάνω στους συμμάχους. Με αυτόν τον τρόπο δικαιολογημένα εκφράζει την απορία του για την επαναδιαπραγμάτευση της τιμωρίας των Μυτιληναίων. Με την επανάληψη της λέξης «θαυμάζω» δηλώνει ταυτόχρονα και την αγανάκτηση του. Ακόμη τονίζει με ειρωνικό τόνο ότι όποιος εκφράσει αντίθετη γνώμη θα πρέπει να τους πείσει πως οι συμφορές ζημιώνουν και στεναχωρούν τους συμμάχους ενώ πράγματι αυτοί τους μισούν και χαίρονται για κάθε δυστύχημα τους, ώστε να μειώσει οποιονδήποτε προσπαθήσει να μειώσει τις δικές του εισηγήσεις²³². Στην συνέχεια του λόγου του εξακολουθώντας πάντα με τον ίδιο τόνο, τους κατηγορεί γιατί υποστηρίζει ότι για αυτά ευθύνονται οι ίδιοι. Αφού θεωρούν πιο αξιόπιστα αυτά που ακούν από τους ρήτορες παρά αυτά που βλέπουν οι ίδιοι με τα μάτια τους²³³. Τους παρομοιάζει με θεατές που κάθονται και ακούν ένα σοφιστή²³⁴. Εσκεμμένα αναφέρει τους σοφιστές προκειμένου να εκμεταλλευτεί τη καχυποψία του λαού και να τους προκαλέσει αγανάκτηση.

Οι σοφιστές κατέληξαν να θεωρούνται καθηγητές της τέχνης του λόγου κάτι το οποίο υπονοείται και εδώ. Η λέξη σοφιστής συχνά είχε υποτιμητική έννοια, σήμαινε το δόλιο χειριστή της λογικής, δηλαδή έναν απατεώνα. Ίσως αυτό να θέλει να αφήσει να υπονοηθεί σε αυτό το χωρίο. Μάλιστα αποτελεί και τη μόνη θουκυδίδεια αναφορά στους σοφιστές²³⁵.

39. «ἽΩν ἐγὼ πειρώμενος... ξυμμάχοις πολεμήσομεν.»: Θα καταδείξει ότι οι Αθηναίοι έχουν αδικήσει τους Αθηναίους περισσότερο από κάθε άλλη πόλη. Τους κατηγορεί ότι θέλησαν να αφαιρέσουν τους φόρους των συμμάχων. Ένα ακόμα επιχείρημα που αποσκοπεί στην εκδήλωση της αγανάκτησης του δήμου²³⁶. Έτσι

---

²³² Μπάρμπας (2002) 265

²³³ Πρβλ. Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 304-5 αναφέρει ότι η διάκριση δεν ευταθεί καθώς το θεατρικό κοινό και βλέπει και ακούει

²³⁴ Λαμπρίδη (1980) 43-45

²³⁵ Hornblower (2006) 686

²³⁶ Μπάρμπας (2002) 272

λοιπόν, θεωρεί πως αν οι Μυτιληναίοι δεν τιμωρηθούν, τότε ενδεχομένως να προβληματιστούν οι σύμμαχοι για ενδεχόμενο αποστασίας και υπάρχει φόβος να ξεσηκωθούν κάποιοι σύμμαχοι που είναι ακόμη υποτελείς.

Ο Andrewes υποστηρίζει ότι μάλλον η αποστασία της Μυτιλήνης, η οποία διατηρούσε την αυτονομία της και ήταν αποδέκτης τιμών από την Αθήνα έμοιαζε πιο πολύ με εσωτερική επανάσταση παρά με αποστασία ενός υποτελούς²³⁷.

Κριτική απέναντι στην περικλεική διοίκηση υπονοείται όταν αναφέρει ότι δεν θα έπρεπε να είχαν συμπεριφερθεί διαφορετικά στους Μυτιληναίους και έτσι δεν θα έφταναν σε αυτό το σημείο αυθάδειας. Γενικά είναι στη φύση του ανθρώπου να αποδέχεται την κολακεία και να θαυμάζει την σταθερότητα. Άρα δε θα έπρεπε να επιτρέψουν να διατηρήσουν την αυτονομία τους αλλά να την μειώσουν²³⁸.

Ο Κλέων φαίνεται να θεωρεί ότι οι Μυτιληναίοι είναι άφρονες, γιατί δε διδάχτηκαν από τις συμφορές των πόλεων που αποστάτησαν εναντίον των Αθηναίων, ούτε εκτίμησαν την ευτυχία που απολάμβαναν. Παρατηρούμε ότι το επιχείρημα αυτό ίσως έχει σκοπό να επιδείξει μια τραγική ή ηροδότεια τάξη πραγμάτων, όπου την υπερηφάνεια και την ευδαιμονία διαδέχεται η καταστροφή²³⁹.

40. «Όϋκουν δεῖ... ἀποβησόμενα»: Ο Κλέων έχει χρησιμοποιήσει δύο ειδών επιχειρήματα. Πρώτον να μην αλλάξεις την διάθεση σου και συνεπώς την απόφασή σου γιατί είναι ένα σημάδι αδυναμίας, όποια και αν είναι η αξία της απόφασης. Έτσι η απόφασή σου (εισερχόμαστε στο δεύτερο επιχείρημα) θα είναι οπωσδήποτε σωστή και οι αντίπαλοί σου θα εύχονται η εξουσία σου να διακατέχεται από έλεος, ανθρωπιά και αγάπη για την ρητορεία. Το τελευταίο θα ήταν κάτι που μόνο οι Έλληνες και δε οι Αθηναίοι θα είχαν συμπεριλάβει ως έναν επικίνδυνο πειρασμό²⁴⁰

Συνεπώς, τα βλαβερά αισθήματα για την εξουσία είναι η επιείκεια, η αγάπη για την ρητορεία και το έλεος. Η αγάπη του πλήθους για την ρητορεία και η αρνητική

---

²³⁷ Andrewes (1962) 75 κ.έξ.

²³⁸ Kagan (1975) 82-83

²³⁹ Winnington-Ingram (1965) 74-75

²⁴⁰ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 309

επίδρασή της έχει γίνει σημείο αναφοράς πολλές φορές στην δημηγορία του Κλέωνα²⁴¹. Απορρίπτει κάθε ίχνος επιείκειας²⁴². Πιστεύει ότι η τιμωρία επιβάλλεται καθώς πληγώθηκε το γόητρο της Αθήνας απέναντι στους συμμάχους. Επομένως μόνο η ποινή του θανάτου τους αρμόζει με βάση τις αρχές του δικαίου και της ηθικής αφού υπήρξαν αποστάτες.

Η επιείκεια πρέπει να επιδεικνύεται απέναντι σε εκείνους που στο εξής θα είναι πιστοί σύμμαχοι και όχι απέναντι σε εκείνους θα παραμείνουν εχθροί. Συνοψίζοντας τονίζει ότι οι Αθηναίοι πρέπει να πειστούν στους λόγους του διότι σε αντίθετη περίπτωση θα καταδικάσουν τους εαυτούς τους. Το συμφέρον και η δικαιοσύνη επιτάσσουν την τιμωρία των Μυτιληναίων.

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§40.7)

40.7 «Ζητοῦντές τε...βουλευομένοις»: με το «μη οὖν» εισάγεται στον επίλογο μια προτροπή, που αποβλέπει στην αφύπνιση των ακροατών. Πρέπει να ανταποδώσουν στους Μυτιληναίους τα ίσα, χωρίς να φανούν αδύναμοι. Είναι ισχυρή η προσταγή «ἀνταπόδοτε» και ενισχυτική για μια τολμηρή πράξη η έννοια της μετοχής «μή μαλασθέντες». Τους αξίζει μια τέτοια τιμωρία ,για να γίνουν παράδειγμα οι Μυτιληναίοι με τον εξολοθρεμό τους προς τους άλλους συμμάχους, που τυχόν θα σκέφτονταν την αποστασία. Οι Αθηναίοι πρέπει να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους χωρίς συναισθηματισμούς και αμφιταλαντεύσεις. Η κυνικότητα και σκληρότητα συνυπάρχουν με το συμφέρον²⁴³.

---

²⁴¹ Λαμπρίδη (1980) 303

²⁴² Winnington-Ingram (1965) 75 προτείνει η μετάφραση της λέξης επιείκειας να είναι: τιμιότητα, ευπρέπεια, ανθρωπιά και λογική ,πρβλ. MacLeod (1978) 70 την αποδίδει ως επιείκεια

²⁴³ Μπάρμπας (2002) 285-6

6.2 ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΔΙΟΔΟΤΟΥ (§41-48)

A. ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§41-42)

41. «Διόδωτος ὁ Εὐκράτους»: Δεν γνωρίζουμε πολλά για τον Διόδοτο. Ο πατέρας το Διοδότου μπορεί να ήταν ένας από τους γνωστούς Ευκράτες, για παράδειγμα ο κηροπόλης που λέγεται ότι προηγήθηκε από τον Κλέωνα στην δημαγωγία ή ο στρατηγός Ευκράτες του 423 π.Χ. ή ακόμη ο αδελφός του Νικία²⁴⁴. Ο Ostwald θεωρεί ότι ίσως πρόκειται για κάποιον ελληνοταμία²⁴⁵. Ωστόσο πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι πρόκειται για κάποιο ιστορικό πρόσωπο και ότι αγόρευσε δύο φορές κατά της θανατικής ποινής. Επίσης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε πως ένας άγνωστος ομιλητής καταφέρνει να νικήσει τον Κλέωνα και μετά να επιστρέψει πάλι στην αφάνεια²⁴⁶.

42. «Οὔτε τοὺς προθέντας... προσάγεσθαι τὸ πλῆθος.»: Ο Διόδωτος ξεκινάει με λογική σειρά να αντιμετωπίσει τα δύο κύρια ζητήματα που έθεσε ο Κλέων πως να διευθύνεται η συζήτηση της συνέλευσης και τι θα γίνει με τους Μυτιληναίους²⁴⁷. Ότι ο Κλέων θεωρεί άξιο κατηγορίας, ο Διόδωτος το θεωρεί υποχρέωση. Επίσης τα πλεονεκτήματα του Κλέωνα γίνονται μειονεκτήματα για τον Διόδοτο²⁴⁸.

Στη συνέχεια ο Διόδωτος χαρακτηρίζει αυτούς που δεν θεωρούν τους λόγους «διδασκάλους τῶν πραγμάτων» ή ως ασύνετο ή ως συμφεροντολόγο. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεί τη λέξη διδάσκαλος μεταφορικά, μερικές φορές με την έννοια «υποκινητής». Ο Περικλής είχε παρατηρήσει όμως ότι τα γεγονότα τείνουν να καταλήγουν ἀμαθῶς και να μην διδάσκονται. Επίσης η θουκυδίδεια αντίληψη ότι οι δημηγορίες έχουν τη δύναμη να καθορίζουν την έκβαση των γεγονότων είναι λιγότερο αισιόδοξη από τη θεωρία που αναπτύσσει ο Διόδωτος. Ο Θουκυδίδης ισχυρίζεται ότι να μην επικράτησε η πρόταση του Διοδότου αλλά δεν είναι το ίδιο με το να θεωρεί ότι η επιχειρηματολογία του ήταν πειστική²⁴⁹.

---

²⁴⁴ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 313

²⁴⁵ Ostwald (1979) 5 κ.ε.

²⁴⁶ Hornblower (2006) 692

²⁴⁷ Ο.π 692

²⁴⁸ Μπάρμπας (2002) 336

²⁴⁹ Hornblower (2006) 692-3

Ο Διόδωτος σε αντίθεση με τον Κλέωνα προσπαθεί να κερδίσει την εκτίμηση του κοινού προτρέποντας το να δείξει σύνεση. Αυτός πιστεύει ότι ο μεγαλύτερος κίνδυνος είναι η οργή. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστική η φράση «εὖ δὲ διαβαλῶν» με την οποία ο ρήτορας περιφρονεί το κακόβουλο σύμβουλο του λαού, που για να πετύχει το σκοπό του, διαβάλλει όλους όσους διαφωνούν με τις απόψεις του, με αποτέλεσμα να επιζητεί το φόβο για να εφαρμόσει τις δικές του εισηγήσεις. Έμμεσα χαρακτηρίζει τον Κλέωνα²⁵⁰.

Ο Winnington-Ingram αναφέρει ότι ένα από τα τεχνάσματα του Διοδώτου είναι η χρήση αξιολογικών κρίσεων άσχετων με την κεντρική του θέση. Όταν λοιπόν αναφέρει ότι αν κάποιος εμποδίζει τη συζήτηση πριν την πράξη είναι είτε ανόητος είτε αποσκοπεί στο να σε οδηγήσει σε μια αισχρή πράξη για δικό του όφελος και γνωρίζοντας αυτού ο λόγος του οδηγεί προς τη διαστρέβλωση²⁵¹.

Η αμάθεια ενός ρήτορα μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να μην πείσει τους ακροατές και να θεωρηθεί ασύνετος όχι όμως και άδικος και να αποχωρήσει ταπεινωμένος από το βήμα. Ωστόσο και όταν ένας ρήτορας πείσει με επιχειρήματα τους ακροατές του γίνεται ύποπτος για δωροδοκία. Όταν πάλι δε πείσει τότε θεωρείται άδικος και χωρίς σύνεση. Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα εκείνοι οι οποίοι είναι υπεύθυνοι σύμβουλοι να αποφεύγουν να αναλάβουν ευθύνες με το φόβο μήπως συκοφαντήθουν²⁵².

Η φιλονικία μεταξύ του Διοδώτου και του Κλέωνα αφορά τόσο την διεξαγωγή της συζήτησης στην εκκλησία του δήμου όσο και τη μοίρα της Μυτιλήνης²⁵³. Ο Κλέων μπορεί να νικήθηκε αλλά παραμένει και συνεχίζει να ασκεί την κακόβουλη επιρροή του. Ακόμη και μετά το θάνατό του θα υπάρξουν άλλοι σαν αυτόν, το οποίο αποτελεί και μια αδυναμία της δημοκρατίας²⁵⁴.

---

²⁵⁰ Μπάρμπας (2002) 336-338, Winnington-Ingram (1965) 78

²⁵¹ Winnington-Ingram (1965) 78

²⁵² Μπάρμπας (2002) 339-341

²⁵³ Andrewes (1962) 74

²⁵⁴ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 315

B. ΚΥΡΙΟ ΜΕΡΟΣ (§43-47)

43. «Ἔν ἡμεῖς τάναντία... οὔσαι ξυνεξήμαρτον.»: Ο Διόδωτος προσπαθεί να υποστηρίξει τη θέση του Περικλή σχετικά με την αξία της ήρεμης συζήτησης. Ίσως τότε να αρχίζει να συλλαμβάνεται και η έννοια της αντιπολίτευσης. Κανείς δεν θα πρέπει να έχει τόσο απήχηση στο κοινό αλλά ακόμα και όταν η άποψη κάποιου δεν εφαρμόζεται θα πρέπει να γίνεται σεβαστός από όλους²⁵⁵.

Ο Διόδωτος συνεχίζει με την υπεράσπιση του εαυτού του. Παρατηρεί ότι η έννοιά της απάτης είναι στενά συνδεδεμένη με τη ρητορική τέχνη, η οποία ικανοποιεί τις ευτελείς επιθυμίες των ανθρώπων. Αυτή η πεποίθησή του αντιστοιχεί με τον ισχυρισμό του Κλέωνα ότι οι ρήτορες εξαπατούν καθώς στη πραγματικότητα ενδιαφέρονται περισσότερο να επιδείξουν τον εαυτό τους πιο έξυπνο από τον επόμενο ρήτορα και τους νόμους²⁵⁶. Ο ρήτορας προειδοποιεί να μην ενεργήσουν παρορμητικά από τη οργή αλλά να δείξουν σωφροσύνη στις αποφάσεις τους.

44. «Ἐγὼ δὲ... χρησίμως ἔξουσιν»: Το συμφέρον της Αθήνας είναι η διατήρηση της ηγεμονίας. Καθώς δεν κρίνεται η αδικία των Μυτιληναίων αλλά θα κριθεί η ευβουλία των Αθηναίων. Τους καλεί, λοιπόν, ο Διόδωτος να αξιολογήσουν ποιο είναι το ωφέλιμο για τη πόλη μελλοντικά απαλλαγμένοι από συναισθηματικές θεωρήσεις²⁵⁷. Ο Διόδωτος επικεντρώνεται στο μέλλον βασιζόμενος στα τωρινά γεγονότα, σε αντιπαραβολή με τον Κλέωνα, ο οποίος τονίζει το παρόν²⁵⁸.

45. «Ἐν οὖν ταῖς πόλεσι... ἄλλω τῷ δεινῷ »: Καμία κίνηση με σκοπό τη καταδίκη των Μυτιληναίων δεν μπορεί να σταματήσει τη ροπή της ανθρώπινης φύσης προς την αδικία, αφού μπορεί να υπάρχει η θανατική ποινή και για το πιο μικρά αδικήματα αλλά οι άνθρωποι και στην ιδιωτική αλλά και στην δημόσια ζωή διαπράττουν αδικίες. Ο έρωτας και η καλή τύχη είναι οι δύο παράγοντες που ο Θουκυδίδης πιστεύει ότι καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη πορεία των γεγονότων στη

²⁵⁵ Finley (2010) 181 πρώτη φορά γίνεται τόσο φανερή η δημοτικότητα του Κλέωνα

²⁵⁶ MacLeod (1978) 64-78

²⁵⁷ Μπάρμπας (2002) 350

²⁵⁸ MacLeod (1978) 75

ζωή. Άρα δεν είναι δυνατόν να πιστεύει κανείς ότι μπορεί να αποτρέψει τη παρόρμηση της ανθρώπινης φύσης προς την αδικία.

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος οργανώθηκε κοινωνικά ένωσε την ανάγκη να της περιστολής αυτής της ροπής και θέσπισε νόμους. Κάθε φορά πρόσθεταν αυστηρότερους νόμους μήπως έτσι διέτρεχαν λιγότερο κίνδυνο από τους κακούργους. Έφτασαν στο σημείο να υπάρχει η θανατική ποινή αλλά οι παρανομίες συνεχιζόντουσαν²⁵⁹.

Ο ρήτορας πρώτα βρίσκει ότι η πενία από ανάγκη δίνει παράλογη τόλμη στον άνθρωπο και επομένως προξενεί συχνά εγκλήματα. Ωστόσο το έγκλημα το και η ευπορία που από αυθάδεια και αλαζονεία γεννά τη πλεονεξία. Ο εύπορος πλεονέκτης είναι πιο επικίνδυνος από τον άπορο. Εκείνος στερείται και παραβιάζει το νόμο ενώ ο άλλος ακόρεστος ζητά να αυξήσει τα αγαθά του²⁶⁰.

Αν βαθμολογούσαμε τους δύο ρήτορες για την ρητορική τους δεινότητα, ο Διόδωτος θα κέρδιζε με τον τρόπο με τον οποίο βελτιώνει την πεζή διατύπωση του Κλέωνα για τις ελπίδες και τις επιθυμίες²⁶¹.

46. «Οὔκουν χρῆ... αἰτίαν ἐπιφέρειν»: Όσο πιο σκληρά αντιδράσει η Αθήνα τόσο περισσότερο οι σύμμαχοι θα τείνουν προς απελπισμένες πράξεις οι οποίες θα βλάψουν την οικονομία της πόλης. Οι Μυτιληναίοι επαναστάτησαν όχι μόνο λόγω της ανθρώπινης φύσης τους αλλά και επειδή ένιωθαν την κυριαρχία να αυξάνεται και να φαίνεται δυσβάσταχτη²⁶². Επομένως όποια τιμωρία και αν επιβαλλόταν στους Μυτιληναίους δεν θα απέτρεπε την αποστασία άλλων πόλεων. Μόνο η επιείκεια θα μπορούσε να αποτρέψει την αποστασία άλλων πόλεων²⁶³.

47. «Ἵμεῖς δὲ σκέψασθε... ἅμα γίνεσθαι.»: Είναι η πρώτη φορά που θα αναφέρει το όνομα του Κλέωνα επιρρίπτοντας του με αυτόν τον τρόπο τις ευθύνες ενός ενδεχόμενου εγκλήματος. Προτείνει την πρόληψη από την τιμωρία.

---

²⁵⁹ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 319

²⁶⁰ Μπάρμπας (2002) 35-355

²⁶¹ Hornblower (2006) 697

²⁶² MacLeod (1978) 76

²⁶³ Finley (2010) 182

Γ. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§48)

48. «Υμεῖς δὲ γνόντες... ἰσχύος ἀνοία ἐπιών.» Αναφέρει ότι ο οίκτος και η καλοσύνη δεν έχουν θέμα στη συζήτηση, άποψη που ενστερνίζεται και ο Κλέων²⁶⁴. Μας δημιουργεί την εντύπωση ότι αντιφάσκει ωστόσο εξήγησε για ποιους πρακτικούς λόγους και όχι συναισθηματικούς πρέπει να φανούν επιεικείς οι Αθηναίοι. Απευθύνεται στο λογικό των ακροατών, τονίζοντας πως αν εξοντωθούν και οι δημοκρατικοί της Μυτιλήνης που δεν συμμετείχαν στην αποστασία, αυτό θα είναι σφάλμα πολιτικό για την Αθήνα, γιατί τότε ενδέχεται να ξεσηκωθούν και άλλες δημοκρατικές πόλεις, γεγονός που θα βλάψει μελλοντικά την Αθήνα στη πολιτική της και θα αποβεί καταδικαστικό για τον συμφέρον της. Προτείνει να κατηγορηθούν μόνο οι ένοχοι και οι υπόλοιποι να αφεθούν ελεύθεροι. Ακόμη τους συμβουλεύει να μην ενεργήσουν με άνοια αλλά με ευβουλία²⁶⁵.

Ο Διόδωτος με μικρή πλειοψηφία, ύστερα από ψηφοφορία που έγινε με ανάταση χειρών, έπεισε τελικά την Εκκλησία του Δήμου²⁶⁶. Βέβαια ο Θουκυδίδης υποδηλώνει ότι θα μπορούσε εύκολα να αλλάξει αυτό προς τον πιο συναισθηματικά φορτισμένο με βία λόγο του Κλέωνα²⁶⁷. Τελικά ψηφίστηκε να εκτελεστούν μόνο οι αιχμάλωτοι ολιγαρχικοί ηγέτες της Μυτιλήνης που είχαν μεταφερθεί στην Αθήνα. Τα τείχη της Μυτιλήνης γκρεμίστηκαν, ο στόλος κατασχέθηκε από τους Αθηναίους και δυο χιλιάδες επτακόσιοι άνδρες εγκαταστάθηκαν στη πόλη²⁶⁸.

Ο Θουκυδίδης ισχυρίζεται ότι τα ορθολογικά επιχειρήματα των δημηγοριών ήταν δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με τους συναισθηματικούς ή άλλους παράγοντες που συνετέλεσαν στην τελική έκβαση²⁶⁹. Βέβαια ο ιστορικός δεν εννοεί απαραίτητα ότι οι άνθρωποι πείστηκαν από τα επιχειρήματα. Η λέξη *ἀγών* τονίζει ότι τόσο την ανταγωνιστική άποψη της ρητορικής επίδειξης αλλά τον εσωτερικό αγώνα των ψηφοφόρων σχεδόν την αγωνία για τη λήψη της απόφασης²⁷⁰.

---

²⁶⁴ Finley (2010) 181

²⁶⁵ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 323-324

²⁶⁶ Hornblower (2006) 699

²⁶⁷ Wassermann (1956) 28

²⁶⁸ Mosse & Schnapp-Goubeillon (2008) 279

²⁶⁹ Hornblower (2006)

²⁷⁰ Gomme, Andrewes, & Dover (1970) 324, Hornblower (2006) 700

Από τα όσα εκτέθηκαν γίνεται σαφές ότι στα γεγονότα της Μυτιλήνης ανιχνεύεται η νέα πολιτική πραγματικότητα που σχετίζεται με τον διακρατικό ανταγωνισμό, τις σφαίρες επιρροής και τις εσωτερικές διαμάχες που σε πολλές πόλεις εξελίχτηκαν σε στάσεις.

7. ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΔΗΜΗΓΟΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΛΑΤΑΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΜΥΤΙΛΗΝΗ

Η πτώση της Πλάταιας και της Μυτιλήνης έγιναν περίπου την ίδια εποχή. Το γεγονός αυτό δημιουργεί ορισμένες συγκρίσεις ανάμεσα σε αυτά τα δύο ζεύγη δημηγοριών, που διαπραγματεύονται θέματα σχετικά με τα όρια της ελεύθερης δράσης μια πόλης.

Οι δύο συζητήσεις εξετάζουν πώς λειτουργεί ο νόμος του συμφέροντος σε καιρό πολέμου και διακρίνουν τις συνθήκες που βοηθούν στο περιορισμό από αυτές που γεννούν τη βία²⁷¹. Ακόμη οι ομιλίες σχετικά με τη Μυτιλήνη και τις Πλαταίες δείχνουν πόσο δύσκολο είναι να εδραιωθεί η ελεύθερη βούληση στην πολιτική δράση. Δύο είναι οι ιστορικοί λόγοι που επηρεάζουν την ελευθερία: η πίεση έξω από μία πόλη αλλά και η φατρίες μέσα σε αυτή. Φυσικά η εξωτερική και εσωτερική πίεση σχεδόν πάντα είναι στενά συνδεδεμένες.

Το ζήτημα στις δημηγορίες για τη Μυτιλήνη επικεντρώνεται στο ποια πρέπει να είναι η συμπεριφορά μιας ηγεμονικής πόλης ενώ στις δημηγορίες της Πλάταιας μας απασχόλησε η αναζήτηση του τρόπου συμπεριφοράς μιας δύναμης που υποστηρίζει ότι θέλει να απελευθερώσει την Ελλάδα.

Στις δημηγορίες για τη Μυτιλήνη σε αντίθεση με των Πλαταιέων συναντάμε αναφορές συνηθειών της Αθηναϊκής εκκλησίας. Ωστόσο στη δημηγορία των Θηβαίων διακρίνεται ένας υπαινιγμός ότι οι περίτεχνοι λόγοι για το παρελθόν δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τις πράξεις του παρόντος²⁷². Οι δημηγορίες για την Πλάταια μας δίνουν την εντύπωση ότι δεν θα υπήρχε διαφορά αν η συζήτηση δεν είχε πραγματοποιηθεί σε αντίθεση με τις δημηγορίες για τη Μυτιλήνη.

Ακόμη η δημηγορία ειδικά των Πλαταιέων είναι πιο παραδοσιακή αφού γίνεται αναφορά σε τάφους αλλά και στην έννοια του οίκτου (η έννοια αυτή εμφανίζεται και στην υπόθεση της Μυτιλήνης αλλά μόνο στην αφήγηση). Ο Κλέων και ο Διόδωτος προσπαθούν να αποβάλλουν το έλεος. Το έλεος για τους Έλληνες είναι συνδεδεμένο

---

²⁷¹ Macleod (1977) 243

²⁷² Ο.π 244

με την ηθική. Θα πρέπει να δείχνουμε έλεος στο άδικο της ατυχίας. Γι' αυτό πρέπει να γίνεται διάκριση ανάμεσα στους πάσχοντες που το αξίζουν όμως και σε αυτούς που άδικα υποφέρουν, υπονοώντας ότι και το παρελθόν μετράει και μεταξύ της εκούσιας και ακούσιας πράξης²⁷³. Επίσης δεν υπάρχει αναφορά στους θεούς από την μεριά των Μυτιληναίων ρητόρων.

Η πιο σημαντική διαφορά είναι ότι η Σπάρτη δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται καν να υπάρξει μια συζήτηση. Ως μόνο στόχο είχαν να κερδίσουν το πόλεμο και να ευχαριστήσουν τους Θεβαίους. Οι δημηγορίες για τη Πλάταια συμπερασματικά αποτελούν μια προετοιμασία για τις συνέπειες που είχε ο πόλεμος στη Κέρκυρα²⁷⁴.

---

²⁷³ Macleod (1977) 245

²⁷⁴ Hornblower (2006) 728-730

8. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας τα παραπάνω το πιο σημαντικό ίσως είναι πως η αιτία για όλα τα δεινά της Πλάταιας ακόμα και η πλασματική δίκη έγινε για λόγους γεωπολιτικούς. Οι Λακεδαιμόνιοι ήθελαν να ευχαριστήσουν τους Θηβαίους γιατί τους θεωρούσαν ισχυρούς συμμάχους²⁷⁵. Οι δημηγορίες μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι και χωρίς αυτές πάλι στο ίδιο αποτέλεσμα θα οδηγούμασταν²⁷⁶.

Παρακολουθήσαμε τις διαθέσεις που υπάρχουν στα δύο στρατόπεδα καθώς και το φαινόμενο του ιμπεριαλισμού²⁷⁷, με την έννοια του επεκτατικού κυρίως ιμπεριαλισμού. Παρατηρήσαμε τη προσπάθειά τους να αιφνιδιάσουν ο ένας τον άλλον.

Στη συνέχεια σχολιάσαμε τις αντιθετικές δημηγορίες και πως οι δύο πλευρές προβάλλουν τα επιχειρήματά τους. Οι Πλαταιείς στο λόγο τους προσπάθησαν να επικαλεστούν την παλιά τους ανδρεία²⁷⁸ ενώ οι Θηβαίοι δημιούργησαν εναντίον τους μια λογική σειρά από επιχειρήματα που βασίζεται σε κοινό κίνητρο²⁷⁹. Βέβαια η απόφαση της δίκης ήταν ήδη προαποφασισμένη.

Συγκρίναμε τα δύο ζεύγη δημηγοριών για τη Μυτιλήνη και την Πλάταια. Καθώς μπορεί να μην ήταν υπεύθυνος ο Θουκυδίδης για το ότι και τα δύο αυτά γεγονότα συνέβησαν περίπου την ίδια εποχή αλλά ήταν επιλογή του να ασχοληθεί λεπτομερώς με αυτά τα γεγονότα. Παρατηρήσαμε ότι η σημαντικότερη διαφορά ήταν ότι στη δημηγορία της Μυτιλήνης το ζήτημα ήταν «πως πρέπει να φέρεται μια ηγεμονική πόλη» ενώ στις δημηγορίες της Πλάταιας «πως πρέπει να φέρεται μια δύναμη η οποία ισχυρίζεται ότι θέλει να απελευθερώσει την Ελλάδα»²⁸⁰.

Ακόμα σχολιάσαμε το ύφος του Θουκυδίδη και πως το χρησιμοποιεί στις δημηγορίες και στο περιγραφικό κομμάτι. Τέλος επιμείναμε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του όπως το αντιθετικό ύφος και η μεταβολή, ποικιλία (*variatio*).

---

²⁷⁵ Πλατιάς (2000) 41

²⁷⁶ Hornblower (2006) 729

²⁷⁷ Romilly (2004) 57-58

²⁷⁸ Πλατιάς (2000) 40

²⁷⁹ Romilly (2004) 204

²⁸⁰ Hornblower (2006) 728-729

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Andrewes, A. (1962). The Mytilene Debate: Thucydides 3.36-49. *Phoenix*, 16(2), σσ. 64-85.
- Βλάχος, Α. Σ. (1992). *Παρατηρήσεις στον Θουκυδίδη : ζυγγραφής 1-9*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Cartwright, D. (1997). *A historical commentary on Thucydides: a companion to Rex Warner's Penguin translation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Γιαγκόπουλος, Α. Ι. (2006). *Θουκυδίδης : Βιβλίο Β*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Γιοβανούδης, Ν. (2009, Μάιος-Ιούνιος). Πελοποννησιακός πόλεμος (στατηγική αντιπάλων-αποτελέσματα-συνέπειες). *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, σσ. 68-87.
- De Ste Croix, G. (2005). *Τα αίτια του Πελοποννησιακού πολέμου*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Finley, J. (2010). *Θουκυδίδης*. Αθήνα: Παπαδήμα.
- Gomme, A. W., Andrewes, A., & Dover, K. J. (1970). *A historical commentary on Thucydides* (Τόμ. V). Clarendon.
- Greenwood, E. (2011). *Ο Θουκυδίδης και η διαμόρφωση της ιστορίας*. Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα .
- Hornblower, S. (1996). *Greek historiography*. Oxford University Press on Demand.
- —————(2003). *Θουκυδίδης: ο ιστορικός και το έργο του*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- —————(2005). *Ο ελληνικός κόσμος : 479-323 π.Χ. .* Αθήνα: Οδυσσέας.
- —————(2006). *Θουκυδίδης Ιστορίες* (Τόμ. 1). Θεσσαλονίκη: University studio press.
- Kagan, D. (1975). The speeches in Thucydides and the Mytilene debate. *Yale Classical Studies*, 24, σσ. 71-94.
- —————(2004). *Ο Πελοποννησιακός πόλεμος*. Αθήνα: Ωκεανίδα.
- Κωνσταντινόπουλος, Β. Λ. (2013). *Αρχαία ελληνική ιστοριογραφία : συγκριτική προσέγγιση των τριών ιστορικών της κλασσικής περιόδου*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Κωνσταντινόπουλος, Β. Λ., & Πανομήτρος, Δ. Κ. (2010). *Το ύφος του αρχαίου ελληνικού πεζού λόγου*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαμπρίδη, Ε. Ι. (1980). *Θουκυδίδου Ιστορίες* (Τόμ. 2). Γκοβόστης.
- Λάσκαρης, Ν. (2002, Ιούνιος). Οι δημηγορίες στην ιστορία του Θουκυδίδη. *Ιστορικά Θέματα*(8), σσ. 100-134.

- Macleod, C. W. (1977). Thucydides' Plataean Debate. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 18(3), 227-246.
- —————(1978). Reason and necessity: 1 Thucydides iii 9-14, 37-48. *The Journal of Hellenic Studies*, 98, 64-78.
- Μαρκαντωνάτος, Α. Γ. (2017). Η σιωπή του Θουκυδίδη. *Επιστημονική Επετηρίς* (σσ. 124-141). Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Morrison, J. V. (2011). Αλληλεπίδραση μεταξύ λόγων και αφήγησης στον Θουκυδίδη. Στο Α. Ρεγκάκος, & Χ. Τσαγγάλης, *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη* (σσ. 255-283). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Mosse, C., & Schnapp-Gouveillon, A. (2008). *Επίτομη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας 2000-31 π.Χ.* Αθήνα: Παπαδήμας.
- Μπάρμπας, Ι. Α. (2002). *Θουκυδίδη δημηγορίες : Πλαταιέων και Θηβαίων, Κλέωνα και Διοδότου.* Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Ostwald, M. (1979). Diodotus, son of Eucrates. *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, 20(1), σσ. 5-13.
- Παναγόπουλος, Α. (2002). *Θουκυδίδης : αιχμάλωτοι, όμηροι, εξόριστοι, φυγάδες και πρόσφυγες στον Πελοποννησιακό πόλεμο.* Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πλατιάς, Α. Γ. (2000). *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη.* Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Ρεγκάκος, Α. Β. (2009). *Επινοώντας το παρελθόν : Γέννηση και ακμή της ιστοριογραφικής αφήγησης στην κλασική αρχαιότητα.* Αθήνα: Gutenberg.
- —————(2011). Η θουκυδίδεια αφήγηση: Η κληρονομιά του έπους και του Ηροδότου. Στο: *Τριάντα δύο μελέτες για τον Θουκυδίδη*, 284-306.
- Rhodes, P. J. (1994). *Thucydides: History Book III.* England: Aris & Phillips.
- Romilly, J. (1988). *Ιστορία και λόγος στον Θουκυδίδη.* Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης .
- —————(2004). *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός : η σκέψη του ιστορικού και η γένεση του έργου.* Αθήνα: Παπαδήμας.
- Rood, T. (1998). *Thucydides: narrative and explanation.* Clarendon Press.
- Rusten, J. S. (2003). *The Peloponnesian war : book II/edited by JS Rusten* (Τόμ. 2). Cambridge University Press.
- Saïd, S., Trédé, M., & Le Boulluec, A. (2001). *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας* (Τόμ. Ι). Αθήνα: Παπαζήσης.

- Σταμούλη, Σ. Α. (2004). *Φιλοσοφική ανάλυση των δημηγοριών του Θουκυδίδη*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Wassermann, F. M. (1956). Post-Periclean Democracy in Action: The Mytilenean Debate (Thuc. III 37-48). *In Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 87, 27-41.
- Winnington-Ingram, R. P. (1965, Jan). ΤΑ ΔΕΟΝΤΑ ΕΙΠΕΙΝ: CLEON AND DIODOTUS. *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, 12, σσ. 70-82.
- Zagorin, P. (2006). *Θουκυδίδης : μία πλήρης εισαγωγή για όλους τους αναγνώστες*. Αθήνα: Ποιότητα.